

ČESKOSLOVENSKÉ DĚJINY

1918

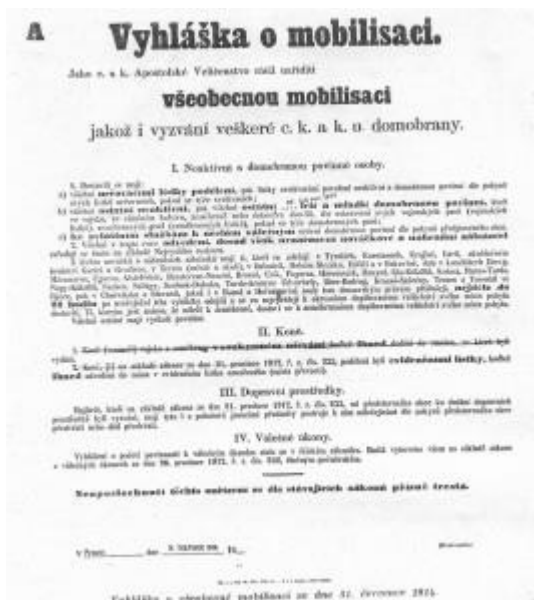
ČESKÉ ZEMĚ NA POČÁTKU PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

Autor, revidující: Václav Němec, Jan Hejtmánek

Naše země na počátku války

V 19. století došlo k velkému **rozvoji** české společnosti jak v oblasti kulturní, tak v oblasti ekonomické a politické. České země se staly důležitou součástí Rakousko–Uherské monarchie, vzestup národní kultury a politiky však nebyl v souladu s postavením Čechů v rámci Rakouska–Uherska. V roce 1867, kdy došlo k Rakousko–Uherskému vyrovnání, byla monarchie rozdělena na dva téměř samostatné státy, a to Rakousko, jehož součástí byly i České země, a Uhersko, jehož součástí bylo i Slovensko. Požadavky Čechů na autonomii, nebo jinou formu národní svébytnosti, tak nebyly vyslyšeny. Právě podobu Rakouské monarchie jako mnohonárodnostního federálního státu (tzv. austrofederalismus), kde by každý národ měl určitou míru autonomie, popsal v roce 1865 i František Palacký ve svém díle „Idea státu Rakouského“. Zastáncem existence českého národa v rámci rakouské monarchie byl původně i Tomáš Garrigue Masaryk (dále TGM), který v díle „Česká otázka“ z roku 1895 i ve svých dalších spisech navrhuje reformovat Rakousko–Uhersko do moderního svazku autonomních zemí.

Po vydání prosincové ústavy z 21. 12. 1867 a zavedení všeobecného a rovného volebního práva pro volby do Říšské rady od roku 1907 můžeme Rakousko (nikoliv Uhersko, pro nějž tyto reformy neplatily) považovat za poměrně liberální a demokratický stát. Klíčovým problémem ale zůstávalo mnohonárodnostní uspořádání jak Rakouska, tak Uherska, a zejména neřešení tohoto problému vládou ve Vídni.

Vyhláška o všeobecné mobilizaci ze dne 31. 7. 1914

Těsně před vypuknutím první světové války byla česká politika i společnost stále **pro zachování Rakouska–Uherska**, ale požadovala jeho výrazné proměny. První světová válka však změnila svět, a změnila také pohled na zachování Rakousko–Uherské monarchie. Ukázala totiž, že Rakousko–Uhersko není schopné řešit problémy mnohonárodnostního státu, čímž ztratilo opodstatnění své existence.

Situace na počátku války

- v celém Rakousku–Uhersku mobilizace: v české společnosti nebylo pro tuto mobilizaci žádné nadšení
- Češi dávali najevo svou **nechuť jít bojovat proti Slovanům** (Srbům, Rusům)
- v průběhu války se nechávali dobrovolně zajímat (např. dva pluky – pražský 28. a mladoboleslavský 36.)
- vojáci se nevraceli z dovolenek, nerukovali (skrývali se v lesích, byli nazýváni „zelené kádry“)
- v celé monarchii byl zrušen politický život, byl rozpuštěn parlament (Říšská rada)
- po vyhlášení války byl **nastolen vojenský režim (válečný absolutismus)** a tím omezena občanská práva a svobody (shromažďování, zavedena cenzura, stíhání a trestání politiků), úsilí o vojenskou diktaturu
- Rakousko–Uhersko je spojencem Německa: roste německý nacionalismus, začíná germanizace
- militarizace hospodářství: zhoršení životních podmínek obyvatelstva (problémy v zásobování)

Rok 1915

- v důsledku války další zhoršení hospodářské situace: zaveden přidělový systém
- vznik černého trhu s vysokými cenami (hlavně v posledních měsících války)
- na začátku války úspěchy Ruské armády, to vyvolávalo naděje mezi Slovaný, že válka brzy skončí porážkou Rakouska–Uherska
- v Čechách byly vydávány protirakouské manifesty (autorům hrozil trest smrti)
- perzekuce všeho českého
 - ❑ zákazy českých kulturních nebo sportovních akcí, cenzura knih, zákazy vydávání novin a časopisů
 - ❑ v letech 1914–1916 bylo vyneseno 24 rozsudků smrti
 - ❑ byli zatýkáni představitelé české politiky (Václav Klofáč, Karel Kramář, Alois Rašín)
 - ❑ Kramář a Rašín odsouzeni jako velezrádci k trestu smrti (později byli císařem Karlem I. amnestováni)
 - ❑ do vězení se dostal i představitel české Živnobanky, protože byl liknavý ve válečných půjčkách (Jaroslav Preiss)

Česká domácí politika byla většinově bezradná a zastrašená perzekucemi. Postoje většiny vůdčích politiků i politických stran byly na začátku války **prorakouské** (po válce hanlivě nazýváno „rakušáctví“). Důvodem k těmto postojům byly jak tradice, tak praktické a ekonomické důvody – Rakousko–Uhersko je velký stát s velkým trhem, vývoj směřuje k vytváření velkých celků, proč jej tedy rozbíjet. Prorakouskou politiku vedli jak sociální demokraté (v čele s Bohumírem Šmeralem), tak agrárníci (Antonín Švehla) nebo katoličtí politici.

Na začátku války byly mezi obyvateli rozšířeny také **proruské** nálady – mladočeši přicházejí se svým plánem na vytvoření slovanské říše v čele s ruským vládnoucím rodem Romanovců.

Protirakouské postoje byly na začátku války ojedinělé – např. klerikální strana či státoprávně pokroková strana (Lev Sychrava, přítel Edvarda Beneše), která po vypuknutí války odchází do exilu. Zlom nastává právě v roce 1915, kdy se již otevřeně začíná mluvit o možnosti vytvoření samostatného českého státu. Na straně proti Rakousku stál také nejvýznamnější politik českého odboje za první světové války, **Tomáš Garrigue Masaryk**, představitel realistické strany.

Členové mafie po obdržení volebních mandátů na Zrázě pražské.

-
- Členové tajného spolku Maffie v roce 1918
- Češi nemají podle TGM být nadále součástí Rakouska-Uherska, protože to je stále více závislé na Německu (Rakousko-Uhersko pouze podřízeným spojencem Německa ve válce)
- TGM jednal s představiteli českých politických stran i českých spolků (např. Sokol, apod.), od nich získal mandát
- podílel se na založení tajné organizace **Maffie**: měla sdružovat české pronárodní politiky, reprezentovat české zájmy doma, mít vliv na českou politiku a na veřejné mínění, měla vykonávat špionáž ve prospěch Dohody
- původně v čele Maffie Edvard Beneš, ten však musel 1. 9. 1915 emigrovat, poté do čela Přemysl Šámal
- další představitelé Maffie: Karel Kramář, Alois Rašín, Alois Hajn, František Soukup, Josef Scheiner (Sokol)
- TGM jednal i s rakouskými politiky o poválečném Rakousku (špatné vyhlídky pro České země)
- jednal také s cizinou (září 1914 s Holandskem) -> dále viz kapitola Masarykova zahraniční akce
- v prosinci 1914 odchází Masaryk do emigrace do Itálie a poté do Švýcarska, doprovází ho jeho dcera Olga
- od Josefa Svatopluka Machara se dozvídá, že má být zatčen (-> už se nevrací)

Na počátku první světové války tedy byly postoje českých politiků spíše prorakouské, nebo pasivní. To se postupně začíná měnit v roce 1915, kdy skupina českých politiků v čele s Masarykem a Benešem začíná zaujímat protirakouský postoj. Poprvé se otevřeně začíná hovořit o možnosti samostatné existence českého národa ve vlastním státě. Možnosti českých politiků byly ale vzhledem k existenci Rakouska omezené. Další vývoj tak závisel nejen na situaci v českých zemích, ale taky na situaci v celém Rakousku-Uhersku, a to jak vnitropolitické, tak zahraničněpolitické. Nejdůležitější byl zejména vývoj válečných akcí rakouské, ale i německé, armády.

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

Autor: Petr Pravda

Tomáš Garrigue Masaryk (1919)

Tomáš Garrigue Masaryk byl bezpochyby jednou z největších postav naší historie. Nebyl jen naším historicky prvním prezidentem, ale byl i významným filozofem a pedagogem. Je všeobecně znám jako mimořádně populární prezident nově vytvořené republiky, ale je třeba zdůraznit, že byly i období, kdy většina společnosti stála proti němu. Bylo to dáno tím, že se nebál stát si za svým názorem, i když většina společnosti měla odlišný názor.

Masaryk se narodil **7. března 1850** v **Hodoníně** do středostavovské rodiny. Vystudoval filozofii na Vídeňské univerzitě. Při studiu na univerzitě v Lipsku se seznámil se svojí pozdější manželkou **Charlotte Garrigue**. V roce 1879 se Masaryk habilitoval na Vídeňské univerzitě. Po rozdělení Univerzity Karlo-Ferdinandovy na českou a německou část získal Masaryk místo mimořádného profesora na její české části. Velmi brzy po svém příjezdu z Vídně se Masaryk začal zapojovat do veřejného života. V mimořádně vášnivé debatě o platnosti rukopisů **Královédvorského** a **Zelenohorského** vystoupil proti jeho platnosti. To mu vysloužilo nepřízeň většiny veřejnosti. To bylo dáno tím, že rukopisy byly chápány jako důkaz toho, že náš jazyk je rovnoprávný německému jazyku. Snaha o dokázání jejich nepravosti, tak byla částí veřejnosti chápána, jako útok na snahu o dosažení jazykové rovnoprávnosti na našem území.

V 90. letech devatenáctého století se Masaryk rozhodl zapojit do politiky. Vytvořil kolem sebe takzvanou skupinu **Realistu**, kde kromě něj byli nejvýznačnějšími představiteli ekonom **Josef Kaizl** a **Karel Kramář**, který se později stal prvním premiérem Československa. Tato skupina nejdříve vyjednávala o vstupu ke staročechům, ale nakonec se rozhodla vstoupit k **mladočechům**. Roku 1891 při nečekaně velkém úspěchu mladočechů ve volbách byli všichni tři zvoleni za tuto stranu do Říšské rady. Masarykovo působení v mladočeské straně nemělo dlouhého trvání, protože nesouhlasil s přílišnou radikalitou některých významných mladočechů. V roce 1893 se vzdal svého mandátu v Říšské radě.

Jeho dočasný odchod z politického dění mu umožnil plně se věnovat publikační činnosti. Ve druhé polovině devadesátých let napsal svá klíčová díla a formuloval koncepty rozvoje našeho státu, ze kterých vycházel během své snahy o samostatnost našeho státu za první světové války. V roce 1895 vydal práce **Česká otázka a Naše nynější krize**. V první práci shrnuje snahu o obrození našeho národa. Ve druhé se vyjadřuje k aktuálním politickým otázkám. Následující rok vyšly jeho díla *Jan Hus* a *Karel Havlíček*. V roce 1898 mu vyšla práce **Otázka sociální**, kde se věnuje sociálním problémům tehdejší doby. Masaryk v této práci odmítl marxismus, ale na druhou stranu označil tehdejší požadavky dělníků za oprávněné.

Ke konci století se Masaryk opět ocitnul v nepřízni velké části veřejnosti. Vystoupil totiž proti pověře o **židovské rituální vraždě**, která se rozmohla v době takzvané **hilsneriády**. Tato aféra vznikla v roce 1899, kdy bylo nalezeno mrtvé tělo Anežky Hružové, která byla brutálně zavražděna. Z vraždy byl obviněn žid Leopold Hilsner, který měl údajně spáchat *židovskou rituální vraždu*. Masarykovo vystoupení proti této pověře vedlo k tomu, že se ocitl v nelibosti u části veřejnosti. Na začátku nového století se Masaryk rozhodl vrátit do politiky. Založil stranu **Českou stranu lidovou**, která byla později přejmenovaná na Českou stranu pokrokovou. Tato strana nedokázala příliš oslovit veřejnost a sdružovala především intelektuály. Masaryk byl za ni zvolen do Říšské rady v letech 1907 a 1911.

Na začátku první světové války se Masaryk rozhodl odjet do ciziny. Je potřeba zdůraznit, že v době svého odjezdu byl sice významným intelektuálem, ale měl za sebou jen svojí malou politickou stranu. V emigraci začal spolupracovat s **Edvardem Benešem** a **Milanem Rastislavem Štefánikem**. Ten pomohl navázat Masarykovi kontakt s nejvýznamnějšími představiteli Francie. V roce 1915 Masaryk ve Francii založil **Český komitét zahraniční**. V Čechách byla vybudována tajná organizace **Maffie**, která měla zajišťovat kontakt emigrace s vlastí. Masarykovo snažení o budoucí nezávislost našeho státu bylo podpořeno vznikem legií, které byli aktivní především na východní frontě. V roce 1918 jednal Masaryk o vytvoření nového státu v USA, kde získal velkou podporu českých a slovenských krajanů. Vrcholem jeho snahy **Washingtonská deklarace**, která byla přijata 18. října 1918. Masaryk v ní oznámil zásady nového státu, který měl být republikou a měl hájit práva národnostních menšin.

Do vlasti se Masaryk vracel jako národní hrdina a byl vítán nadšenými davy. 14. listopadu 1918 byl Masaryk zvolen poprvé **prezidentem** jednohlasnou aklamací. Podle prozatímní ústavy měl mít prezident republiky jen velmi malé pravomoci, ale Masaryk si váhou své osobnosti vymohl podstatné rozšíření pravomocí hlavy státu. Prezident byl volen na sedm let v nepřímé volbě. Masaryk se ve svém úřadě snažil podporovat

umírněné politiky na obou dvou stranách politického spektra. Jeho neformální vliv výrazně převyšoval jeho formální pravomoci. Snažil si najít spojení ve všech důležitých stranách první republiky. Dokázal prosadit, že ministrem zahraničí byl po celou dobu existence první republiky až do svého zvolení prezidentem Edvard Beneš a to i době, kdy jeho národní socialisté byly v opozici.

Naposledy byl zvolen prezidentem **24. května 1934**, když jeho protikandidátem byl Klement Gottwald. V této době však již byl jeho zdravotní stav špatný. Kandidoval především proto, že nebylo jisté, že by byl zvolen jeho nejbližší spolupracovník Edvard Beneš, kterého chtěl Masaryk za svého nástupce. **14. prosince 1935** Masaryk rezignoval ze zdravotních důvodů na post prezidenta republiky. Jeho nástupcem byl zvolen Edvard Beneš. Masaryk zemřel **14. září 1937**. Byl mu uspořádán státní pohřeb. Jeho úmrtí bylo vnímáno jako velká symbolická rána pro republiku v době, kdy musela čelit narůstajícím požadavkům Sudetoněmecké strany (<http://dejepis.com/index.php?page=000&kap=023&pod=4>).

MASARYKOVA ZAHRANIČNÍ AKCE

Autor, revidující: Václav Němec, Jan Hejtmánek

Tomáš Garrigue Masaryk odešel roku 1914 do zahraničí, aby přesvědčoval představitele západních států o vytvoření samostatného československého státu

Tomáš Garrigue Masaryk (dále též TGM) byl před začátkem první světové války v roce 1914 uznávanou osobností české politiky a vědy. Masaryk přednášel na Karlově univerzitě, do povědomí veřejnosti se poprvé významně dostal v roce 1886 vystoupením proti zfalšovaným rukopisům Královédvorskému a Zelenohorskému. V letech 1891 až 1893 byl poslancem v Říšské radě za mladočechy, významnou úlohu sehrál i při tzv. Hilsneriádě v roce 1899. Po roce 1900 byl členem realistické strany, za níž byl znovu zvolen poslancem. Masaryk byl pro své moderní liberální názory uznáván i v zahraničí. Svých zahraničních kontaktů posléze využil právě při jednáních v období války. Už před válkou byl Masaryk kritikem uspořádání v Rakousku–Uhersku, požadoval ale jeho reformu v moderní svazek autonomních zemí. Na počátku války ale toto své stanovisko změnil a prosazoval existenci českého národa v samostatném moderním, demokratickém a liberálním státě.

V lednu 1915 odjel Masaryk do Švýcarska. **6. července 1915**, v den výročí upálení Jana Husa, přednesl v **Ženevě významný projev**, který můžeme považovat za počátek boje za

československou samostatnost. Masaryk v projevu formuloval koncepci nezávislého státu a nutnost boje proti habsburské nadvládě v rámci Rakouska–Uherska. „Nepohneme-li se my Čechové sami, světová válka přejde naše hlavy a my zůstaneme nezměnění!“ Uvědomoval si, že úspěch akce závisí na výsledku války a na postojích států Dohody.

TGM se významně podílel na počátcích fungování domácího odboje, tzv. Maffie, ještě větší zásluhy měl ale na vzniku a organizaci odboje zahraničního. Brzy po ženevském projevu se setkal se Slovákem Milanem Rastislavem Štefánikem, v září se k této dvojici připojil i Edvard Beneš. V říjnu 1915 vznikl **Český komitét zahraniční**, který se stal centrem zahraničního odboje Čechů a Slováků. 14. listopadu 1915 vydal Komitét programové prohlášení, v němž vyjadřuje myšlenku samostatného českého státu a boje proti Rakousku–Uhersku a Německu. V únoru 1916 se Komitét přetvořil na **Československou národní radu**. Její sídlo bylo v Paříži, členem byl kromě Masaryka, Beneše a Štefánika ještě Josef Dürich. Oporou Československé národní rady byli krajané žijící v cizině (hlavně Češi a Slováci žijící v USA), kteří podporovali odboj finančně. Cílem Komitétu i Rady bylo především přesvědčování vedoucích osobností států Dohody (USA, Velká Británie, Francie) pro československý národní program.

Clevelandská dohoda

(usnesení mezi Českým národním sdružením a Slovenskou ligou)

1. Samostatnosť českých zemí a Slovenska.
2. Spojenie Českého a Slovenského národa ve federatívnom zväzku štátov s úplnou národnou autonómiou Slovenska, s vlastným snemom, s vlastnou štátnou správou, úplnou kultúrnou slobodou, teda i s úplným užívaním jazyka slovenského, vlastnou správou finančnou a politickou, so štátnym jazykom slovenským.
3. Volebné právo: všeobecné, tajné a priame.
4. Formy vlády: personálna unia s demokratickým zriadením štátu, podobne ako v Anglicku.
5. Tieto body tvoria základ obapolnej dohody a môžu byť doplnené, poľahky rozšírené len na základe dorozumenia sa oboch stránok.

České národní sdružení podržuje si právo případnej zmeny a to samé právo má aj Slovenská liga.

Cleveland, Ohio, dňa 25. októbra 1915

V říjnu 1915 byla podepsána **Clevelandská dohoda** mezi Slovenskou ligou a Českým národním sdružením v Americe. Dohoda byla vůbec prvním **společným dokumentem Čechů a Slováků** a měla demonstrovat společný boj těchto dvou národů za sebeurčení v rámci Habsburské monarchie. Cílem bylo především přesvědčit představitele Dohody i veřejné mínění v západních zemích o nutnosti rozbití Rakousko–Uhersko v jeho předválečné podobě. Dohoda obsahovala prohlášení o společném státě s úplnou autonomií Slovenska (federace), po vyhlášení Československého státu nebyly tyto požadavky ústavou z roku 1920 naplněny.

Masaryk ve válečném období cestoval po Anglii, Francii, Rusku i Spojených státech. Vedl rozhovory s představiteli těchto států i českými krajany a emigranty, přednášel projevy, vedl besedy, psal články do novin a časopisů. Kromě této důležité diplomatické činnosti se podílel i na **vytvoření československého vojska**, které mělo bojovat na

straně Dohody, podílet se na porážce Rakouska–Uherska a stát se základem armády budoucího samostatného státu. Už od počátku první světové války v roce 1914 bojovali čeští vojáci na straně Dohody v Rusku („Česká družina“ součástí ruské armády, vykonávala i špionážní činnost), Francii („Rota Nazdar“ součástí cizinecké legie), Anglii i Itálii. Největším zviditelněním českého odboje se ale staly nově vytvářené vojenské jednotky (**legie**), do nichž se hlásili jako dobrovolníci čeští a slovenští váleční zajatci, krajané či emigranti.

POČÁTKY ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY V RUSKU

Autor: Ondřej Sladký, 2006

Česká družina

Základem československých legií v Rusku byla Česká družina, která vznikala v Kyjevě od 12. 8. 1914 zpočátku především z českých emigrantů s rakousko-uherským občanstvím, kteří chtěli bojovat na straně Ruska proti Rakousko-Uhersku.

Křest ohněm prodělala Česká družina nedaleko Tarnova (nyní Polsko) 19. 11. 1914. Touto akcí byl zahájen dlouhý řetěz úspěšných zpravodajských a propagačních akcí jednotlivých jednotek České družiny v rámci III. ruské armády na haličské frontě.

K 1. 12. 1914 měla Česká družina 992 „starodružiníků“ včetně 16 Slováků a ruského velitelského sboru. Nadále do České družiny vstupovali dobrovolníci – zajatci z rakousko-uherské armády.

Československá brigáda

V roce 1916 byla na základech České družiny vytvořena Československá brigáda, ovšem její jednotky stále sloužily rozptýleně především jako oddíly průzkumníků.

K soustředění brigády došlo až před bitvou u Zborova, ve které se 2. 7. 1917 jejich 3 200 příslušníků vyznamenalo drtivým útokem na rakousko-uherské a německé pozice. V bitvě padlo 197 čs. legionářů, na druhé straně bylo zajato více než tři tisíce nepřátelských vojáků. Vzhledem k selhání ruských jednotek pak následoval těžký tarnopolský ústup.

Československý sbor

V průběhu roku 1917 byla brigáda v Kyjevě rozšířena na divizi a počátkem října vznikla druhá divize a následně Československý sbor.

V souvislosti s brestlitevským mírem podepsaným v březnu 1918 mezi ruskou bolševickou vládou a Ústředními mocnostmi uzavřel Masaryk se sovětskými představiteli v únoru 1918 dohodu o přesunu Čs. sboru přes Sibiř do Francie. Ovšem odjezd z Ukrajiny si musely čs. legie vybojovat ještě proti německým vojskům v bitvě u Bachmače v březnu ještě 1918.

(výňatek z oficiálních stránek České armády)

„Československá národní rada“ se od počátku velmi horlivě snažila zvláště o organizaci větší československé armády na území dohodových mocností. K tomu byly základy položeny již mocným **protirakouským hnutím**, jež se od začátku války rozvíjelo mezi Čechoslováky usedlými za hranicemi Rakouska-Uherska, zejména v Rusku a ve Francii. Čechové a Slováci v Rusku, kde jich bylo při vzniku světové války usazeno 70.000, projevovali své protirakouské smýšlení hned v prvních dnech války a žádali na Rusku

osvobození československého národa, projevujíc ochotu vystoupit vojensky po boku ruského vojska. Zástupci Čechů a Slováků předložili již v srpnu a září 1914 carovi a ruské vládě pamětní spisy o československé otázce, žádajíc osvobození československého národa, zřízení československého státu, k němuž by byli připojeni i Lužičtí Srbové, i spojení koruny sv. Václava s korunou Romanovců. Ruská vláda však tehdy vůbec nepomýšlela na rozbití Rakouska-Uherska, nýbrž jen na zmenšení jeho území a na přetvoření jeho ústavy ve federaci tří samostatných státních skupin (české, rakouské a uherské). Chovala se proto ke všem politickým požadavkům ruských Čechoslováků zdrženlivě, ale již v srpnu 1914 svolila k zřízení českého vojenského dobrovolnického oddílu, který by se účastnil po boku ruského vojska boje proti Rakousku-Uhersku a posilňoval odbojného ducha v českých a slovenských vojácích habsburské monarchie i v jejím československém obyvatelstvu. Tento český dobrovolnický sbor, jenž byl nazván „**Českou družinou**“ a k němuž se přihlásilo na 800 dobrovolníků, byl na podzim r. 1914 vypraven na haličskou frontu, kde ruskému vojsku prokázal cenné služby zvláště také svým rozkladným vlivem na české vojáky v rakouskouherské armádě. Když koncem roku 1914 bylo vrchním ruským velitelem dovoleno, aby do „České družiny“ směli vstoupit zajatí čeští vojáci, kteří by se k ní dobrovolně přihlásili, přibýlo České družině na půltřetího sta nových dobrovolníků (na rozdíl od původních „starodružníků“ nazývali se „novodružiníky“).

Ke značnému rozšíření České družiny došlo v létě 1915 tím, že do ní byli zařazeni ruští Čechové povinní vojenskou službou a tak byly vytvořeny dva prapory. V lednu 1916 byla pak Česká družina přeměněna na „Československý střelecký pluk“, jenž byl přeložen k armádě gen. Brusilova a v dubnu rozšířen na „**Československou střeleckou brigádu**“. Tou dobou se usnesl „Svaz československých spolků na Rusi“ na svém kyjevském sjezdu provést ve vhodné chvíli soupis a mobilizaci československých dobrovolných zajatců, aby z nich mohlo vytvořit větší československé vojsko.

V roce 1916 dosáhla Československá střelecká brigáda počtu 5.800 mužů a potom ještě vzrůstala. Vojenským úspěchem této brigády u Zborova na začátku července 1917 byla otevřena cesta k vytvoření veliké československé armády v Rusku. Bitva u Zborova z pohledu vývoje světové války nebyla příliš důležitá, její důležitost však tkví v podpoře dalšího formování československých jednotek v Rusku, a v následném získání podpory a uznání myšlenek Československého zahraničního odboje.

Do konce r. 1917 přibýlo novými náboru na 32.000 československých dobrovolníků, takže mohl být organizován československý armádní sbor, složený ze dvou divizí o čtyřech plucích a o jedné dělostřelecké brigádě a ze dvou záložních pluků.

Tato práce vznikla v zimním semestru 2005-2006 v rámci e-learningového kurzu e-semestr dějepis.com a jejím autorem je Ondřej Sladký.

NÁSTUP KARLA I.

Autor, revidující: Václav Němec, Jan Hejtmánek

Rakouský císař Karel I. (1887–1922), vládl 1916–1918

Ke konci roku 1916 již válka trvala dva roky, žádné z válčících stran se ale nepodařilo získat na svou stranu rozhodující převahu. Vyčerpání válkou se projevovalo jak přímo v oblasti vojenské, tak i v zázemí. Velké změny postihly v tomto roce zejména Rakousko–Uherskou monarchii. Po 68 letech vlády **zemřel** 21. listopadu 1916 císař **František Josef I.** a na císařský trůn **nastoupil** jeho synovec **Karel I.** S jeho nástupem jsou spojeny některé zásadní změny, které byly významné i pro vývoj v českých zemích. Karel I. omezil vliv velení armády na politický život, jenž se s jeho nástupem začal pomalu obnovovat. Poprvé od začátku války byla svolána vláda i Říšská rada. **Politický život se obnovil také v Čechách,** kde v listopadu roku 1916 vznikají Český svaz sdružující české poslance Říšské rady a Národní výbor. Oba tyto orgány ale sledovaly prorakouskou politiku a spojovaly další budoucnost Čechů s existencí reformovaného Rakouska–Uherska. Tento postoj byl v rozporu s postojem zahraničního odboje a zejména T. G. Masaryka, který již v tuto dobu prosazoval samostatný český stát.

Za přelomový rok první světové války můžeme považovat rok 1917, kdy dochází ke dvěma důležitým událostem, které se promítly do výsledku války. První z nich je **Únorová revoluce v Rusku** (březen 1917), druhou pak **vstup Spojených států amerických do války** (duben 1917). Po pádu carismu v Rusku došlo právě v této zemi k vytvoření československých legií jako vojska nově vznikajícího samostatného Československého

státu. **Československé legie**, bojující po boku rozpadající se ruské armády, se poprvé výrazně vyznamenaly 2. července 1917 v bitvě u Zborova, kdy se jim podařilo prolomit frontu, získat asi 4000 zajatců, děla i kulometry. Počet dobrovolníků v legiích, na jejichž vytváření se podílel i sám Masaryk, neustále stoupal. Jen v Rusku bojovalo v československých legiích více než 60000 mužů. Legie se ale vytvářely i ve Francii nebo v Itálii.

Situace se v roce 1917 změnila také v Čechách. V květnu 1917 byl vydán **Manifest českých spisovatelů**, v němž přední osobnosti české kultury vyzvaly české poslance v Říšské radě, aby **hájili zájmy českého národa** a opustili svou dosavadní prorakouskou politiku. V opačném případě měli poslanci raději odstoupit. Manifest, jehož autorem byl ředitel činohry Národního divadla Jaroslav Kvapil a pod nějž se podepsali například bratři Čapkové, Viktor Dyk, Alois Jirásek nebo Ivan Olbracht, měl značný pozitivní ohlas v české veřejnosti. 30. května 1917 pak na zasedání Říšské rady přednesl poslanec František Staněk Státoprávní prohlášení Českého svazu, v němž čeští poslanci opouštěli svou prorakouskou politiku a stavěli za sebeurčení českého a slovenského národa, stále ale v rámci Rakouska–Uherska (jednalo se tedy o požadavek federalizace Rakouska–Uherska).

V listopadu 1917 proběhla v Rusku **bolševická revoluce**, která výrazně zkomplikovala osud československých legionářských vojsk. V březnu 1918 byl totiž uzavřen **Brest–Litevský mír**, který znamenal konec zapojení Ruska do války na straně Dohody. **Československé legie tedy neměly kde bojovat.** V Rusku se také postupně rozpoutala občanská válka. Masaryk, který v té době pobýval v Rusku, prosazoval politickou neutralitu legií ve vnitřních záležitostech Ruska a odchod legií z Ruska do Francie. Dohodl se s ruskou vládou o přesunu legií přes Vladivostok (transsibiřskou magistrálou), odkud se měli vojáci dopravit po moři do Francie. Zároveň vydal **provolání k legiím**, aby se nevměšovaly do vnitřních záležitostí Ruska, tedy do občanské války, ale bude-li to nutné, aby bojovaly s nepřáteli československého národa. V březnu 1918 odešel Masaryk z Ruska do Spojených států amerických, kde napsal knihu *Světová revoluce* jako memorandum pro prezidenta Woodrowa Wilsona.

Vývoj v Rusku se ubíral jinou cestou, než předpokládal Masaryk. Drobná nedorozumění mezi legiemi a sovětskou vládou postupně přerostla v ozbrojený konflikt a sovětská vláda žádala odzbrojení legií. **Čeljabinský incident** v květnu 1918 se stal podnětem k aktivizaci československých legií v Rusku. Legie v průběhu léta a podzimu 1918 obsadily téměř celou transsibiřskou magistrálu, města v Povolží, na jihu a východě Sibíře a severu Kazachstánu. Na dobytém území svrhly legie sovětské vlády a nastolily vlády demokratické. To mělo velký ohlas zejména v USA, avšak finanční pomoc byla minimální a vojenská pomoc žádná. Masaryk byl nazýván „pánem Sibíře“, místní noviny oslavovaly armádu státu, který neexistuje. V létě 1918, i díky vojenským akcím československých legií, státy Dohody postupně vyjádřily **souhlas s vytvořením Československé republiky** (v červnu Francie, v srpnu Velká Británie, v září USA a Japonsko, v říjnu Itálie).

Legie, které ztratily své opodstatnění, se postupně vnitřně rozložily. Přispěl k tomu i fakt, že na území, kterému legie pomohly k demokracii, se k moci postupně dostal generál Alexandr Kolčak, který se tam pokusil nastolit diktaturu, čemuž legie nechtěly

napomáhat. Nakonec došlo k uzavření příměří se sovětskou vládou a legie byly evakuovány zpět do Československa. Část vojáků (6 000–10 000) ale zůstala v Rusku a bojovala v Rudé Armádě.

KRIZE RAKOUSKA–UHERSKA, VZNIK ČESKOSLOVENSKA

Autor, revidující: Václav Němec, Jan Hejtmánek

Rok 1918

Vznik samostatného státu Čechů a Slováků, který se ještě na počátku první světové války zdál být naprosto nereálný, získával na přelomu let 1917 a 1918 stále reálnější obrysy. Krize Rakouska–Uherska se prohloubila jak ve vnitřní politické rovině, tak na válečném poli. Naopak čeští a slovenští politici získávali pro vznik samostatného státu stále větší sympatie veřejnosti, a to jak české a slovenské, tak i v západních zemích. Na počátku roku 1918 se politiky zachování Rakouska–Uherska definitivně vzdali i čeští poslanci v Říšské radě. 6. ledna 1918 přijali čeští poslanci **Tříkrálovou deklaraci**, v níž se odvolávali na právo národů na sebeurčení a požadovali spojení Českých zemí a Slovenska do autonomního státního celku.

President Wilson představuje Kongresu Spojených států amerických svých 14 bodů

8. ledna 1918 vydal americký prezident Woodrow **Wilson** svých **14 bodů**, tedy koncepci mezinárodního uspořádání světa, jak by měl vypadat po skončení první světové války. V bodě deset se prezident Wilson dotkl i Rakouska–Uherska, když požadoval autonomní vývoj všech národů v rámci Rakousko–Uherské monarchie. Samotné **Rakousko** se ale tou dobou potýkalo se stálo hlubší **vnitřní krizí**. Sítilo protiválečné hnutí, jenž se projevovalo demonstracemi a stávkami (generální stávka v lednu 1918 v celé monarchii), objevovaly se i vzpoury v armádě (Rumburk, Kragujevac). Rakousko–Uhersko postihl

i **hospodářský rozvrat**, vláda nevládala zásobovat ani frontu, která se postupně rozpadala, ani zázemí.

Na jaře 1918 sílily i **protirákové politické akce** českého národa. 13. dubna přednesl spisovatel Alois Jirásek Národní přísahu, v níž vyjádřil odhodlání vytrvat v boji za samostatnost českého národa až do vítězného konce. Na tuto akci navázala Májová manifestace z 1. května, národní vyznění měly i oslavy 50. výročí položení základního kamene Národního divadla. 13. července 1918 byla obnovena činnost Národního výboru. Národní výbor československý se stal hlavním reprezentantem českých politických sil a sehrál klíčovou úlohu jak ve vytváření samostatného československého státu, tak v prvních týdnech jeho existence. Ve Výboru byly zastoupeny všechny významné politické strany podle výsledků voleb do Říšské rady v roce 1911, účastnili se sociální demokraté, agráři, státoprávní demokracie, národní socialisté i katolické strany. Předsedou Národního výboru byl Karel Kramář, významnými postavami byli i Antonín Švehla, Václav Klofáč nebo František Soukup. V rámci Národního výboru si obě socialistické strany ustavily Socialistickou radu, jejímž nejvýznamnějším představitelem byl Bohumír Šmeral.

Dne 30. května 1918 byla uzavřena **Pittsburská dohoda**, která navazovala na Clevelandskou dohodu z října 1915. Dohoda se týkala spojení Čechů a Slováků ve společném státě, ve kterém měla být Slovensku zaručena autonomie. Jednalo se ale pouze o politické prohlášení, nikoliv zákon, a o budoucím uspořádání obou národů v Československu měly rozhodnout až nově zvolené orgány v samostatném československém státě. Vývoj událostí tak postupně směřoval k vytvoření samostatného Československa, které se stalo realitou v říjnu roku 1918.

Vznik Československa

14. října se uskutečnila generální stávka, kterou zorganizovala Socialistická rada, proti vývozu potravin, uhlí a dalších surovin z území Čech. Ve stejný den ale došlo k ještě důležitější události, když představitelé zahraničního československého odboje oznámili vznik **Prozatímní vlády Československa**. Vláda měla tři členy (Tomáš Garrigue Masaryk jako předseda vlády, Edvard Beneš jako ministr zahraničí a Milan Rastislav Štefánik jako ministr vojenských věcí) a západní státy ji brzy uznaly jako představitele nového československého státu. Na tuto situaci se pokusil zareagovat císař **Karel I.**, který 16. října vydal **Manifest**, v němž slíbil přeměnu Rakouska–Uherska ve federativní stát a nabídl autonomii národům v rámci RU. Tato jeho snaha ale přišla pozdě, rozpadu Rakouska–Uherska už nemohlo nic zabránit.

Základním programovým prohlášením Prozatímní vlády i celého československého odboje se stala **Washingtonská deklarace**. Toto prohlášení nezávislosti československého státu sepsal ve Spojených státech T. G. Masaryk a 17. října jej předal americké vládě a prezidentovi. 18. října pak byla deklarace vydána v Paříži. Masaryk se v prohlášení inspiroval americkým vzorem a pokusil se zdůvodnit, proč Češi a Slováci již nemají zájem o existenci v rámci Rakouska–Uherska a usilují o samostatný stát. Habsburkové, kteří byli dosazeni na český trůn, měli být nyní sesazeni proto, že nerespektovali česká státní práva. Dokument také obsahoval základní obrysy nově vznikajícího státu. Měla v něm být respektována lidská a občanská práva, Československo

se mělo stát demokratickou republikou. Deklarace předpokládala i ochranu národnostních menšin, zrušení šlechtických výsad a titulů, hospodářskou proměnu státu (např. vyvlastnění velkostatků v rámci pozemkové reformy).

Na tuto situaci reagoval americký prezident **Wilson** 18. října zasláním **nóty Rakousku–Uhersku**. Deklaroval, že Spojené státy nebudou s RU jednat o československé otázky. Svých 14 bodů označil za překonaných, jelikož USA již uznaly československou vládu. Osud RU tak prezident Wilson vložil do jednání RU s nově vznikajícími československými orgány. Císař Karel I. následně souhlasil s tím, aby 25. října delegace reprezentující domácí odboj (vedl ji Karel Kramář) odjela na jednání do Ženevy s reprezentanty odboje zahraničního (Edvard Beneš).

Rakousko–Uhersko se začalo postupně rozkládat. Již 17. října vypovědělo Uhersko dualismus, samostatný stát vyhlásili i rakouští Němci. 27. října vydal rakouský ministr zahraničí Gyula Andrassy nótu, v níž **Rakousko–Uhersko** přijímalo americké podmínky k jednání o **kapitulaci**. Vydání **Andrassyho nóty** de facto znamenalo i definitivní konec rakouského císařství. 28. října 1918 byla Andrassyho nota přijata v Českých zemích jako **souhlas k vyhlášení samostatnosti**. Večer téhož dne vyhlásil Národní výbor samostatný Československý stát, když zákon o jeho vzniku podepsala pětice **mužů 28. října**, a to Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár. Ve dnech 29. a 30. října byl nenásilný vznik státu v podstatě dokončen. Moc převzal do svých rukou **Národní výbor**, dosavadní právní předpisy z doby RU zůstaly v platnosti (recepční norma). 30. října byla také přijata **Martinská deklarace**, v níž se Slovensko definitivně stávalo součástí samostatného Československého státu.

Shromáždění lidu na Václavském náměstí 28. října 1918

Události 28. října 1918 a dnů následujících jsou významným milníkem českých i slovenských dějin. Desítky let snahy o národní sebeurčení Čechů a Slováků, započaté již

obrozenci na počátku 19. století, se konečně dočkaly svého výsledku. Na vytvoření samostatného státu měla vliv jak první světová válka, která výrazně oslabilo Rakousko–Uhersko, tak i vnitřní vývoj především v Čechách, kde se veřejnost i političtí představitelé postupně přiklonili ke koncepci samostatné existence mimo Rakousko–Uhersko. Brzy po převratu z 28. října bylo Československo uznáno za samostatný stát. 14. listopadu byl T. G. Masaryk, který v té době stále pobýval v zahraničí, zvolen prvním prezidentem samostatného Československa. Definitivně byla existence samostatného státu potvrzena na Pařížské mírové konferenci v roce 1919.

VERSAILLESKÝ MÍROVÝ SYSTÉM

Autor, revidující: Václav Němec, Petr Pravda

Shomáždění v zrcadlovém sále ve Versailles před podepsáním Versailleské smlouvy

Versailleská konference začala 18. ledna 1919. Dříve než začala se všechny státy připravovaly na diplomatická jednání. Vítězové chtěli největší výhody, poražení co nejvíce zmírnit následky porážky.

Francouzský prezident Raymond Poincaré přednesl **zahajovací projev**, v němž za viníky války označil centrální mocnosti. Versailleské konference se účastnili pouze zástupci vítězných států (nejdůležitějších pět států – všeobecné zájmy (USA, Francie, Anglie, Itálie, Japonsko); ostatní – omezené zájmy (mj. i Republika Československá)).

Hlavním orgánem v konferenci byla **nejvyšší rada** (rada deseti), v níž byli zastoupeni premiéři vlád (+ prezident USA) a ministři zahraničí 5ti vítězných států. Tento orgán se nakonec zúžil jen na **radu tří** (Woodrow Wilson, David Lloyd George, Georges Clemenceau). Rozporuplným bodem byl **postup vůči Německu**. Nejtvrdší postoj měla Francie; mírnější Anglie, která chtěla zachovat rovnováhu sil a obávala se radikalizace poměrů v Německu; USA zastávaly názor, že Německo má vystupovat nejenom jako protiváha Francie, ale také (hlavně) Anglie.

Mimo mírová jednání zůstalo Rusko, které nebylo, ač patřilo k vítězným státům, přizváno. Cílem velmocí bylo likvidovat socialismus v Rusku a připravovat intervenci do Ruska, zabránit, aby se Ruské revoluční myšlenky šířily do Evropy.

V červnu 1919 byla ve Versailles uzavřena **mírová smlouva s Německem**.

○ teritoriální změny:

- ❑ Německo ztratilo všechny kolonie ve prospěch především Britů a Francouzů (+ Alsasko-Lotrinsko ve prospěch Francie)
- ❑ ztráta území ve prospěch
 - RČS: Hlučínsko
 - Polska: Poznaňsko, Horní Slezsko, východní a západní Prusko, Gdaňsk
 - Dánska: část Šlesvicka
 - Belgie: drobná území
- ❑ Německu odňato i Sársko (pod správou SN)
 - po patnácti letech se zde měl uskutečnit plebiscit, zda připojit k Německu či k Francii
 - uhlí ze Sárska bude po dobu 15 let směřovat do Francie
- ❑ vojenské podmínky:
 - v Německu zrušena všeobecná branná povinnost a generální štáb
 - rozpuštěna armáda (max. 100 000 vojáků pro řešení vnitřních problémů)
 - ztráta loďstva a ponorek
 - zákaz modernizace zbraní a leteckých zbraní
 - v Porýní vytvořeno demilitarizované pásmo (o šířce 50 km) na pravém břehu Rýna
 - levý břeh Rýna okupován dohodovými vojsky
- ❑ hospodářské podmínky:
 - ❑ reparace (ve zlatě, zboží (uhlí, železná ruda), cenné papíry)
 - ❑ reparace velmi vysoké, pro Německo neúnosné (nesplnitelné)
 - ❑ několikrát revidovány

Tato smlouva však **nezajistila stabilitu** (stanovila pro Německo příliš tvrdé podmínky), vyvolávala potřebu revanše (odplaty). V některých ohledech však nebyla dost tvrdá na to, aby zamezila nové německé agresi v blízké budoucnosti.

Smlouva s **Rakouskem** byla podepsána v září 1919 v **Saint-Germain**. Potvrdila rozpad Rakouska–Uherska na nástupnické státy; potvrdila územní ztráty. Dávala Rakousku výrazná vojenská omezení a stanovila reparace. Obsahovala přísný zákaz spojení Rakouska s Německem.

Smlouva s **Maďarskem** byla uzavřena v červnu 1920 v **Trianonu**.

Stanovila ztrátu 70% maďarského území a 60% obyvatel:

- Slovensko, Podkarpatská Rus přechází do Republiky Československé
- Sedmihradsko, část Banátu přechází do Rumunska
- Chorvatsko, část Banátu přechází do Království Srbů, Chorvatů a Slovinců
- Burgenland přechází do Rakouska

Smlouva s **Tureckem** byla podepsána také v roce 1920 v **Sévres**. Potvrdila rozpad Osmanské říše a ztrátu 4/5 území. Černomořské úžiny vešly pod mezinárodní kontrolu; bylo omezeno loďstvo a stanoveny reparace.

V roce 1919 byla uzavřena smlouva **s Bulharskem v Neuilly**. Pro Bulharsko znamenala ztrátu území ve prospěch východních sousedů (Rumunska, Řecka, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců). Bulharsko také muselo omezit svojí armádu.

Versailleský mírový systém nevytvářel pevné základy pro mír. Byl založen na mocenské převaze vítězů, vyvolával nespokojenost nejen v poražených zemích, ale i v zemích vítězných (např. Itálie). Ve Versailleském mírovém systému bylo také ustanoveno **založení SN** (VIZ výše). Byla též vytvořena **Malá dohoda** (1920–21; spojenecká smlouva mezi RČS, Rumunskem a Jugoslávií pod patronací Francie). Polsko stálo mimo kvůli sporům o území (Těšínsko).

V letech 1921–1922 probíhala **Washingtonská mírová konference**, která uspořádala poměry v Tichomoří a na dálném východě (posílení vlivu USA v daných oblastech). Na konferenci měly hlavní roli USA, Evropské mocnosti (Francie, Anglie, Itálie) a Japonsko.

Byly uzavřeny **tři traktáty** (smlouvy) mocností:

1. nedotknutelnost v držbě ostrovů v Pacifiku
2. stanoveny válečné lodě (velikost, tonáže), které tam mocnosti směly udržovat
3. princip otevřených dveří v Číně pro všechny mocnosti

VZNIK ČESKOSLOVENSKA

Autor: Ing. Václav Němec

Již od konce 19. století pařily České země k nejmodernějším národům Rakousko–Uherska. V průběhu 1. světové války docházelo ke snaze o jejich germanizaci a o likvidaci českých státních práv. Monarchie se vzdala ochranné role pro své jednotlivé národy, díky čemuž **T. G. Masaryk** odešel do emigrace, kde založil protirakouský odboj s názvem Český komitét zahraniční. Zároveň v Českých zemích fungovala organizace *Maffie*, jejíž spojení se zahraničím zajišťovala další významná postava – **Edvard Beneš**, a to až do 1. 9. 1915, kdy byl nucen taktéž emigrovat.

Tomáš Garrigue Masaryk odešel roku 1914 do zahraničí, aby přesvědčoval představitele západních států o vytvoření samostatného československého státu

21. 11. 1916 zemřel **František Josef I.** a po nástupu **Karla I.** se uvolnily poměry v monarchii. Český komitét zahraniční v Paříži mění na *Národní radu československou*. Následující rok 1917 přinesl důležité události, jež podpořily české úsilí o samostatnost. V únoru 1917 padl carský režim v Rusku, což zasáhlo Karla I., který okamžitě usiloval o reformy ve své říši. Zrušil trest smrti pro Kramáře a Rašína, ukončil německo–české snahy o vyrovnání. 30. 5. 1917 bylo obnoveno zasedání parlamentu a tím poskytnuta národům Předlitavska možnost vyslovit vlastní požadavky na budoucí formování země. Čeští poslanci prosazovali ustavení československého státu, načež Maďaři reagovali uzavřením Slovenska.

V Rusku, do kterého odcestoval Masaryk, mezitím docházelo k významným československým úspěchům. Měla zde být založena hlavní vojenská základna odboje a **2. 7. 1917** se české legie vyznamenaly v bitvě u **Zborova**, díky čemuž je ruský ministerský předseda Kerenskij začal podporovat. Situace se vyostřila po **7. 11. 1917**, kdy došlo k nastolení bolševické vlády. Tato vláda prosazovala právo národů o odtržení od dosavadních států. Českoslovenští poslanci se 6. 1. 1918 usnesli na **Tříkrálové deklaraci**, ve které vyřkli nárok na samostatnost bez ohledu na osudy Rakouska.

Ministr zahraničí R-U **Otto Czernin** na to zareagoval ostrou kritikou Masarykovy zahraniční i domácí české politiky. Odpovědí mu bylo otevřené protirakouské hnutí, do jehož čela se 13. 7. 1918 postavil nově vzniklý **Národní výbor československý** složený z téměř všech českých politických stran.

Již v květnu roku 1918 se vznikem samostatného státu souhlasila Slovenská národní strana a 30. 5. vznikla tzv. **Pittsburská dohoda**, která stvrzovala požadavky obou zemí. O měsíc později, 29. 6. uznal francouzský ministr zahraničí Československou národní radu za první základ příští vlády, s tím v srpnu souhlasila také britská vláda a 2. 9. také USA.

18. 10. 1918 vydal T. G. Masaryk **Washingtonskou deklaraci**, ve které načrtl zásady nového československého státu – ten měl být republikou zaručující svým občanům svobody, dát ženám plná práva, chránit menšiny, apod.

Situace po vyhlášení Československé republiky

Dne **28. 10. 1918** došlo v Praze k vyhlášení československé samostatnosti. Řízení veřejných záležitostí se ujal **Národní výbor**, jehož členy byli František Soukup, Vavro Škrobár, Antonín Švehla a Alois Rašín. Na Moravě proběhlo vyhlášení Československé republiky o den později.

Již 30. 10. se v Turčianském Sv. Martině sešla Slovenská národní rada a v tzv. **Martinské deklaraci** přijala prohlášení o připojení Slovenska do nově vznikajícího státu.

Československo vzniklo jako demokratický stát a tudíž muselo řešit národní otázku. Kromě Čechů a Slováků zde žilo velké množství Němců, Maďarů, Poláků a Ukrajinců. Předpokládalo se, že součástí státu se stanou i německé oblasti z Českých zemí. 29. 10. však vyhlásili někteří sudetoněmečtí poslanci vytvoření samostatné provincie Deutschböhmen a o den později byla vytvořena na severu Moravy a Slezska spolková země Sudetenland a další dvě německé pohraniční území. Němci se snažili o převrat a o odpojení svých měst a 4. 3. 1919 jejich snaha tragicky vyvrcholila ve smrt 54 lidí.

Připojení Slovenska do Československé republiky bylo komplikované, obzvláště díky zaostávání slovenského průmyslu. Bylo nutné spojit rozdílné ekonomické i kulturní úrovně, a tak množství české inteligence přichází na Slovensko. V Bratislavě je roku 1919 založena první slovenská univerzita, je vybudována síť školství a obnovena Matica slovenská.

Dalšími kroky československé vlády bylo vydání prozatímní ústavy dne 13. 11., která rozšiřovala Národní výbor na **Národní shromáždění**, jehož členové byli jmenováni, nikoli voleni. Hned 14. 11. se konala první schůze, na níž byl T. G. Masaryk zvolen prezidentem a na níž byla také jmenována vláda s předsedou Karlem Kramářem.

FORMOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU (1918–1921)

Představitelé československého státu

Tomáš Garrigue Masaryk se stal roku 1918 prezidentem nové československé republiky

Prezidentem nově vzniklého československého státu se stal Tomáš Garrigue Masaryk. První vláda zvaná „vláda všennárodní koalice“ vládla od 14. listopadu 1918 do 8. července 1919. Jejím předsedou byl Karel Kramář, ministrem zahraničních věcí Edvard Beneš, ministrem vnitra Antonín Švehla, ministrem financí Alois Rašín a ministrem vojenství Milan Rastislav Štefánik.

Problémy „první republiky“

1) Německá iredenta[1]

○ představitel: Lodgman von Anen

- pokusy o odtržení německy mluvících oblastí (pohraničí) a o vytvoření čtyř provincií, které měly být připojeny k Rakousku (později k Německu)
- Němci žijící u nás vnímali konec války a vznik ČSR jako svoji porážku – vznik ČSR změnil jejich postavení, stali se národností menšinou
- čtyři provincie: Deutschböhmen (Německé Čechy), Sudetenland (Sudetsko), Deutschsüdmähren (Německá jižní Morava), Böhmenwaldgau (Šumavská župa)
- v prosinci 1918 byly všechny pohraniční oblasti vojensky obsazeny, docházelo k ozbrojeným střetům mezi vojáky a obyvateli (obsazen i Liberec – centrum „německé zemské vlády“)
- ČSR vznikla na národnostním principu (Češi a Slováci = jeden národ)
- na principu **čechoslovakismu** (Češi 51%, Slováci 16%)
- minority: Němci **23%**, Maďaři, Rusíni, Poláci, Židé 10%
- ústava zaručovala i práva minorit

2) problém československých hranic

- hranice s **Německem a s Rakouskem** stanoveny na základě historického vývoje
 - ❑ potvrzeny ve Versailles (s Německem) a v Saint-Germain (s Rakouskem)
- problémová hranice: s **Maďarskem** (žádná historická hranice)
 - ❑ Beneš podal na Pařížské konferenci návrh (7 memorand) – přijato
 - ❑ potvrzeno i smlouvou v Trianonu (1920)
 - ❑ Maďaři museli vyklidit Slovenské pohraničí (také Podkarpatskou Rus)
 - ❑ rozhodnutí velmocí potvrzeno vojenskou silou (ČSA, Rumun. armáda, policie)
 - ❑ po porážce Maďarské republiky rad a Slovenské republiky rad dochází ke stabilizaci poměrů (na Slovensku žilo 700 000 Maďarů)
- Podkarpatská Rus (původně patřila k Uhrám – Zálitavsko)
 - ❑ tři tendence: připojit se k: Maďarsku, Sovětské Ukrajině, ČSR (strategicky velmi významná oblast)
 - ❑ vojensky obsazena československými vojsky
 - ❑ nejzaostalejší část ČSR, bez hospodářského vývoje
- spory s **Polskem** (o Těšínsko)
 - ❑ velmocí rozhodly o rozdělení území – obsazeno československou armádou
 - ❑ 1920 – Pařížská smlouva – rozdělení Těšínska
 - **Československo** – bohumínsko–košická trať, uhelný revír
 - **Polsko** – východní část Těšínska, části Oravy a Spiše
 - **město Těšín** se rozdělilo na Český Těšín a Polský Těšín
 - ❑ napjaté vztahy s Polskem však trvaly po celé meziválečné období

3) hospodářské a sociální rozdíly mezi Čechy, Moravou a Slovenskem a Podkarpatskou Rusí

- České země byly průmyslově nejvyspělejší částí bvalého Rakouska–Uherska (textilní, strojírenský, sklářský průmysl)
- Slovensko a zvláště Podkarpatská Rus – zaostale spíše agrární země
- sociální rozdíly:
 - ❑ zaostalost východních částí
 - ❑ žádné střední a vysoké školy, neexistence slovenské inteligence
 - ❑ 1919 založena Bratislavská universita, 1920 Slovenské ND
 - ❑ na Slovensko odcházeli na pomoc čeští úředníci, policie, lékaři
 - ❑ rozdíly v sebeuvědomění – problémy čechoslovakismu
 - ❑ Slováci přestávali být součástí ČSR, snažili se osamostatnit se (vnitřní spory)

4) sociální problémy

- hospodářský rozvrat, pětina (20%) dělníků nezaměstnaná
- nedostatek potravin (mouka, mléko, maso, apod.) i dalšího zboží (oděvy, boty, uhlí)
- na tom vydělávali překupníci (černý trh), kteří nelegálně prodávali předražené nedostatkové zboží (tzv. „keťasování“)
- 1918 – demonstrace, protidrahotní bouře, hladové bouře
- požadavek socializace, znárodnování velkých průmyslových podniků a dolů
- v prvních dvou letech po válce byla situace nejhorší (střety)
- vydávány zákony (reformy)
 - ❑ osmihodinová pracovní doba
 - ❑ státní podpora v nezaměstnanosti
 - ❑ nemocenské a úrazové pojištění
- zákon o **pozemkové reformě** (duben 1919)
 - ❑ znamenal zábor pozemkového majetku přesahujícího 150 ha zemědělské půdy nebo 250 ha celkové půdy
 - ❑ vznikl pozemkový úřad
 - ❑ reforma se naplňovala celá dvacátá léta
 - ❑ 600 000 rolníků dostalo půdu (po druhé světové válce usilovali o další pozemkovou reformu)
 - ❑ hlavní roli zde hrála agrární strana (posílila svoje pozice)
 - ❑ vznikly zbytkové velkostatky, které si přidělili si představitelé agrární strany (cca 100 ha půdy)
- **měnová reforma** (jaro 1919) zvaná taktéž Rašínova měnová reforma
 - ❑ hlavní cíl byl okolkování (tím odluka od rakouské měny)
 - ❑ pod vedením ministra financí Aloise Rašína
 - ❑ spjata s úsporností ve státních výdajích

Politické strany

<p>Komunisté Komunistická strana Československa (KSČ) založena v květnu 1921</p> <p>Bohumír Šmeral</p>	<p>Sociální demokracie Československá sociálně demokratická strana dělnická</p> <p>Antonín Němec</p>	<p>Lidová strana Československá strana lidová (křesťansko-sociální strana)</p> <p>Jan Šrámek</p>	<p>Národní demokracie Československá národní demokracie (od 1934 Národní sjednocení)</p> <p>Karel Kramář</p>
---	---	---	--

- Agrární strana
 - ❑ *oficiální název (do června 1922):* Republikánská strana československého venkova
 - ❑ *oficiální název (od června 1922):* Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu
 - ❑ *představitel:* Antonín Švehla, Rudolf Beran, na Slovensku Milan Hodža
- Sociální demokracie
 - ❑ *oficiální název:* (od prosince 1918) Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD)
 - ❑ *představitel:* Rudolf Bechyně, Vastimil Tusar, Gustav Habrmann
 - ❑ *představitel:* Bohumír Šmeral (1921 založil Komunistickou stranu Československa, do které následně přešel)
 - ❑ *opírala se o* Odborové sdružení československé
- Socialistická strana
 - ❑ *od 1926:* Československá strana národně socialistická (ČSNS)
 - ❑ *představitel:* Václav Klobáček, Edvard Beneš
 - ❑ *střední vrstva* (řemeslníci, živnostníci, učitelé, ...)
- Národní demokracie
 - ❑ *oficiální název (do 1934):* Československá národní demokracie (ČSND)
 - ❑ *oficiální název (od 1934):* Národní sjednocení
 - ❑ *představitel:* Karel Kramář, Alois Rašín, Viktor Dyk
 - ❑ *podnikatelé* (velkokapitál)
- Lidová strana
 - ❑ *oficiální název:* Československá strana lidová (křesťansko-sociální strana)
 - ❑ *představitel:* Jan Šrámek, Mořic Hruban, František Hála
 - ❑ *spjata s* římskokatolickou církví

- Komunistická strana Československa
 - ❑ založena v květnu 1921 v Praze, součástí Komunistické internacionály
 - ❑ *představitel*: Bohumír Šmeral, Klement Gottwald

Slovenská ľudová strana (Hlinkova ľudová strana) – Andrej Hlinka, Jozef Tiso

Německá sociálně-demokratická strana dělnická (DW)

Německá nacionálně socialistická dělnická strana (DNSAP)

- 1933 zakázána tehdy na ní navázala SdP (Rudolf Jung, Krebs)
- Konrád Henlein, Frank

Po vzniku republiky nebyly Německé strany zastoupeny v parlamentu (až po volbách roku 1920). Do vlády se německé strany dostaly v polovině 20. let, kdy přehodnotily původní záporný postoj vůči ČSR.

V červnu 1919 se konaly volby do obecních zastupitelstev, v nichž zvítězila sociální demokracie. Na to reagovala vláda podáním demise. V létě 1919 byla ustavena druhá vláda v čele s Vlastimilem Tusarem („vláda Rudozelené koalice“ = spojení levicové sociální demokracie a národních socialistů + pravicové agrární strany).

29. 2. 1920 přijata ústava Československé republiky

1920 – parlamentní volby

- sociální demokracie získala 25% hlasů
- dělnictvo očekávalo změny, nic moc se nedělo
- => na sjezdu sociální demokracie došlo k rozkolu

září 1920

- vláda podala demisi
- byla vytvořena úřednická vláda Jana Černého (premiér)
- „vláda pevné ruky“ – mohou dělat i tvrdá a nepopulární opatření

prosinec 1920

- vyvrcholení konfliktu uvnitř sociální demokracie
- spor o lidový dům
- spor mezi levicí a pravicí v rámci sociálnědemokratické strany (policie vyhnala levici)
- levice uspořádala generální stávkou (týdenní boje)
- porážka dělnictva, zatýkání

=> definitivní rozkol v sociální demokracii

V únoru 1921 vznikla Komunistická strana Československa (KSČ), na podzim 1921 se konal slučovací sjezd KSČ, kdy se spojily Slovenská, Německá a Česká sekce KSČ. V letech 1921–1922 probíhaly spory o funkce prezidenta (TGM byl nemocný, ale uzdravil se a stal se znovu prezidentem). Volby roku 1922 vyhráli agráři v čele s Aloisem Švehlou; vytvořili „vládu všennárodní koalice“ a došlo k uklidnění poměrů.

1926 – úřednická vláda Jana Černého

1926–1929 – „vláda panské koalice“ (bez zastoupení sociální demokracie a sociálních stran, účast i německých stran)

1929–1938 – „vlády široké koalice“ (na vládě se podílelo více stran)

Vliv na české politické scéně

Už od roku 1920 se ukázalo, že rozhodující slovo v nejdůležitějších politických záležitostech má mimoparlamentní uskupení zvané „**Pětka**“ (někdy též „koaliční pětka“). Její zástupci se dohadovali o hlavních rozhodnutích, pak je společně prosadili v parlamentě. Pětku tvořili představitelé pěti nejsilnějších československých politických stran: agráři, lidovci, sociální demokraté, národní socialisté a národní demokraté. Nejvlivnější osobností Pětky byl agrárník Antonín Švehla. Od poloviny dvacátých let ztrácela Pětka pomalu na svém významu.

Dalším mimoparlamentním uskupením byl tzv. „**hrad**“ – neformální politické seskupení kolem T. G. Masaryka.

Vliv na české politické scéně měl ovšem i **průmysl a banky** (důležitá byla Živnobanka – měla vliv na hospodářskou politiku státu).

[1] iredenta = region, který je kulturně nebo historicky spjatý s jedním národem, je však pod vládou jiného národa; též hnutí za připojení části jiného státu s vlastní národnostní menšinou

ČESKOSLOVENSKO DO ROKU 1929

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Politický systém

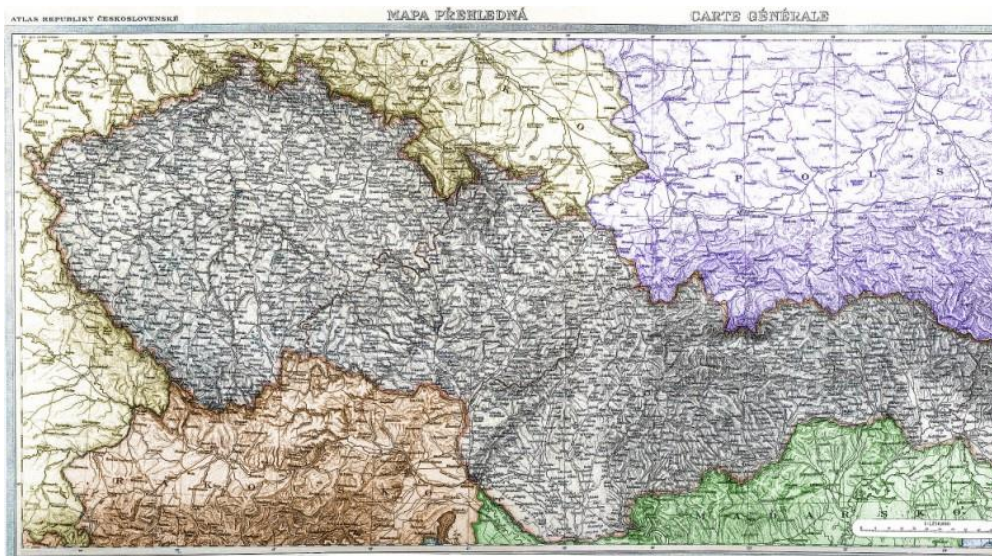

Velký znak Československé republiky

Politický systém se dotváří na začátku 20. let. Nejvyšším zákonodárným orgánem bylo Národní shromáždění složené ze dvou komor – poslanecké sněmovny (300 poslanců) a senátu (150 senátorů). Nejvyšším představitelem československého státu byl prezident republiky (od 1918 Tomáš Garrigue Masaryk; od 1935 Edvard Beneš).

Po rozkolu dělnického hnutí **rostl vliv komunistické strany**; komunisté stáli v opozici vůči vládě, celému politickému systému. Nejsilnější stranou byli agráři. Od poloviny 20. let sílilo protihradní křídlo (Hodža), agrární strana se orientovala na Rakousko a Německo.

Roku 1923 vznikl **zákon na ochranu republiky** (předcházel mu úspěšný atentát na Rašína), byl namířen proti extrémním silám (KS, nacionalistické strany, fašismus). Ve 20. letech rostl **vliv klerikálních stran** (po 1918 došlo k jejich oslabení – antiklerikalismus, jehož projevem bylo vystupování lidu z církve a svržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí – ten byl spojován s Bílou Horou).

Mapa Československa

sousední státy: žlutá – Německo, cihlová – Rakousko, zelená – Maďarsko, modrá – Rumunsko, fialová – Polsko

Roku 1925 došlo k **přerušení styků mezi republikou a papežem**, Masaryk a Švehla se zúčastnili oslav vzpomínek na Jana Husa. Roku 1928 byly Benešovou zásluhou urovnány vztahy mezi církví a státem a nastal modus vivendi (stav spoluexistence). Roku 1929 – Milénium sv. Václava (byla dokončena výstavba Svatovítské katedrály).

V polovině 20. let se konaly **volby** a boj o moc vrcholil:

1. Agrární strana (13,07 %)
2. Komunistická strana (13,02 %)
3. Lidová strana (9,7 %)
4. Sociální demokracie (9,0 %)

Na Slovensku byla nejsilnější Hlinkova ľudová strana. Komunisté a Sociální demokraté byli v opozici. Na nějakou dobu vznikla vláda všénárodní koalice („Švehlova vláda“). Roku 1926 byla znova vytvořena úřednická vláda Jana Černého, vznikla národní obec fašistická (červenobílí), která chtěla uskutečnit fašistický puč na Sokolském sletu. Požadavek vytvořit vládu „pevné ruky“ (= nastolit diktaturu). Byla proti dělnickému hnutí a Komunistické straně, proti menšinám, proti Společnosti národů, proti Německu (založeno na českém nacionalismu) a proti sovětské politice. V čele fašistické obce stál Rudolf Gajda (bývalý legionář) – k žádnému puči nedošlo.

Roku 1926 byla uzavřena dohoda o vytvoření vládní koalice mezi českými a německými agrárníky a klerikálními stranami. Vznikla vláda na základě této dohody, nebyly v ní sociální demokraté ani národní socialisté („**vláda panské koalice**“ – národní demokratická strana a Hlinkova ľudová strana). Tato vláda znamenala posun doprava.

Byla přijímána opatření (znamenají oslabení demokracie) – okresní a zemská zastupitelstva z jedné třetiny jmenovala vláda a ze dvou třetin byla volena. Některé skupiny obyvatel neměly volební právo (vojáci a četnictvo). Prodloužila se délka vojenské služby, zhoršila se sociální situace (pokusy rozpustit KSČ).

Roku 1927 se konaly **třetí prezidentské volby** (1918, 1920, 1927), v nichž byl znovu zvolen T. G. Masaryk. Ve čtvrtých prezidentských volbách roku 1935 byl zvolen Edvard Beneš.

V roce 1929 byl pořádán 5. sjezd KSČ (**bolševizace**). Komunistická strana byla proti buržoazii a vládě – usilovala o uskutečnění socialistické revoluce po vzoru Sovětského svazu. Na tomto sjezdu se dostali do čela strany (ústředního výboru – ÚV) lidé, kteří byli zárukou bolševizace (ve funkci generálního tajemníka stanul Klement Gottwald). Tvrdé postoje proti republice (pro rozbití republiky a zavedení diktatury proletariátu) byly však příčinou odlivu mnoha lidí z komunistické strany.

Roku 1929 **Švehla odstoupil** pro nemoc, dostal přezdívku „státník“ (zájmy státu). Na jeho místo nastoupil František Udržal, z vlády vystoupila Hlinkova ěudová strana, jeden z jejích předáků Vojtěch Triska obviněn z vlastizrady a odsouzen k patnácti letům vězení. To přispělo ke zhoršení vztahů mezi Čechami a Slovenskem. Roku 1929 se znovu konaly volby, KSČ byla až na 4. místě (důsledkem 5. sjezdu tři čtvrtiny členů vystoupili). Vlády v letech 1929–1938 se nazývaly vlády široké koalice.

Premiér	Od	Do	
Karel Kramář	14. 11. 1918	8. 7. 1919	
Vlastimil Tusar	8. 7. 1919	15. 9. 1920	
Jan Černý	15. 9. 1920	26. 9. 1921	
Edvard Beneš	26. 9. 1921	7. 10. 1922	
Antonín Švehla	7. 10. 1922	18. 3. 1926	
Jan Černý	18. 3. 1926	12. 10. 1926	(úřednická vláda)
Antonín Švehla	12. 10. 1926	1. 2. 1929	
František Udržal	1. 2. 1929	29. 10. 1932	
Jan Malypetr	29. 10. 1932	5. 11. 1935	
Milan Hodža	5. 11. 1935	22. 9. 1938	
Jan Syrový	22. 9. 1938	4. 10. 1938	(úřednická vláda)

tab.: Přehled československých premiérů za tzv. první republiky

(zdroj: www.vlada.cz)

Hospodářství

- období konjunktury (vzestupu)
- symbolem **úspěchu** byly úspěšné firmy
 - ❑ Baťa, ČKD Praha, Zbrojovka Brno, Škoda Mladá Boleslav, Tatra Kopřivnice, oděvní závody Prostějov

- Československo stálo na desátém místě ve světové průmyslové výrobě a na 17. místě ve výši národního důchodu (= roční bohatství vyprodukované v zemi na jednoho občana)
- stabilizovala se měna (cílem bylo dosáhnout směnitelnosti koruny za zlato – 1 Kč = 44,58 mg Au)
- od roku 1929 – aktivní obchodní bilance
- problémy:
 - ❑ nedošlo k modernizaci (tři čtvrtiny průmyslové výroby orientované na vývoz)
 - ❑ konkurenční boj s Německem
 - ❑ nedařila se industrializace Slovenska
 - ❑ Československá ekonomika zatížena dluhy z války (ČSR platila příspěvek za osvobození, převzala část dluhů Rakouska–Uherska)

Zahraniční politika

- orientovala se na dohodu; spjata s Versailleským systémem (hlavním spojencem byla Francie)
- 1924 podepsána spojenecká smlouva s Francií
- do 1925 zde byla francouzská vojenská mise (v čele stál generál Pellé)
- dalším spojencem byly státy Malé Dohody, arbitrážní smlouvy z Locarna

HOSPODÁŘSKÁ KRIZE V ČESKOSLOVENSKU

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Vznikly vlády široké koalice, od roku 1929 stál v čele agrárník František Udržal, od 1932 Jan Malypetr. Hospodářská krize postihla nejprve **zemědělství**, ve kterém bylo zaměstnáno 60% obyvatel. Nejvíce postihla drobné rolníky, u kterých rostla zadluženost jejich hospodářství; největší hrozbu představovali exekutoři a exekuce na východě republiky. Krize vedla k **poklesu poptávky** po průmyslovém zboží. Krize v průmyslu začala v roce 1930 (vrchol v roce 1933 – pokles téměř o 40%). Pokles souvisel s exportním charakterem československého průmyslu, po překonání krize se Československu nepodařilo původní vývoz obnovit. **Finanční krize** se projevila nejvíce roku 1934, kdy došlo k devalvaci koruny. Krizí bylo nejvíce postiženo Slovensko, Podkarpatská Rus a České pohraničí.

=> velké vystěhovalectví

„Žebračenka“ byla poukázkou na jídlo v době velké hospodářské krize

Vláda se pokoušela **krizi řešit** státními půjčkami (subvence), organizovala sociální podpůrné akce pro dělnictvo (podpora v nezaměstnanosti, vztahovala se na odborově organizované dělníky, podporu vyplácely odbory, ale ty dostávaly příspěvky od státu). Pro neorganizované dělníky stát organizoval stravovací akce (dostávali poukázky na jídlo = „žebračení“).

Krize měla dopad na **nezaměstnanosti** – 920 000 (oficiálně); 1 300 000 obyvatel skutečně –, na polozaměstnanosti a na poklesu mezd (o 17–20%). Velmi početnou skupinu obyvatelstva před válkou tvořili živnostníci – během krize malí podnikatelé zanikli (proletarizace, pauperizace – zchudnutí středních vrstev)), stali se námezdními

silami. V průběhu krize zkrachovalo ? 50 000 ševců a 30 000 krejčích. Postižení úředníci a státní zaměstnanci byli propuštěni, byly jim sníženy platy nebo byli předčasně penzionováni (za méně peněz). Bylo nezaměstnáno též asi 50 000 inteligence. Absolventi škol nenacházeli práci a patřičné uplatnění.

Politické důsledky krize

- radikalizace dělnického hnutí (rostoucí aktivita KSČ)
- růst nacionalismu (nacionalistických tendencí v pohraničí, na Slovensku HĽS spojená s katolickou církví)
- na Slovensku skupina kolem časopisu DAV (Davisté)
 - Domoveský, Klementis
 - jsou proti separatismu (tendence oddělení od Česka), proti Českoslovakismu

Radikalizace

- **Čeští fašisté a pravé křídlo národní demokracie** využili krize k protiněmeckým a protizidovským nepokojům
- KSČ organizuje **protestní akce** v době hospodářské krize (demonstrace, pochody hladu, stávky) s cílem bojovat za mzdy, za to být zaměstnán
- proti nim tvrdě postupuje vláda (tehdejší ministr vnitra dr. J. Slávik)
- 1930–32 střelba do protestantů
- vyvolává to odpor mezi spisovateli, novináři, herci
- důsledkem byla rostoucí solidarita dělnictva, vznikla solidarita mezi dělníky a maloburžoazními živnostníky (projevuje se to ve stávkách, kde bylo dělnictvo zásobováno jídlem živnostníky)
- v březnu a dubnu 1932 vypukla **Mostecká stávka**, největší a relativně úspěšná akce (přijaty požadavky)

Nacionalismus v pohraničí

- opět sílí negativistický proud německé politiky; obviňuje ČSR z krize a z jejích důsledků (vláda to nedokáže vyřešit), projevují odpor proti demokratickému zřízení, šíří se víra v autoritativní režim
- spojen se stranami DNSAP (německá nacionalisticko-socialistická pracovní strana) a DNP (německá nacionalistická strana)
- DNSAP se snažila získat co nejvíce voličů (nahrávají tomu důsledky krize)
- organizují různé vrstvy obyvatel, snaží se proniknout mezi mládež; sleduje politiku Hitlerovy NSDAP
- = pátá kolona (= síla uvnitř země, která pomáhala němcům z vnějšku)
- cílem Hitlerovy politiky bylo rozbít dosavadní poměry v Evropě a vytvořit hegemonii Německa
- DNSAP je finančně podporována z Německa

- 1933 vydán zákon o zákazu a rozpuštění protidemokratických stran (rozpuštěna DNSAP, DNP)
- 1933 vznikla Sudetoněmecká vlastenecká fronta v čele s Konrádem Henleinem
 - ❑ oficiálně nepopírala československý stát, ale využívala demokracie státu
 - ❑ 1935 se přejmenovala na **SdP** (Sudetendeutsche Partei)

Slovensko

- roste zde nacionalismus
 - 1930 HES poprvé vyjádřila požadavek autonomie na svém sjezdu v Rožumberoku
 - snaha ovládnout kulturní život pomocí matice české
 - 1933 se v Nitře konaly oslavy založení 1. křesťanského kostela (833) – 1100 let
 - ❑ měla to být manifestace jednoty (dostavili se představitelé státu)
 - ❑ HES to změnila v protičeskoslovenské vystoupení
 - ❑ oficiálně vysloven program Hlinkovy ľudové strany: autonomie
 - ❑ další představitelé HES: Tiso, Ďurčanský, Sidor
 - nacionalismus se projevoval i v Maďarsku
 - český nacionalismus – Kramářova obec fašistická
 - NOF – rozpoutali protiněmecké demonstrace, napadali a drancovali německé obchody a kavárny
- 1930 – T. G. Masaryk slaví své 80. narozeniny
- Národní shromáždění jednalo o přijetí zákona „T. G. Masaryk zasloužil se o stát.“
 - ❑ je vytesán do kamene ve sněmovně
 - ❑ vyvolal velké spory

MÝM NÁRODŮM

Autor: František Josef I., 28. 7. 1914

V Lázních Išlu, dne 28. července 1914

Bylo mým nejvroucnějším přáním, abych léta, která z Boží milosti jsou Mi ještě dopřána, mohl zasvětit dílům míru a uchránil Svoje národy před těžkými oběťmi a břemeny války.

V radě Prozřetelnosti bylo jinak rozhodnuto.

Pletichy protivníka plného nenávisti nutí Mne, abych na obranu cti Svého mocnářství, na ochranu jeho vážnosti a moci k zabezpečení jeho državy po dlouhých letech míru chopil se meče.

S nevděkem rychle zapomínajícím nastoupilo království srbské, které od prvního začátku své státní samostatnosti až do dejnovější doby od Mých předkův a ode Mne bylo chráněno a podporováno, jež před lety nastoupilo cestu otevřeného nepřátelství proti Rakousko- Uhersku.

Když Jsem po třech desetiletích požehnané práce míru v Bosně a Hercegovině rozšířil Svoje vladařská práva na tyto země, vyvolalo toto Moje opatření v království Srbském, jehož práva nížádným způsobem nebyla porušena, a výbuchy nevázané náruživosti a nejrozhročenější nenávisti. Moje vláda užila tenkrát krásného práva strany silnější a žádala v nejkrajnější shovívavosti a dobrotivosti na Srbsku toliko, aby snížilo počet svého vojska na stav míru a slíbilo, že budoucně setrvá na dráze míru a přátelství.

Týmž duchem umírněnosti vedena, obmezila se Moje vláda, když Srbsko před dvěma lety nacházelo se v boji s tureckou říší, na hájení nejdůležitějších životních podmínek mocnářství. Tomuto jednání děkovalo Srbsko v první řadě, že dosáhlo účelu války.

Naděje, že Srbské království ocení shovívavost a mírumilovnost Mé vlády a že dostojí svému slovu, se nesplnila.

Stále výše šlehá plamen nenávisti proti Mně a Mému domu, stále otevřeněji vystupuje snaha nerozlučná území Rakousko—Uherska násilně odtrhnouti.

Zločinné řádění sahá přes hranice, aby na jihovýchodu mocnářství podkopalo základy státního pořádku, aby lid, jemuž Já v otcovské lásce věnuji Svoji plnou péči, zvikladlo v jeho věrnosti k panovnickému domu a vlasti, aby svedlo dospívající mládež a podněcovalo ji ke zločinným skutkům nerozumu a velezrady. Řada vražedných útoků, s rozmyslem připravované a provedené spiknutí, jehož hrozný zdar Mne a Moje věrné národy v srdce zasáhl, jest daleko viditelnou krvavou stopou oněch tajných pletich, které ze Srbska byly zahájeny a řízeny.

Tomuto nesnesitelnému řádění musí se učiniti přítrž, ustavičná vyzývavost Srbska musí se ukončiti, má-li čest a vážnost Mého mocnářství zůstat neporušena a jeho státní, hospodářský a vojenský rozvoj býti ušetrěn stálých záchvěvů.

Marně podnikla Moje vláda ještě poslední pokus, dosíci tohoto cíle prostředky míru, pohnouti Srbsko vážným napomenutím k obratu.

Srbsko odmítlo umírněné a spravedlivé požadavky Mé vlády a odešlo dostati povinností, jichž splnění v životě národův a států jest přirozeným a nutným základem míru.

A tak jsem nucen přikročiti k tomu, aby se moci zbraní opatřily nezbytné záruky, které mají zabezpečiti Mým státům pokoj unvitř a trvalý mír na venek.

V této vážné chvíli Jsem si plně vědom celého dosahu svého rozhodnutí a své zodpovědnosti před Všemohoucím.

Vše Jsem prozkoumal a uvážil.

S klidným svědomím nastupuji cestu, kterou Mi povinnost vykazuje.

Spoléhám na Svoje národy, kteří ve všech bouřích vždy v jednotě a věrnosti kolem Mého trůnu se seřadili a pro čest, velikost a moc vlasti k nejtěžším obětem vždy byli ochotni.

Spoléhám na statečnou, obětavým nadšením naplněnou brannou moc Rakousko-Uherska.

A důvěřuji ve Všemohoucího, že Mým zbraním dopřeje vítězství.

František Josef v. r.

Stürgkh v. r.

WILSONOVÝCH ČTRNÁCT BODŮ

Autor: Woodrow Wilson, 1918

It will be our wish and purpose that the processes of peace, when they are begun, shall be absolutely open and that they shall involve and permit henceforth no secret understandings of any kind. The day of conquest and aggrandizement is gone by; so is also the day of secret covenants entered into in the interest of particular governments and likely at some unlooked-for moment to upset the peace of the world. It is this happy fact, now clear to the view of every public man whose thoughts do not still linger in an age that is dead and gone, which makes it possible for every nation whose purposes are consistent with justice and the peace of the world to avow now or at any other time the objects it has in view.

We entered this war because violations of right had occurred which touched us to the quick and made the life of our own people impossible unless they were corrected and the world secure once for all against their recurrence. What we demand in this war, therefore, is nothing peculiar to ourselves. It is that the world be made fit and safe to live in; and particularly that it be made safe for every peace-loving nation which, like our own, wishes to live its own life, determine its own institutions, be assured of justice and fair dealing by the other peoples of the world as against force and selfish aggression. All the peoples of the world are in effect partners in this interest, and for our own part we see very clearly that unless justice be done to others it will not be done to us. The programme of the world's peace, therefore, is our programme; and that programme, the only possible programme, as we see it, is this:

I. Open covenants of peace, openly arrived at, after which there shall be no private international understandings of any kind but diplomacy shall proceed always frankly and in the public view.

II. Absolute freedom of navigation upon the seas, outside territorial waters, alike in peace and in war, except as the seas may be closed in whole or in part by international action for the enforcement of international covenants.

III. The removal, so far as possible, of all economic barriers and the establishment of an equality of trade conditions among all the nations consenting to the peace and associating themselves for its maintenance.

IV. Adequate guarantees given and taken that national armaments will be reduced to the lowest point consistent with domestic safety.

V. A free, open-minded, and absolutely impartial adjustment of all colonial claims, based upon a strict observance of the principle that in determining all such questions of sovereignty the interests of the populations concerned must have equal weight with the equitable claims of the government whose title is to be determined.

VI. The evacuation of all Russian territory and such a settlement of all questions affecting Russia as will secure the best and freest cooperation of the other nations of the

world in obtaining for her an unhampered and unembarrassed opportunity for the independent determination of her own political development and national policy and assure her of a sincere welcome into the society of free nations under institutions of her own choosing; and, more than a welcome, assistance also of every kind that she may need and may herself desire. The treatment accorded Russia by her sister nations in the months to come will be the acid test of their good will, of their comprehension of her needs as distinguished from their own interests, and of their intelligent and unselfish sympathy.

VII. Belgium, the whole world will agree, must be evacuated and restored, without any attempt to limit the sovereignty which she enjoys in common with all other free nations. No other single act will serve as this will serve to restore confidence among the nations in the laws which they have themselves set and determined for the government of their relations with one another. Without this healing act the whole structure and validity of international law is forever impaired.

VIII. All French territory should be freed and the invaded portions restored, and the wrong done to France by Prussia in 1871 in the matter of Alsace-Lorraine, which has unsettled the peace of the world for nearly fifty years, should be righted, in order that peace may once more be made secure in the interest of all.

IX. A readjustment of the frontiers of Italy should be effected along clearly recognizable lines of nationality.

X. The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity to autonomous development.

XI. Rumania, Serbia, and Montenegro should be evacuated; occupied territories restored; Serbia accorded free and secure access to the sea; and the relations of the several Balkan states to one another determined by friendly counsel along historically established lines of allegiance and nationality; and international guarantees of the political and economic independence and territorial integrity of the several Balkan states should be entered into.

XII. The Turkish portion of the present Ottoman Empire should be assured a secure sovereignty, but the other nationalities which are now under Turkish rule should be assured an undoubted security of life and an absolutely unmolested opportunity of autonomous development, and the Dardanelles should be permanently opened as a free passage to the ships and commerce of all nations under international guarantees.

XIII. An independent Polish state should be erected which should include the territories inhabited by indisputably Polish populations, which should be assured a free and secure access to the sea, and whose political and economic independence and territorial integrity should be guaranteed by international covenant.

XIV. A general association of nations must be formed under specific covenants for the purpose of affording mutual guarantees of political independence and territorial integrity to great and small states alike.

In regard to these essential rectifications of wrong and assertions of right we feel ourselves to be intimate partners of all the governments and peoples associated together

against the Imperialists. We cannot be separated in interest or divided in purpose. We stand together until the end.

For such arrangements and covenants we are willing to fight and to continue to fight until they are achieved; but only because we wish the right to prevail and desire a just and stable peace such as can be secured only by removing the chief provocations to war, which this programme does remove. We have no jealousy of German greatness, and there is nothing in this programme that impairs it. We grudge her no achievement or distinction of learning or of pacific enterprise such as have made her record very bright and very enviable. We do not wish to injure her or to block in any way her legitimate influence or power. We do not wish to fight her either with arms or with hostile arrangements of trade if she is willing to associate herself with us and the other peace-loving nations of the world in covenants of justice and law and fair dealing. We wish her only to accept a place of equality among the peoples of the world, — the new world in which we now live, — instead of a place of mastery.

PROHLÁŠENÍ ČESKOSLOVENSKÉ SAMOSTATNOSTI

Autor: Prozatímní československá vláda, 1918

V této vážné chvíli, kdy Hohenzollernové nabízejí mír, aby zastavili vítězný postup spojeneckých armád a zabránili rozdělení Rakousko-Uherska a Turecka, a kdy Habsburkové slibují federalizaci říše a autonomii nespokojeným národům, podrobeným jejich vládě, my, československá Národní rada, uznaná vládami spojeneckými a vládou americkou za prozatímní vládu československého státu a národa, v plném souhlasu s prohlášením českých poslanců, učiněným v Praze dne 6. ledna 1918, a vědomi si toho, že federalizace a tím více autonomie neznamenaají ničeho pod habsburskou dynastií, činíme a prohlašujeme toto naše prohlášení nezávislosti.

Činíme tak, poněvadž věříme, že žádný národ nemůže být nucen žít pod svrchovaností, které neuznává, a poněvadž máme vědomí a pevné přesvědčení, že náš národ nemůže se volně vyvíjet v habsburské lži-federaci, která není než novou formou odnárodňujícího se útisku, pod nímž jsme trpěli minulé tři století. Máme za to, že svoboda jest prvním požadavkem federalizace, a jsme přesvědčeni, že svobodní národové střední a východní Evropy snadno utvoří federaci, jestliže to shledají nutným.

Činíme toto prohlášení na základě našeho historického a přirozeného práva. Byli jsme samostatným státem již od sedmého století a r. 1526 jako samostatný stát, sestávající z Čech, Moravy a Slezska, spojili jsme se s Rakouskem a Uhrami v obrannou jednotu proti tureckému nebezpečí. Nikdy jsme se v této konfederaci nevzdali dobrovolně svých práv jako samostatný stát. Habsburkové porušili svou smlouvu s naším národem, nezákonně překročující naše práva a znásilňující ústavu našeho státu, kterou sami přísahali zachovat, a my proto odpíráme zůstat déle součástíou Rakousko-Uherska v jakékoli formě.

Požadujeme pro Čechy právo, aby byli spojeni se svými slovenskými bratry ze Slovenska, kdysi součástky našeho národního státu, odtržené později od našeho národního těla a před 50 lety vtělené v uherský stát Maďarů, kteří nevylicitelným násilím a krutým útlakem podrobených plemen pozbyli veškerého mravního a lidského práva vládnout komukoliv, kromě sobě samým.

Svět zná dějiny našeho zápasu proti habsburskému útisku, zesílenému a v systém uvedenému dualistickým vyrovnáním Rakousko-Uherským z r. 1867. Tento dualismus je toliko nestoudnou organizací hrubé síly a vykořisťování většiny menšinou; je to politický útok Němců a Maďarů proti našemu vlastnímu národu stejně jako proti jiným slovanským a latinským národům monarchie. Svět zná historii našich práv, kterých

Habsburkové sami neodvážili se popírat. František Josef uznal opětovně nejslavnostnějším způsobem svrchovaná práva našeho národa. Němci a Maďaři postavili se na odpor tomuto uznání a Rakousko-Uhersko, sklánějíc se před Pangermány, stalo se kolonií Německa a jako jeho předvoj na východě vyvolalo poslední balkánský konflikt stejně jako nynější světovou válku, kterou Habsburkové počali sami bez souhlasu zástupců lidu.

Nemůžeme a nechceme nadále žít pod přímou nebo nepřímou vládou těch, kdo znásilnili Belgii, Francii a Srbsko, chtěli být vrahy Ruska a Rumunska, jsou vrahy desetitisíců občanů a vojinů naší krve a spoluvíníky bezpočetných nevýslovných zločinů, spáchaných v této válce proti lidskosti těmito dvěma degenerovanými a neodpovědnými dynastiemi. Nechceme zůstat součástí státu, který nemá existenčního oprávnění a který odpíráje přijmout základní zásady moderní světové organizace, zůstává toliko umělým, nemorálním politickým útvarem, který překáží každému hnutí, směřujícímu k demokratickému a sociálnímu pokroku. Habsburská dynastie, zatížená nesmírným dědictvím chyb a zločinů, je stálou hrozbou světového míru a my považujeme za svoji povinnost k lidstvu a civilizaci přispět k jejímu pádu a zničení.

Odmítáme svatokrádežné tvrzení, že moc dynastie habsburské a hohenzollernské je původu božského; odpíráme uznání božské právo králů. Náš národ povolal Habsburky na český trůn ze své svobodné vůle a tímtož právem je sesazuje. Prohlašujeme tímto habsburskou dynastii za nehodnou, aby vedla náš národ, a upíráme jí veškerá práva vládnout československé zemi, která, to zde nyní prohlašujeme, bude od nynějška svobodným a nezávislým lidem a národem.

Přijímáme ideály moderní demokracie a budeme k nim lnout, poněvadž to byly ideály našeho národa po staletí. Přijímáme americké zásady, jak byly stanoveny prezidentem Wilsonem: zásady o osvobozeném lidstvu, skutečné rovnosti národů a vládách, odvozujících všechnu svou spravedlivou moc ze souhlasu ovládaných. My, národ Komenského, nemůžeme než přijmout tyto zásady, vyjádřené v americké deklaraci nezávislosti, v zásadách Lincolnových a v prohlášení lidských a občanských práv. Za tyto zásady proléval národ náš krev před stoletími, v památných válkách husitských, za tytéž zásady prolévá náš národ krev dnes po boku svých spojenců v Rusku, v Itálii a ve Francii.

Načrtneme jen hlavní zásady ústav československého národa: konečné rozhodnutí o ústavě samé náleží zákonitě zvoleným zástupcům osvobozeného a sjednoceného národa.

Československý stát bude republikou. Ve stálé snaze o pokrok zaručí úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, slova, tisku a práva shromažďovacího a petičního. Církev bude odloučena od státu. Naše demokracie bude spočívat na všeobecném právu hlasovacím: ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům. Práva menšiny budou chráněna poměrným zastoupením; národní menšiny budou požívat rovných práv. Vláda bude mít formu parlamentární a bude uznávat zásady iniciativy a referenda. Stálé vojsko bude nahrazeno milicí.

Československý národ provede dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy; velkostatký budou vyvlastněny pro domácí kolonizaci; výsady šlechtické budou zrušeny. Národ náš

převeźme svou část předválečného státního dluhu rakousko-uherského; válečné dluhy ponecháme těm, kdo do nich zabředli.

Ve své zahraniční politice přijme československý národ plnou část odpovědnosti za reorganizaci východní Evropy. Přijímá cele demokratický a sociální princip národnosti a souhlasí s naukou, že veškeré úmluvy a smlouvy mají být sjednávány otevřeně a upřímně, bez tajné diplomacie.

Naše ústava postará se o účinnou, rozumnou a spravedlivou vládu, která vyloučí jakékoliv zvláštní výsady a znemožní třídní zákonodárství.

Demokracie porazila teokratickou autokracii. Militarismus je zničen – demokracie je vítězná; – na základech demokracie lidstvo bude reorganizováno. Mocnosti temnoty sloužily vítězství světla – vytoužený věk lidstva vzchází.

Věříme v demokracii – věříme ve svobodu – a ve svobodu vždy větší a větší.

Dáno v Paříži, dne 18. října 1918.

profesor T. G. Masaryk,

předseda ministerské rady a ministr financí,

generál Dr. Milan Štefánek,

ministr národní obrany,

Dr. Edvard Beneš,

ministr zahraničních věcí a ministr vnitra

TŘÍKRÁLOVÁ DEKLARACE

Autor: Čeští poslanci vídeňské říšské rady, 1918

Ve čtvrtém roce hrozné války světové, jež si vyžádala nesmírných obětí na životech a statcích národů, dějí se první pokusy o mír. My Čeští poslanci rady říšské, jež byla rozsudky nepřislušných vojenských soudů zbavena rady svých členů slovanských, a zároveň my čeští poslanci rozpuštěného a dosud neobnoveného sněmu království českého jakož i po celou dobu války nesvolávaného sněmu markrabství moravského a neobnoveného sněmu vévodství slezského, jako zvolení zástupcové národa Českého, zdůrazňující veškerá prohlášení českého poselstva na radě říšské, jsme povinni určitě a jasně za lid český a za porobenou a politicky umlčenou větev slovenskou v Uhrách vyznačiti svoje stanovisko k nové úpravě poměrů mezinárodních. Když čeští poslanci obrozeného národa našeho promluvili za války francouzsko-německé o mezinárodních otázkách evropských, prohlásili v memorandu svém dne 8. prosince 1870 slavnostně:

„Všichni národové, ať velcí, ať malí, mají rovnaké právo sebeurčení a rovnost jejich má stejně setřena býti. Jen z uznání rovnoprávnosti a ze vzájemné vážnosti svobodného sebeurčení všech národů může vykvéstí pravá jejich svoboda a bratrství, všeobecný mír a pravá lidskost.“

My poslancové národa českého, věrní jsouce i dnes těmto zásadám svých předchůdců, s radostí jame pozdravili, že dnes všechny ony státy, které jsou založeny na zásadách demokracie, válčící i neutrální, pokládají stejně s námi toto svobodné sebeurčení národů za záruku trvalého míru všeobecného.

Nové Rusko při pokusu o mír všeobecný vložilo do stěžejních podmínek mírových zásadu sebeurčení národů tak, aby národové svobodnou volbou rozhodovali o svém životě a usnesli se, chtějí-li vybudovati stát samostatný, či tvořiti státní celek ve spolku s národy jinými. Naproti tomu prohlásil zástupce Rakousko-Uherska jménem štyřspolku, že otázka sebeurčení oněch národů, které dosud nemají své státní samostatnosti má býti řešena v každém státě cestou ústavní. Vzhledem k tomu jsme za Český národ povinni prohlásiti, že toto stanovisko zástupce Rakousko-Uherska není stanoviskem naším. My jsme se naopak ve všech svých projevech a návrzích, tomuto řešení vzpírali, ježto po nesčetných trpkých zkušenostech našich neznamená ono nic jiného nežli úplné zamítnutí zásady sebeurčení národů. Trpce žalujeme, že národ náš byl zbaven své samostatnosti státoprávní i svého práva sebeurčení umělými řady volebními, vydán nadto panství německé menšiny a německé centralistické byrokracie. Slovenská větev naše stala se pak obětí brutálnosti maďarské a neslýchaného násilnictví ve státě, jenž přece všechny zdánlivě konstituční formy zůstává nejtemnějším koutem Evropy a v němž národové nemaďarští, tvořící většinu, jsou panující menšinou týráni a hubeni, od kolébky odnárodňování, zůstávající takřka beze všeho zastoupení na sněmu i úřadech, bez veřejných škol a bez volnosti ve školách soukromných.

Ústava, na niž se odvolává zástupce Rakousko-Uherska, znetvořila i spravedlnost všeobecného práva hlasovacího, rozmnoživši v rakouské radě říšské způsobem umělým

počet mandátů německé menšiny a celá její bezcennost pro svobodu národů objevila se až křiklavě jasně v krutém vojenském absolutismu po dobu války. Každý poukaz na tuto ústavu znamená proto ve skutečnosti jenom odmítnutí práva sebeurčení, vydání v plen všech národů v Uhrách, kde jest ústava jen nástrojem nejbezohlednějšího panství oligarchie několika rodů maďarských, jak to bylo znovu potvrzeno novou předlohou o volebně reformě. Národ náš touží se všemi demokraciemi světa po míru všeobecném a trvalém. Jest si však plně vědom pravdy, že trvalým může státi se jenom mír takový, který odstraní staré křivky, brutální moc převahy zbraní jakož i nadprávi států a národů nad národy druhými – mír takový, který zabezpečí samostatný rozvoj národům velkým i malým a osvobodí zejména ony národy, kteří stenají dosud pod cizí nadvládou. Proto také toto právo na svobodný život národní a sebeurčení národů ať malých či velkých a jakékoliv příslušnosti státní, musí býti základem příštího práva mezinárodního, zárukou míru a přátelského soužití národů i velkým statkem ideálním, který si lidstvo vydobude z hrůz světové války.

My, poslancové národa českého, prohlašujeme, že mír, který by národu našemu nepřinesl spravedlnost a svobody, nemohl by pro něj býti mírem, nýbrž jen počátkem nového mohutného a důsledného zápasu za státní samostatnost, v němž by národ náš napjal veškeré své síly hmotné i mravní až do krajnosti a v tomto bezohledném boji neustal by až do šťastného konce.

Národ náš se hlásí o tuto svou samostatnost, opíraje se o své historické právo státní a jsa všecek prodchnut vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a v svém státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovanské přispěti mohl k novému velkému rozvoji lidstva, založenému na volnosti a bratrství přiznávaje v tomto státě národním menšinám plná, rovná práva národní.

Vedeni jsou těmito zásadami protestujeme slavnostně proti odmítání práva sebeurčení národů při jednání mírovém a žádáme, aby ve smyslu práva toho zabezpečena byla všem národům, tedy i našemu, účast a plná volnost obhájití svých práv na mírovém kongresu.

Dáno 6. dne měsíce ledna, léta Páně 1918

1938

MOŽNOSTI OBRANY ČSR v 1938

Autor: Michal Mašata, 2006

Možnosti obrany ČSR proti německé agresi v září 1938

Československá republika jež vznikla rozpadem Rakousko-Uherského mocnářství měla velice nepříznivou geostrategickou polohu. Čechy byly ze všech stran sevřeny Německem, Morava po anšlusu také a Slovensko bylo mezi Polskem a Maďarskem, které se nikdy netajili nelibostí vůči ČSR, sevřeno jako mezi mlýnskými kameny. Z celkové délky hranice 4120km bylo bezpečných pouze 201 km s Rumunskem, které nemělo s ČSR sporu a bylo součástí tzv. Malé Dohody, spolu s ČSR a Jugoslávií.

Nicméně až do ledna roku 1933 předpokládala armáda v případě napadení Německem útočnou válku, neboť německý Reichswehr čítal pouhých 100 000 mužů a nepředstavoval tak pro Československou armádu vážného protivníka. S nástupem Adolfa Hitlera k moci v Německu právě v lednu 1933 se však situace povážlivě změnila. Hitler se pustil do budování nové německé armády – Wehrmachtu, která měla již brzy ohromit svět svou mohutnou silou, kdy v průběhu 3let (1939-1942) ovládne velkou část Evropy a Ruska. Rozdrtí francouzskou, polskou, jugoslávskou, řeckou, britskou, ale také sovětskou armádu. Nicméně generální štáb ČSR roku 1935 vypracoval obranný plán, který se snažil v průběhu tří let (1936-1938) naplnit.

Lehké opevnění vzor 36 na jižní Moravě (autor: Lukáš Malý)

Generál Karel Husárek se stává ředitelem ŘOP (ředitelství opevňovacích prací) a strategická obranná koncepce je přijata. Podél hranic s Německem, Rakouskem,

Maďarskem a Polskem bude vybudována nejmohutnější a nejmodernější fortifikační systém své doby. Výstavbu opevnění lze rozdělit do tří fází:

1. fáze – 1935 – je přijat plán výstavby těžkého opevnění a pevností, probíhají vyměřovací práce a stavba prvních objektů.
2. fáze – 1936 – ŘOP zjišťuje, že není schopno včas vybudovat linii těžkého opevnění, a proto je situace přehodnocena a napříště mají prioritu objekty lehkého opevnění (LO vz.36), což jsou malé pevnůstky pro přímou palbu velmi podobné pevnůstkám na Maginotově linii.
3. fáze – 1937-září 1938 – na počátku roku 1937 přichází rozhodnutí z ŘOP, které znovu přehodnocuje koncepci výstavby, tentokrát je to v oblasti lehkých objektů, LO vz. 36 je shledáno za nedostatečné a místo toho je napříště stavěno LO vz. 37, které se od předchozího typu liší především tím, že zbraně objektu nejsou namířeny proti protivníkovi, ale do stran. Tyto pevnůstky sestávají nejrozšířenějším druhem objektů vybudovaných v našem pohraničí.

V září roku 1938 bylo vybudováno 864 objektů lehkého opevnění vz. 36, 9148 objektů lehkého opevnění vz. 37 a 264 objektů těžkého opevnění (z toho 35 tvrzových). Vzhledem k faktu, že čsl. opevnění mělo být dokončeno začátkem 50. let je zcela jasné, že v roce 1938 nebylo ještě ani zdaleka dokončeno, nicméně i tak představovalo impozantní obrannou linii, se kterou musel agresor počítat.

Samotní němečtí generálové Hitlera zrazovali od útoku proti ČSR, neboť byli přesvědčeni, že Wehrmacht v roce 1938 není schopen spolehlivě porazit československou polní armádu ve spojení s (byť nedokončeným) opevněním. Původní plán operace „Fall Grün“ (krycí název operace proti ČSR) počítal s úderem z Rakouska a Slezska na Moravu, spojení obou útočících armád a odříznutí české kotliny od Slovenska. Jenomže A.Hitler díky své „intuici“ podobu plánu zcela změnil. Podle něj měla německá dobýt rovnou Prahu úderem vedeným od Norimberku přes Plzeň.

Wehrmacht měl pro předpokládaný útok disponovat 600 000 vojáků, 1 000 tanků, 1 500 děl a téměř 3 000 letadel. Československá armáda měla k dispozici 1 200 000 vojáků, 300 tanků, 2 000 děl a 1 200 letadel (horší kvalita letounů než u Wehrmachtu). V oblasti předpokládaného útoku byli vybudovány dvě linie LO vz.36 a 37 – první vedla od Mělníka širokým obloukem k Plzni kterou 30km západně obtáčela a pokračovala podél hranic až k Českým Budějovicím, druhá linie pak vedla od Mělníka k Praze, kterou 50 západně obcházela a stáčela se na jih podél Vltavy až k Jindřichovu Hradci. Obě linie LO byli plně dokončené a osazené vojáky odhodlanými bránit svou vlast.

Po Mnichovské dohodě, která představovala pro střední Evropu katastrofu monstrózních rozměrů, čsl. armáda opustila opevnění a ustoupila z pohraničí postupované Hitlerově Německé říši.

Důsledky Mnichovské dohody

Německá armáda měla možnost otestovat své zbraně na jednom z nejlepších fortifikačních systémů v Evropě. Její experti rozluštili systém palebných přehrad

a načerpali nedozírné zkušenosti, které později bohatě využili při dobývání Maginotovi, Stalinovi a Metaxasovi linie, dále při dobývání holandských a belgických pevností (Eben Emael).

Pro Československo a její obyvatelstvo znamenal obrovský šok, dva největší spojenci a přátelé, kteří pomohli Československo ustavit v rozbouraných vodách Evropy po 1.světové válce jej opustili a vydali napospas Hitlerovi. Čeští intelektuálové a znalci historie vedou dodnes diskusi, ve které se snaží často až přehnaně obviňovat právě Mnichovskou dohodu z dnešního a typicky „čecháčkovského“ chování člověka. Mnozí z nich zastávají názor, že jsme se měli bránit, neboť bychom si tím zachovali hrdost.

Závěr

Československo se mohlo Německé Říši postavit na válečném poli jako minimálně rovnocenný soupeř. Je pravdou, že naše zastaralé letectvo by nedokázalo zničit či alespoň odrazit Luftwaffe (německé vál. Letectvo), ale zase jsme měli k dispozici rozsáhlou linii pevností, které ve své době představovaly vrchol válečné architektury a stavitelství. Neexistovala německá puma či dělo, které by dokázalo zničit objekt TO. Wehrmacht z roku 1938, není možné ve světle jeho pozdějších úspěchů či neúspěchů srovnávat s Wehrmachtem z roku 1940, neboť mezi těmito roky se jeho síla minimálně zpětinásobila, taktéž u letectva. Nehledě na fakt, že Wehrmacht v roce 1938 nedisponoval ani dostatečným počtem dělostřeleckých granátů a pum, protože na válku prostě ještě nebyl připraven. Československá armáda naproti tomu byla plně zmobilizována a důkladně připravena na válku, bojové nadšení našich vojáků a důmyslně vybudovaný systém obranných pevností nám dával do rukou mocný nástroj obrany, který ovšem v důsledku Mnichovské dohody, nebyl využit.

Za zmínku snad stojí ještě to, že v dubnu 1945 se sovětská armáda v oblasti Ostravy setkala s německými vojáky, jež se opevnili v bývalých československých pevnostech. Rudá armáda zaplatila za průchod těmito liniemi tvrdou daň – 57 dní urputných bojů v celé oblasti a tisíce mrtvých rudoarmějců.

ZÁNIK „PRVNÍ REPUBLIKY“

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

- krize a její důsledky způsobila růst nacionalismu
- volby v únoru 1935 představovaly **boj o charakter republiky** (demokracie, integrita státu – ano × ne)
- integritu státu chtěla porušit Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS), Sudetendeutsche Partei (SdP)
- znamenaly porážku fašistických sil a zachování demokracie
- v pohraničí však SdP získala 66% hlasů (nejvíce ve volbách)
- procedurální pravidla však naštěstí zajistila většinu agrárníkům (i předsedu vlády)
- na Slovensku došlo k posílení HSĽS
- vznikla nová strana „**Národní sjednocení**“
 - ❑ spojení národní demokracie (K. Kramář) a **českých fašistů** (J. Stříbrný, R. Gajda)
 - ❑ heslo: „NIC NEŽ NÁROD!“
 - ❑ vzorem jim byla Itálie

Prezidentské volby roku 1935 vyhrál Edvard Beneš doporučený T. G. Masarykem

- v prosinci 1935 odstoupil T.G. Masaryk a konaly se proto **prezidentské volby**
 - ❑ TGM za sebe veřejně doporučil Edvarda Beneše
 - ❑ tři kandidáti:
- 1. Edvard Beneš (Národní Socialisté, Soc–dem, po zákulisních jednáních byli pro i lidovci)
- 2. Bohumil Němec (fašistické síly – SdP, agrárníci, HSĽS)
- 3. Klement Gottwald (komunistická strana; stažen a komunisté podporovali Beneše)

=> vítězem se stal **E. Beneš** (v oblibě ho měl i Vatikán)

- pokus sjednotit německé protifašistické síly v ČSR se nezdařil; němečtí agrárníci a křesťansko–sociální strana se připojili k SdP
 - v letech 1937–1938 požadavky SdP vůči československé vládě rostou
 - SdP „trojským koněm“ Německa
 - „pátá kolona“ (původ ve Španělské občanské válce – k Madridu se blížily čtyři kolony gen. Moly uvnitř Madridu – spojenci – nazývání „pátá kolona“)
 - = nástroj německé politiky k dosažení německé Mitteleuropy
 - cíl politiky: „Heim ins Reich“ (domů do Říše – myšleno připojit Sudety k Říši)
- 24. 4. 1938 SdP („Henleinovci“) přijala **karlovarský program**
 - 8 bodů:
 - autonomie (snaha vytvořit uzavřená Německá území s vlastní samosprávou)
 - volná propagace nacismu (=> změna zahraniční politiky)
 - ČSR obviňována z pomoci šíření bolševismu
 - = záminka ke střetu s československou vládou, nešlo o splnění programu ani o řešení národnostní otázky
 - snaha ukázat, že s ČSR se nelze dohodnout => řešit mezinárodní cestou
- 7. 5. 1938 **Anglo-Francouzská výzva** československé vládě, aby přijala Henleinovy požadavky
 - jinak západ nedává žádné záruky pomoci
 - československá vláda vypracovala **národnostní statut** (značné ústupky, rozšíření práv menšin)
- v květnu 1938 vypukla tzv. **květnová krize** (stupňování požadavků, SdP přerušila jednání s vládou)
 - Hitler stupňoval své útoky proti ČSR („Nebudu trpět, aby deset milionů Němců trpělo!“)
 - 7 mil. v Rakousku, 3 mil. v ČSR
 - zpravodajská služba zjistila přesuny německých vojsk u československých hranic (léčka)
 - Němci chtěli vědět, jak bude ČSR, západ reagovat
- 20.–21. 5. 1938 Československá vláda vyhlásila **částečnou mobilizaci**
 - mobilizace jednoho ročníku záložníků na čtyřtýdenní cvičení
 - ČSR tím ukázala svou odhodlanost bránit se
 - => výzva Hitlerovi (nepodaří se mu druhý anšlus), spojencům
- 30. 5. 1938 Hitler vydává pokyn k vypracování plánu útoku proti ČSR (**Fall Grün**)
 - Hitlerovým rozhodnutím bylo vypořádat se s ČSR
 - na konci května se konaly **obecní volby** (volby starostů)
 - v pohraničí volilo SdP 90% Němců
 - nebezpečí představovala též HSLS (30. 5. oslavy XX. výročí Pittsburghské dohody)

- => protičeskoslovenská demonstrace
- ❑ nejsilnější politickou stranou byli agrárníci
 - dvě frakce – pravá – pro dohodu s Hitlerem (Beran, Preiss)
- ❑ cílem ostatních československých stran bylo bránit se (strany od Národního sjednocení až po komunisty)
- Edvard Beneš
 - ❑ osud ČSR závisí na postoji západu (důvěřuje ve spojení s Francií)
 - ❑ vylučuje izolovanou válku s Německem (sami bychom se neubránili)
 - ❑ odmítá bojovat proti Německu jen se SSSR (kdyby to bylo reálné)
- léto 1938 – „druhý plán“ – přepracovaný národnostní statut (SdP odmítla)
- léto 1938 – sblížování Velké Británie (Halifax) a Německa (Ribbentrop)
 - ❑ cíl: dohodnout se s Něm., zabránit válce, vyhnout se svým spojeneckým závazkům
- léto 1938 – československá vláda na nátlak západu přijala **mezinárodní zásah**
 - ❑ = porušení národní suverenity, ale jsme ochotní
- srpen – do ČSR přijíždí britský diplomat – **lord Runciman** (má nezávisle vyřešit vztahy v ČSR) – stýká se však jen s představiteli SdP, s Henleinem, německou šlechtou a průmyslníky
 - ❑ => závěr: soužití Čechů a Němců není možné
- 29. srpna přijat třetí plán
- 5. září přijat **čtvrtý plán**, který byl již skoro roven karlovarskému programu SdP
 - ČSR se obětuje zájmům světového míru
 - ❑ to se však nehodí ani SdP, ani Německu (jde jim o připojení třetiny území k Německu)
- 12. září se HSES pokusila o puč
 - ❑ československá vláda rázně zasahuje
 - vyhláší stanné právo v pohraničí
 - 16. září vydán zatykač na Henleina, Franka (představitel SdP)
- 12. září se v Norimberku konal také sjezd NSDAP
 - ❑ Hitler svými projevy útočí proti ČSR (– ochrání své soukmenovce)
 - ❑ ČSR označil za snůšku komunismu a husitství
- sudetoněmecká otázka přenesena do mezinárodní politiky (v Evropě vypukla válečná psychóza)
- zprostředkovatelem mezi ČSR a Německem byla Británie („zachraňovala mír“)
- 15. 9. se Chamberlain schází s Hitlerem v **Berchtesgarden**
 - ❑ Hitler požaduje odstoupit pohraničí s více než 50% Němců
- 16. 9. Beneš vyzývá Francii, aby dodržela své smlouvy

- 19. 9. československá vláda dostává **Anglo–Francouzské ultimatum**, aby přijala Hitlerovy požadavky z Berchtesgarden (jinak bude ČSR označena za agresora = žádná pomoc ve válce)
- 19.–20. 9. Beneš sondoval u sovětského ministra zahraničí
 - ❑ zjistil, že SSSR pomůže
 - ❑ pouze bude-li ČSR označena za oběť = Německo označeno za agresora
 - ❑ problémy: SSSR a ČSR neměly žádné společné hranice (přes Polsko nebo Rumunsko) – ani jeden stát by to nedovolil
 - ❑ dále finanční problémy, Stalinovými čistkami odstraněna celá armádní elita
- 20.9. vláda nejprve odmítla, po nátlaku Beneše však druhý den v 6 hodin ráno ultimatum přijala
 - ❑ => způsobilo demonstraci v Čechách (250 000 lidí před Parlamentem – Rudolfínem)
 - ❑ => Hodžova vláda odstoupila
- Beneš jmenoval úřednickou vládu generála Jana Syrového (1888–1970)
 - ❑ velká očekávání, zklamala
- 22. 9. 1938 schůzka mezi Chamberlainem a Hitlerem v **Godesbergu**
 - požadavky z Berchtesgarden splněny
 - ❑ Hitler předkládá memorandum o odstoupení pohraničí (doplněno mapou)
 - do 1. října 1938
- 23. 9. 1938 Československá úřednická vláda vyhláší **mobilizaci** (obsazení pohraniční pevností, odhodlání bránit se)
- Hitler zuř, Godesberg ztroskotat (Godesberg = „jak se dohodnout Anglie a Německo na účet ČSR“)
- Hitler hrozí útokem
- Francie a Velká Británie cítí ohrožení appeasementu, vedou intenzivní jednání, narůstá tlak na ČSR; západ hledá jinou cestu

Mnichovská konference 29.9.1938 Mussolini, Hitler, Daladier a Chamberlain
dorozumění s Hitlerem

- 29. 9. 1938 mezinárodní konference v Mnichově
 - ❑ zorganizoval ji Mussolini; sešli se zde Hitler, Chamberlain (+ min. zahr. Halifax), Mussolini (+ min. zahr. Ciano), Daladier (+ Léger)
 - ❑ průběh neorganizovaný, nebyl žádný jednací řád (Hitler něco předloží, ostatní odsouhlasí)
 - ❑ tři zasedání (odpoledne, půlnoc 29.–30.9.)
 - ❑ skončila **podepsáním Mnichovské dohody** o odstoupení československého pohraničí Německu
 - ❑ po podpisu oznámeno československým zástupcům (za dveřmi – Mastný, Masařík)
- 30. 9. 1938
 - ❑ ministr zahraničí ČSR Kamil Krofta oznámil, že **ČSR přijímá** Mnichovskou dohodu
 - ❑ zároveň řekl, že tím ČSR ztrácí výzbroj za 2 miliardy korun, dává Německu zbraně, které budou použity proti západu
 - ❑ ve Francii panovaly různé nálady (projev Francouzské zbabělosti × záchrana míru)

Mnichov 1938

= zničení státní suverenity

- porušení zásad mezinárodního práva
 - Francie nesplnila své závazky z let 1924 a 1935
 - ukázala neúčinnost Malé dohody
 - nabízená pomoc SSSR měla spornou hodnotu
 - byl důsledkem politiky appeasementu
 - povzbuzení pro Hitlera (další ústupky)
- => ztráta důvěry v západ (proto se po válce Beneš orientoval stejnou měrou i na východ)
- „kudla do zad“ – morální krize; „o nás bez nás“ (zrada západu)

Mnichovský komplex

- neschopnost zabránit Mnichovu bylo pro Beneše celoživotním traumatem
- kritizován obyvateli, pravici i levicí

DRUHÁ REPUBLIKA

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Druhou republikou označujeme období od konference v Mnichově 29. září 1938 do 14. – 15. března 1939. Není bez zajímavosti, že již necelý měsíc po Mnichovu, 21. října 1938, Hitler vydal tajnou směrnicí o likvidaci Rest-Tschechei (zbytku Česka).

Důsledky Mnichova

- ztráta obyvatelstva (zhruba 5 000 000 – z toho 1 250 000 Čechů)
- ztráty ekonomické (průmysl sklářský, textilní, papírenský; černé uhlí (třetina), 99% hnědého uhlí)
- narušení komunikačního systému (železnice)
- ztráty hor a pevností i s výzbrojí (po vzoru Maginotovy linie)
- pohraničí rozděleno do pěti pásem, stanoveny termíny předání Němcům (do 10. 10. 1938)
- požadavky:
 - ❑ Polsko (získalo Těšínsko, Oravu a Spiš)
 - ❑ Maďarsko (získalo jih Slovenska až ke Košicím, jih Podkarpatské Ukrajiny)
- územní ztráty potvrzeny Vídeňskou arbitráží (2. 11. 1938) – Ribbentrop
- nové hranice ústně slíbil garantovat západ i Německo

Po abdikaci Edvarda Beneše byl prezidentem ČSR zvolen Emil Hácha

- 5. 10. 1938 abdikoval Edvard Beneš, odešel do emigrace (Anglie, USA)

- 30. 11. 1938 zvolen **prezidentem JUDr. Emil Hácha** (předseda nejvyššího správního soudu) – jediný kandidát
- v čele vlády agrárník Rudolf Beran
- státoprávní změny:
 - 6. 10. vyhlášena autonomie Slovenska, později i Podkarpatské Rusi
 - => Česko–Slovenská republika
 - změny v systému politických stran
 - ❑ narušení demokracie
 - ❑ strana NJ (národní jednoty)
 - vládní strana (vůdčí osobnost: R. Beran)
 - spojení agrárníci, lidovci, národní sjednocení, pravice národních socialistů
 - ❑ národní strana práce
 - „opozice“ (vůdčí osobnost: Ant. Hampl)
 - spojení sociální demokracie a národních socialistů
 - ❑ komunistická strana přešla do ilegality (zakázána)
 - zavedena cenzura
 - XII. 1938 – vydán **zmocňovací zákon**
 - ❑ omezení pravomoci parlamentu ve prospěch vlády a prezidenta
 - ❑ vláda a prezident mohou přijímat, měnit a rušit zákony (včetně ústavy)
 - zahraniční politika vedena snahou zalíbit se Německu a tím se zachránit
 - ČSR vystoupilo ze SN, vypovědělo staré spojenecké smlouvy, snížilo stav armády, vydávalo protizidovské zákony
 - od začátku roku 1939 bylo již jasné, že Československo nic nezachrání

Hodnocení „druhé republiky“

- rozporuplné
- dochází k úpadku demokracie, k fašizaci, proněmecké politice
- snaha přežít, udržet se

VYTVOŘENÍ PROTEKTORÁTU BÖHMEN UND MÄHREN

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Oddělení Slovenska

-
- Vojtech Tuka (1880–1946), první předseda vlády Slovenské republiky (ve funkci v letech 1939–1944)
- Hitler podporuje separatismus Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSĽS), slibuje Slovensku hospodářskou pomoc při odtržení Slovensku, vyhrožuje, že Slovensko podlehne Maďarsku a Německo mu nepomůže: „Buď se odtrhnete, nebo vás necháme Maďarům!“
- leden 1939 – ministr Slovenské vlády Vojtěch Tuka posílá Hitlerovi telegram: „Vkládám osud Mého národa do Vašich rukou, mein Führer. Můj národ čeká na Vaše osvobození.“
- únor 1939 – V. Tuka v čele Slovenské delegace přijat u Hitlera
- 11. 3. 1939

- ❑ Československá vláda vyhláší na Slovensku **výjimečný stav**, snaží se zabránit odtržení Slovenska
- ❑ sesazena Tisova vláda (J. Tiso, kněz, odešel na svou faru v Bánovcích nad Bebravou)
- ❑ jmenována nová vláda v čele s K. Sidorem – snaha oddálit odtržení
- 13.3.1939
 - ❑ na pozvání Hitlera odjíždí J. Tiso do Berlína, kde dostává ultimatum buď odtržení, nebo Maďaři
- 14.3.1939
 - ❑ Slovenský sněm vyhlásil Slovenskou republiku (pod záštitou Německa)
 - ❑ zbytek Podkarpatské Ukrajiny zabralo Maďarsko

Vytvoření Protektorátu Böhmen und Mähren (Čechy a Morava)

- noc z 14. na 15. 3. 1939
 - ❑ Emil Hácha se na svou žádost setkal s Hitlerem v Berlíně, doprovázen Fr. Chvalkovským (českým velvyslancem v Německu)
 - ❑ Hitler jim řekl, že dal rozkaz o připojení Čech k Říši
 - ❑ pod psychickým nátlakem (Hitler Háchu honil po místnosti s prohlášením, které měl podepsat)
 - Hácha podepsal prohlášení Československé a Německé vlády, že Československá vláda souhlasí s okupací a Čechy samy žádají, aby je Německo okupovalo
- 15. 3. 1939 Hácha telefonicky informuje vládu, žádá o nekladení odporu
 - ❑ 4:00 – vláda prohlášení přijala
 - ❑ ráno začíná okupace
- 16. 3. 1939 – vydán výnos o zřízení protektorátu Böhmen und Mähren (Čechy a Morava)
 - ❑ postavení kolonie

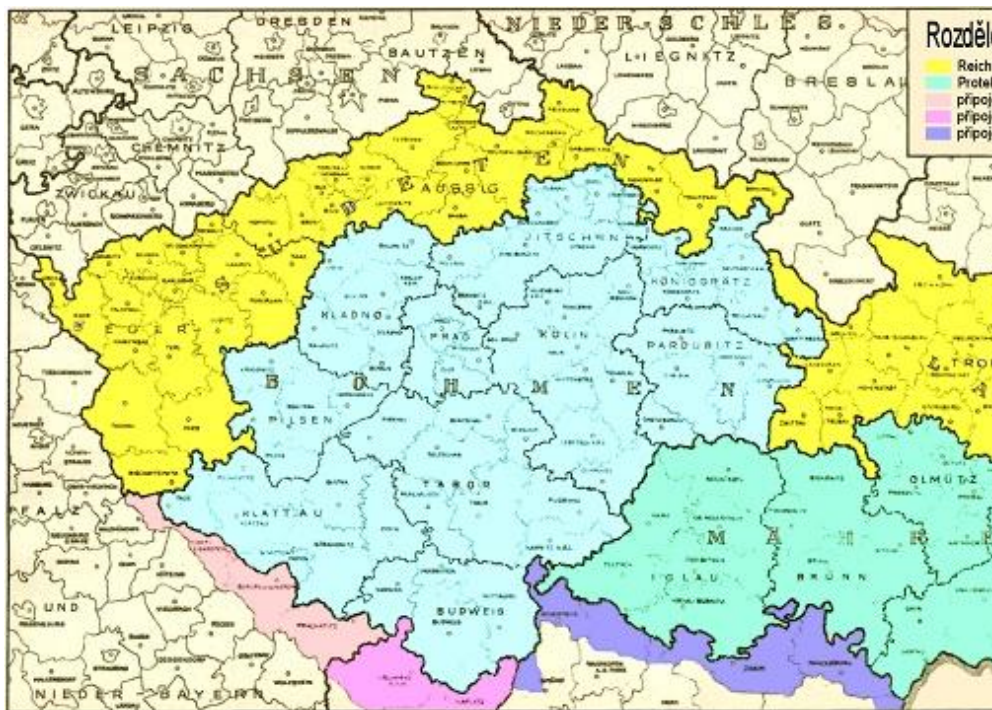
Protektorát Čechy a Morava, Slovenská republika
(zdroj mapy: www.valka.host.sk)

ČESKO ZA PROTEKTORÁTU

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Důležité události vedoucí k Protektorátu Čechy a Morava:

- 29.–30. září 1938 konference čtyř mocností v Mnichově
- 30. září 1938 českoslov. prezident a vláda přijímají mnichovskou dohodu
- 30. listopadu 1938 Emil Hácha zvolen prezidentem republiky
- 14. března 1939 vyhlášení samostatnosti Slovenska, vytvoření Slovenské rep.
- 15. března 1939 okupace Čech a Moravy německými vojsky
- 16. března 1939 vydán výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava

Mapa rozdělení Česka v letech 1938–1939

Vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava (Protektorat Böhmen und Mähren) Hitler ukázal, jakým směrem se v ovládnutí Česka bude ubírat – nastolil tak kolonialistickou formu diktatury. Podle Hitlerova výnosu měla být vláda v zemi vykonávána v souladu s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami Říše.

Byly vytvořeny **říšskoněmecké orgány moci**, které měly rozhodující slovo:

- v čele stál říšský protektor Reichsprotektor přímo zastupující osobu Vůdce – až do září 1941 tuto funkci vykonával Konstantin von Neurath
- státní tajemník Staatssekretär (zástupce protektora) – Karl Hermann Frank
- dvanáct úřadů Oberlandräte nadřazené českým úřadům
- tajná policie – Gestapo (Geheime Staatspolizei)
- bezpečnostní služba říšského vůdce SS – SD (*Sicherheitsdienst*)

Protektorátní orgány měly na rozdíl od říšskoněmeckých orgánů víceméně pouze formální moc. Protektorát neměl svoji zahraniční politiku ani nesměl mít vlastní armádu. Parlament byl rozpuštěn a představiteli protektorátní správy byl státní prezident dr. Emil Hácha a protektorátní vláda. V jejím čele stál nejprve Rudolf Beran, od dubna 1939 generál Alois Eliáš, dále dr. Jaroslav Krejčí a na konci války tuto funkci zastával Richard Bienert.

Protektorát nebyl německým velením vnímán jako trvalý, nýbrž jakožto **dočasný stav** – provizorium. Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu a především sám ministr Karl Hermann Frank (od 1942) vypracoval návrh na „konečné řešení české otázky“, kterýžto byl založen na germanizaci obyvatel a likvidaci zbytku českého národa. Realizace tohoto plánu byla naštěstí pro Česko odložena až na dobu po německém vítězství v probíhající válce.

Rychlejším tempem byly **uplatňovány další prvky** nacistického státu – byly zavedeny Norimberské zákony oddělující židovské obyvatelstvo od lidí ostatních ras a zavádějící árijskou a nordickou „superrasu“. Židům byl nejprve zabaven jejich majetek (arizace), byl zakázán sňatek Židů a árijců, Židé nesměli volně cestovat, chodit do jiných než základních škol, měli zakázán vstup do veřejných místností a dopravních prostředků, museli viditelně nosit žlutou Davidovu hvězdu s nápisem JUDE a vůbec byli všelijakým způsobem diskriminováni a perzekuováni. Na podzim 1941 začaly transporty židovského obyvatelstva nejprve do Terezína a později do vyhlazovacích koncentračních táborů, především pak do Osvětimi.

Masivně byla zaváděna **němčina** – všichni žáci se ji povinně učili již na základních školách. Němčina byla zavedena jako souběžný jazyk do veškerého úředního styku a měla mít výsadní postavení. Od roku 1942 musel každý veřejný zaměstnanec složit zkoušku z německého jazyka.

Hospodářství

Prvořadým úkolem okupačních orgánů bylo **využití hospodářských možností** českých zemí stejně jako využití českých pracovních sil pro účely německé Třetí říše. Od roku 1942 byli nasazováni především mladí obyvatelé Protektorátu na práci do Německa, Rakouska a na území Sudet. Celkový počet totálně nasazených obyvatel odhadujeme až na 600 tisíc lidí.

Továrny a podniky, které zůstaly na území Protektorátu (asi 40% z nich bylo připojeno přímo ke Třetí říši po Mnichovu) musely přizpůsobit své výrobní programy potřebám Říše. Do průmyslových podniků byli dosazeni němečtí důvěrníci. Do rukou německého

kapitálu se dostaly též banky. Byl uměle vytvořen nevýhodný kurz koruna : marka, kde koruna byla podhodnocena.

Téměř okamžitě po vypuknutí války v září 1939 silně pocítili hospodářské potíže způsobené německými zásahy všichni obyvatelé Protektorátu – byly zavedeny **přídělové lístky** na potraviny. V prosinci 1939 byly zavedeny také na textil a obuv.

Společně se zavedením přídělového systému, podobně jako za první světové války, vznikl také **černý trh**, kde se sice dalo zboží sehnat i bez potřebných lístků, avšak za několikanásobně vyšší ceny. To si zvláště obyčejní lidé nemohli dovolit, a tak nedostatkové zboží často **nahrazovali** tím, co dostupné bylo. Tak například místo kávy pili cikorku, místo másla mazali margarín a místo na benzín se jezdilo na dřevoplyn.

Německým potřebám bylo podřízeno také **zemědělství**. Rolníci museli odvádět povinné dávky. V některých případech byla zemědělská půda využita jako vojenské cvičiště (např. na Benešovsku).

Kultura a vzdělanost

Kultura stejně jako veškeré formy vzdělání za Protektorátu podléhala cenzuře, proto převládaly tendence na její odpolizitování. Odpor, který vůči okupantům cítila většina národa, byl vyjadřován nejčastěji návraty k české kulturní minulosti. Zpívaly se hodně národní a vlastenecké písně, četli se čeští autoři a divadla hrála českou klasiku. Typickým českým prvkem kultury za doby okupace byl humor a anekdoty. Lavinovitě se také šířila šeptaná propaganda namířená proti oficiální propagandě. Nejčastějším zdrojem šeptand byla zahraniční rádia – především Londýn. Ta byla ovšem přísně zakázána a za poslech cizí stanice byl trest smrti.

Okupační nacistická moc se snažila na lid působit pomocí své propagandy. Na mládež mělo v duchu nacismu za úkol působit Kuratorium pro výchovu mládeže zřízený protektorátním ministrem školství a lidové osvěty Emanuele Moravcem. Nacistický vliv na školství znamenal uzavření téměř poloviny škol a nacisté přímo ovlivňovali osnovy a nařizovali, co a jak děti ve školách učit. Bylo zakázáno učit o Maraskovi i o Benešovi a zapovězena byla i další témata z historie a kultury.

Odboj

- nevzniká ze zoufalství (kdo pracuje pro Německo, má relativně klid)
- snaha využít český potenciál pro potřeby Říše
- vzniká z vlastenectví, z pocitu národního sebeuvědomění
- nesouhlas s okupací tu byl již od počátku (vedl k drobným konfliktům s Němci, sudetskými Němci)
 - ❑ snahy o oživení českého nacionalismu – návrat k tradicím, k minulosti, zejména vyzdvihovány oslavy Cyrila a Metoděje, Jana Husa
 - ❑ velká demonstrace také při převozu ostatků Karla Hynka Máchy do Prahy
- vydávání Obrazů z dějin národa českého (Vladislav Vančura)

- doba TGM měla být zapomenuta (na protest proti tomu se nosily čepice „Masaryčky“)
- domněnka, že válka brzy skončí a hlavní je přežít
- drobné sabotáže, poškozování strojů, heslo: „*Pracuj pomalu!*“

Organizovaný odboj

Domáci (občanský (demokratický), komunistický) s

- cílem obnovit samostatnost ČSR.

Zahraniční s rozdílnými názory na to, jaké bude poválečné Československo. Všichni ale chtěli změnu (ne kopii „první“ republiky). V zahraničí vzniklo několik organizací:

- PÚ (Politické Ústředí)
 - ❑ zabývalo se politickými otázkami (vzniklo z hradního křídla, udržovali radiové spojení s Anglií, vypracovali plán poválečného ČSR)
- PVVZ (Petiční výbor „Věrní zůstaneme!“) – míněno Masarykovi a jeho ideálům
- ON (Obrana Národa)
 - ❑ bývalí vojáci, spolupracoval s nimi i předseda protektorátní rady Eliáš
 - ❑ důstojníci
 - ❑ cílem bylo v ilegálně zformovat armádu, která měla vystupovat proti Nacistům v závěru války, podílet se na osvobození
 - ❑ zpravodajské oddělení udržovalo kontakty s Londýnem
- SOKOLSKÁ REVOLUČNÍ RADA
- ZPRAVODAJSKÁ SKUPINA (* 1940)
 - „Tři králové“ (Balábán, Mašín, Morávek)

Zahraniční odboj se orientoval na západ (Londýn), vydával ilegální noviny s cílem působit na vědomí Čechů (snaha čelit nacistické propagandě).

Komunistický odboj

- od roku 1938 KSČ zakázána, v ilegálně (komunisté žít „v podzemí“ zvykli)
- v čele ústředního výboru (ÚV) několik lidí, existovala celá síť místních organizací, hlavní úlohu hrála disciplína
- informace o odboji nám jsou známé z fašistických záznamů
- vydávali RP (Rudé Právo) i jiné tiskoviny, orientují se hlavně na sabotáže, na Moskvu, SSSR, vedení komunistického odboje v zahraničí (Klement Gottwald)
- program: vytvořit odboj na základě národní fronty
- na podzim 1939 protestní akce (**studentské demonstrace**)
 - ❑ 28. října srážky demonstrantů s nacisty, zabit dělník Otakar Sedláček, zraněn student medicíny Jan Opletal, ten na následky zranění zemřel
 - ❑ pohřeb Jana Opletala (15. 11. 1939) se stal další demonstrací, fašistům posloužil jako záminka k útoku proti české inteligenci

- v noci z 16. na 17. listopadu 1939 nacisté provedli **Sonderaktion: Prag** (speciální akce: Praha)
 - ❑ asi 1200 studentů bylo zajato, devět představitelů zastřeleno, odvezeni do koncentračního tábora v Sochsenhausenu
 - ❑ uzavření všech vysokých škol „na tři roky“ (ale až do konce války)
- dne 17. 11. 1942 vyhlášen Mezinárodní den studentstva
- 1946 – vznikl mezinárodní svaz studentstva se sídlem v Praze
- 1940 – občanský odboj se spojil pod jednotné vedení „Úvod“ (Ústřední Vedení Odboje Domácího)

Zahraniční odboj

Od jara 1939 odcházejí hlavně mladí lidé do emigrace (nejdříve do Polska, pak bojují proti Německu s Polskem), po dobytí Polska odcházejí buď do SSSR (Ludvík Svoboda) nebo přes jih Evropy do Francie (a po pádu Francie do Anglie).

17. října 1939 v Paříži vzniká **Československý národní výbor**

- reprezentant české emigrace
- v čele stojí Edvard Beneš
- cílem bylo bojovat po boku západu za osvobození ČSR, organizovat československé ozbrojené síly na západě (nejprve ve Francii – v Adge – 1000 letců, 10 000 mužů v pozemním vojsku; přicházeli sem také interbrigadisté)

Edvard Beneš se společně s Národním Výborem snažil, aby západ neuznal Mnichov. Po pádu Francie se Národní Výbor přesunul do Anglie, tam vzniklo československé prozatímní státní zřízení, které obsahovalo několik **institucí**:

- Edvard Beneš (prezident)
- vláda (v čele s Msgre. Janem Šrámkem)
- státní rada (prozatímní parlament)

Tyto instituce se snažily, aby svět uznal prozatímní zřízení (tak se stalo roku 1941 po vstupu SSSR do války) – 18. 7. 1941 byla uzavřena smlouva se SSSR (následně byla československá vláda uznána i Francií a Anglií).

Československé jednotky v zahraničí

Českoslovenští letci součástí **RAF** (Royal Air Force), základem byly skvadrony (perutě)

- slavné československé perutě: 310., 312. stíhací perut', 311. bombardovací
- účastnili se i invaze ve Francii (1944)

Na území SSSR československé jednotky vznikly na základě smlouvy z července 1941

- československé jednotky se formovaly v Buzuluku
- v roce 1943 vznikl první československý armádní sbor v čele s Ludvíkem Svobodou (vstupují do něj i Slováci, Volyňští Češi)

V březnu 1943 se v bitvě u Sokolova vyznamenal Otakar Jaroš – vyznamenán in memoriam (účastnil se také bitvy o Kyjev).

DOMÁCÍ ODBOJ PO ROCE 1941, HEYDRICHIÁDA

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Domácí odboj po roce 1941

- r. 1941 došlo ke změně postoje komunistů k válce (do té doby válku považovala (i kominterna) za důsledek imperialismu), nyní v ní vidí národně – osvobozenecský boj proti fašismu
- sbližování komunistického a občanského odboje
- v září 1941 vznikl Ústřední národní revoluční výbor ČSR
- Moskevské vedení ČSR uznává Londýnskou emigrační vládu za legitimního představitele ČSR
- do státní rady v Londýně vstupují i příslušníci kom. strany (Nosek, Laštovička, Hodinová-Spurná)
- po vstupu SSSR do války narůstá intenzita odboje

Heydrich (-iáda)

- v září 1941 do Prahy přišel Reinhard Heydrich (nástupce Říšského protektora Konstantina von Neuratha – toho Hitler poslal na placenou dovolenou)
- snaha udělat pořádek v protektorátu
- Heydrich vyhlásil „první stanné právo“ (až do 20. ledna 1942)
- => doba teroru, zatýkání ve všech složkách odboje
- občanský odboj takřka zničen, zatčen Eliáš
- tisíce lidí, kteří se jeví jako nevyhovující posílány do koncentračních táborů
- popravování dříve zatčení (gen. Vílý, gen. Vojta, z komunistů Otto Synek)
- politika „biče a cukroví“
 - ❑ vyšší přiděly pro dělníky budou-li více pracovat
 - ❑ léčebné pobyty v Luhačovicích (pro dělníky)
 - ❑ cílem: zastavit odboj, zastrašit národ, pacifikovat protektorát
- plán konečného řešení české otázky (Endlösung)
 - ❑ založen na rasovém zkoumání obyvatel, podle smýšlení (pro × protinacistické)
- 1. převýchova (pro režim, rasově vhodní jedinci)
- 2. využití jako pracovní síly, po válce †
- 3. vystěhování, fyzická likvidace (rasově nevhodní nebo rasově vhodní, ale protinacističtí)

Jan Kubiš, Jozef Gabčík

- ❑ o **atentátu na Heydricha** rozhodnuto v Československém národním výboře v Londýně
- ❑ 28. 12. 1941 na protektorátní území poslán výsadek (operace měla krycí název antropoid)
 - J. Gabčík, J. Kubiš
 - podporování zpravodajskou skupinou *Silver A*
 - pomoc domácího odboje (ubytování, lístky, oděvy, obuv – měli jen anglické ošacení) – pro tento účel velmi důležitý
- ❑ 27. 5. 1942 došlo k atentátu
 - Heydrich měl odjet do Berlína, nebylo jisté, zda-li se vrátí,...
 - Heydrich bydlel v Panenských Břežanech, odtud jezdil autem na Pražský hrad
 - k atentátu zvoleno místo v Libeňské zatáčce
 - Gabčíkovi však selhal samopal, a tak Kubiš hodil bombu
 - Heydrich zraněn, na následky zranění nakonec zemřel (4. 6. 1942)
- ❑ 27. 5. 1942 nastává období **Heydrichiády** (nastoupil K. H. Frank, vyhlásil „druhé stanné právo“)
 - denně vyhlášována jména zastřelených
 - 1400 lidí zastřeleno, 700 zabito při domovních razíích, 3000 osob zatčeno
 - vraždění např. také všichni, kdo se jmenovali Gabčík nebo Kubiš (-ová)

Pohled na Lidice před kompletním vyhlazením roku 1942

- 10. 6. 1942 vyhlazeny Lidice
 - ❑ na dvoře Horákova statku zastřeleno 200 mužů (i patnácti letí chlapci)
 - ❑ ženy odvezeny do koncentračního tábora v Rosensbrücku, děti do konc. v Chelmu, některé na převýchovu do německých rodin
- 24. 6. 1942 vypáleny **Ležáky** u Chrudimi (v blízkosti byla objevena vysílačka)
- atentátníci a parašutisté se schovávali v kostele v Resslově ulici v kryptě (podzemí) kostela (K. Boromejský, Valček, Gálka, Švare)
 - ❑ místo úkrytu však vyzradil zrádce Karel Čurda, byli obklíčeni a spáchali sebevraždu
 - ❑ Karel Čurda roku 1947 popraven za zradu
- v době Heydrichiády likvidován veškerý odboj – i „Rada tří“ (Grňa, Luža, Steiner, Veselý)
- 8. 9. 1943 popraven také Julius Fučík
- postoj protektorátní vlády
 - ❑ podílela se na vypsání odměny na atentátníky
 - ❑ lhotejný trest, který postihne nepřátele Říše
 - ❑ žádná snaha zmírnit dopady
 - ❑ exilová vláda to prohlásila za zradu, Háchu označila za zrádce
 - ❑ odsouzena veškerá spolupráce
- od jara 1943 se rozvíjí partyzánský boj (Beskydy, ...)
- 12. 12. 1943 byla podepsána Československo–sovětská smlouva o spolupráci ve válce proti Německu i v době míru
 - ❑ podepsal ji Beneš v Moskvě
 - ❑ stala se základem pro zahraniční orientaci ČSR po roce 1945
 - ❑ podepsána podle zásad rovnoprávnosti a nevmešování
- **ČSR** se měla podle představ Beneše stát **mostem mezi západem a východem**
 - ❑ myslel si, že spolupráce západu a východu bude pokračovat
 - ❑ Západ měl představu o demokratizaci sovětského režimu, pro Beneše bylo spojení se SSSR zárukou, že se nebude opakovat Mnichov

- v Moskvě Beneš také předložil memorandum o transferu maďarského a německého obyvatelstva z ČSR (odsun Němců) – tato myšlenka vznikla v domácím nekomunistickém odboji
- v Moskvě jednal Beneš také s představiteli KSČ o poválečném uspořádání ČSR (vznik národních výborů, národní fronty) = blok politických sil, které se zúčastní odboje

ATENTÁT NA R. HEYDRICHA

Autor: Ing. Václav Němec

Zaměřím se na 40. léta 20. století na našem území v době Protektorátu Čechy a Morava. Kolem roku 1941 zde vzniká a postupně sílí **protifašistické odbojové hnutí** – lidé se bouří a stávkují. „Růst organizovaného odbojového hnutí nacisty silně znepokojuje.“[1]

Na místo neschopného protektora Konstantina von Neuratha je jmenován **Reinhard Heydrich**. „Jako říšský protektor prosazoval politiku cukru a biče – sociální výhody dělníkům versus brutální perzekuce vůči neloajálním a nepřátelským živlům.“[2] Okamžitě po nástupu do funkce vyhlásil stanné právo a začal se systematickým vyvražďováním „nepřátel“. To byla zejména inteligence. Lidé byli zabíjeni po stovkách, ovšem neviditelně, v koncentračních táborech. „Tak byl záměrně zbavován český národ vůdců.“[3]

Nejvíce práce si dal Heydrich s českou mládeží. Již odmalička jim vštěpoval nacistické ideologie, aby z nich za pár let mohli být vzorní a poslušní vojáci.

Výbuchem zničený vůz Reinharda Heydricha

Nesouhlas a odpor české veřejnosti k událostem v zemi vyústily v **atentát** na Reinharda Heydricha. Odbojová skupina Václava Moravce spolupracovala s českou odbojovou skupinou, která měla sídlo v Londýně. Společně uvedli do pohybu akci, jež vedla k zavraždění říšského protektora.

Do Čech byli posláni parašutisté, jejichž úkolem bylo provést atentát a upozornit svět na nepravosti, které se zde děly. Parašutisté se na útok dlouho připravovali a snažili se nic neponechat náhodě. Během pobytu v Čechách se ukrývali u mnoha rodin, které za to posléze krutě pykali. Šlo o výbornou spolupráci mezi českými lidmi a o výborně naplánovanou akci.

„Původní plán útoku předpokládal, že parašutisté Jozef Gabčík a Jan Kubiš zaútočí na Reinharda Heydricha poblíž jeho sídla v Panenských Břežanech, ale díky zvýšené ochraně cíle byl plán zamítnut.“[4] Nakonec byla jako nejlepší vybrána ostrá zatáčka v Kobyliších, kde bude muset vůz, ve kterém Heydrich pojede, zpomalit, což bude pro spáchání atentátu ideální.

27. května, v osudný den, byli již všichni atentátníci na svých místech, čekajíc na vůz Reinharda Hendricha, který jej vezl za Hitlerem. Byli tam tři – Valčík měl dávat signál o příjezdějším voze, Gabčík měl Heydricha zastřelit samopalem a Kubiš to vše jistil granátem.

Vše bylo tisíckrát naplánováno, avšak v rozhodující okamžik selhala Gabčíkova zbraň. Kubiš tedy hodil na auto granát, avšak minul. Potom se všichni snažili dostat z místa co nejdál.

„Heydrich měl díky následkům exploze zlomené žebro, části zlomeniny se mu dostaly do sleziny. Hrouť se na kapotu mercedesu.“[5] Ihned je převezen do nemocnice na Bulovku. Vyšetření ukazuje zpočátku jen drobná zranění, o smrti se neuvažuje. Po úspěšné operaci se Heydrichův stav zlepšoval, avšak 4. června nečekaně umírá. Píše se rok 1942 a začíná jedna z nekrutějších dob našich dějin.

Pohled na Lidice před kompletním vyhlazením roku 1942

Okamžitě bylo nařízeno **pátrání po atentátnících** a byly vypsány odměny za jejich dopadení. Začalo se s prohlídkami domů, byl zákaz vycházení a stovky lidí byly vyslýchány a zastřeleny jednak za schvalování atentátu a jednak za „napomáhání atentátu.“ Lidé, kteří jakkoli pomáhali atentátníkům byli okamžitě zastřeleni s celými rodinami. Heydrichův nástupce Kurt Daluege dal na základě velmi pochybných důkazů **vyhladit** obce **Lidice** a později **Ležáky**, pro údajnou propojenost s atentátníky. Muži byli zastřeleni na místě a vhozeni do hromadného hrobu, ženy byly odvezeny do koncentračních táborů, kde umíraly následkem vyčerpání, hladu nebo v plynových komorách a z dětí se vybraly tzv. nordické typy, které jediné byly určeny pro převýchovu.

Pomník zavražděných lidických dětí (Marie Uchytilová)

Po vyvraždění Lidic se celá řada obcí na celém světě přejmenovala na Lidice. Vláda Československé republiky roku 1945 rozhodla o vybudování nových Lidic. Dnes je v Lidicích Památník a muzeum.

Pátání po atentátnících ukončila zrada Karla Čurdy a následně Atě Moravce, kteří pod tlakem a s vyhlídkou pohádkové odměny odhalili úkryt Jana Kubiše, Josefa Valčíka a Josefa Gabčíka, kteří se do té doby skrývali v kryptě kostela sv. Karla Boromejského.

Bojovali do poslední chvíle, avšak jejich boj byl marný. Byli obklíčení ze všech stran a než by padli do rukou nacistům, raději se zastřelili sami. „Nacisté si vylévali zlost i na mrtvolách svých protivníků – zbavili je hlav, preparovali a používali při výsleších.“[6]

„V reakci na atentát nacisté zavraždili přes patnáct tisíc Čechů.“[7] „Atentát vzbudil ve světě takový ohlas, že na jeho základě byla Brity odvolána Mnichovská dohoda a byla přislíbena poválečná obnova Československa v jeho „předmnichovských“ hranicích.“[8] Celý svět vzdával hold statečným Čechům, mužům a ženám, kteří bojovali za to, v co věřili.

Tato práce byla napsána během zimního semestru kurzu e-semestr dějepis.com studentkou Martinou Fatrdlovou.

Použitá literatura:

Ivanov, M.: Atentát na Reinharda Hendricha

Použité webové stránky:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Reinhard_Heydrich

http://cs.wikipedia.org/wiki/Atent%C3%A1t_na_Heydricha

[1] Ivanov, M.: Atentát na Reinharda Heydricha

[2] http://cs.wikipedia.org/wiki/Reinhard_Heydrich

[3] Ivanov, M.: Atentát na Reinharda Heydricha

[4] http://cs.wikipedia.org/wiki/Atent%C3%A1t_na_Heydricha

[5] http://cs.wikipedia.org/wiki/Atent%C3%A1t_na_Heydricha

[6] Ivanov, M.: Atentát na Reinharda Heydricha

[7] tamtéž

[8] tamtéž

SLOVENSKO A SLOVENSKÉ NÁRODNÍ POVSTÁNÍ

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

- Slovensko bylo označováno jako „farská republika“
- byl zde klerofašistický režim
- Slovensko bylo vazalským státem Německa (toto postavení potvrzovala i smlouva v Schutzvertrag)
- zdání samostatnosti, ale skutečnost byla jiná
- poprvé v dějinách vznikl národní stát Slováků (prezident Jozef Tiso, premiér Vojtěch Tuka, ministr vnitra Alex Mach)
- ústavu mělo podle italského vzoru
- zpočátku „výhody“: politická kariéra, Arizace majetku (zabavování majetku Židům)
- změna nastala roku 1941, kdy Slovensko vstoupilo do války proti SSSR na straně Německa
 - ❑ zhoršení životních podmínek, slov. vojáci často přebíhali do zajetí nebo začínali s partyzánským bojem
 - ❑ padají iluze o samostatnosti
- roku 1942 byl přijat zákon o vystěhování Židů (do koncentračních táborů) – 70 000 Židů
- do Slovenské vlády byli dosazováni Němci
- vzniklo odbojové hnutí na Slovensku
- v prosinci 1943 byla podepsána tzv. vánoční dohoda – podepisuje ji 5. ÚV KSS (hlavní představitelé: G. Husák, L. Novomeský, K. Šmidke) a demokraté (J. Ursíny, J. Lettrich)
- vytvářejí **Slovenskou národní radu** (příprava ozbrojeného povstání a převzetí moci)
 - ❑ představuje politické vedení odboje
 - ❑ vojenské velení odboje = nespokojení slovenští vojáci (J. Golian)
- příprava povstání je spojována s postupem sovětské armády
- na Slovensko jsou posíláni výsadkáři a zbraně ze SSSR (vznikají partyzánské oddíly)
- od 25. 8. 1944 partyzáni obsazují Liptovský Mikuláš, Martin
- 29. 8. 1944 Němci začali se souhlasem Slovenské vlády obsazovat Slovensko
 - ❑ Golian vyzval armádu k odporu proti Němcům
- partyzáni ovládli střední část Slovenska (Bánská Bystrica (centrum povstání), Zvolen, Brezno), odtud SNR vyhlásila převzetí moci
- povstání vypuklo předčasně bez koordinace se Sovětskou armádou

- - Památník v Dukelském průsmyku (Duklianskom priesmyku) na slovensko-polské státní hranici
 - 8. 9. 1944 zahájena karpatsko-dukelská operace (boje skončily až v říjnu)
 - Němci odzbrojili dvě východoslovenské divize (měly pomoci postupu sovětské armády)
 - pomoc ze Spojeného království – generál Viest
 - 27. 10. 1944 Němci obsadili Banskou Bystrici
 - ❑ povstalci se stáhli do hor a vedli partyzánskou válku (J. Golian a R. Viest zajati a popraveni)
 - ❑ v povstání bojovalo i tři tisíce Čechů, Poláci, Francouzi
- po potlačení povstání Němci zavedli teror (vypáleny některé vesnice, lidé posíláni do koncentračních táborů, apod.)

Význam Slovenského národního povstání

- morální a politický (ukázalo se, že většina Slováků je proti režimu) – cílem: obnova ČSR
- vojenský (vázalo určité množství německých sil)
- narušilo komunikační systém Němců

VYVRCHLENÍ ČESKÉHO ODBOJE

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

- 1944–1945 – intenzivní partyzánská činnost na území Protektorátu
- říjen 1944–duben 1945
 - ❑ Rudá armáda osvobozuje Slovensko
 - ❑ do Košic přichází československá vláda (vyhlašuje košický vládní program)
- osvobozena Morava
- 18. duben 1945
 - ❑ československých hranic dosáhla americká armáda (její část – třetí armáda generála Pattona)
 - ❑ součástí 12. armádní skupiny generála Bradleyho
 - ❑ osvobodila Aš, Cheb, Domažlice, Klatovy
- Americké a Sovětské velení (USA – generál Eisenhower; SSSR – generál Antonov) se dohodli na demarkační linii (kam až postoupí) – Cheb, Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice a dále směr Línec
- 21. dubna 1945
 - ❑ jednání mezi SSSR a USA o postupu vojsk (Eisenhower potvrdil dohodnutou demarkační linii)
- 1. května 1945 vypuklo české květnové povstání (v Přerově, Nymburku, Poděbradech, Rakovníku, ...)
- 5. května 1945
 - ❑ povstání v Plzni, vznikl zde revoluční národní výbor (dohodl se s velitelem wehrmachtu o klidu zbraní (problémy ale dělaly jednotky SS – snažily se ustupovat do amerického zajetí))
 - ❑ z Plzně vyslány spojky pro pomoc (k Americké armádě)
- 6. května 1945
 - ❑ Američané v Plzni, dokončili osvobození Plzně
 - ❑ po pádu komunistického režimu vystaven památník – za komunismu se to nesmělo příliš připomínat

-
- Pamětní deska k obsazení Českého rozhlasu 1945
- 5. května 1945
 - ❑ **povstání v Praze**, Pražský rozhlas volal o pomoc, znovu jednání mezi Antonovem a Eisenhowerem, zda americká armáda (pokud to bude nutné) smí postoupit až k hranici Vltava–Labe s tím však Antonov nesouhlasil a řekl, že 6. 5. 1945 začíná „**Pražská operace**“
 - ❑ Antonov se odvolává také na další demarkační linie v Německu, Rakousku
 - ❑ Eisenhower vydává rozkaz Bradleymu a Pattonovi, aby nepřekračovali demarkační linii
- 6. května 1945
 - ❑ **Vlasovci v Praze** (divize vedené S. K. Buňačenkem) – Ruzyně, Petřín
 - ❑ o dva dny později POA Prahu opouští (po neuzavření dohody s Českou národní radou)
 - ❑ podepsána dohoda mezi německým velitelem v Praze (Rudolf Toussaint) a Českou národní radou
 - ❑ „Protokol o provedení kapitulace německých branných sil“
 - zajišťoval volný průchod Prahou, zbraně nechat na okraji Prahy
 - v Praze během povstání vzniklo 1600 barikád
 - důvod uzavření: neinformovanost o situaci a o postupu Rudé armády, nedostatek zbraní povstalců, nedostatek vojenských zkušeností povstalců
- 7. května 1945

- ❑ z Remese (tam podepsána kapitulace Německa) vyslán vyslanec K. Dönitz, který měl informovat F. Schörnera (velitel německé armády Mitte) o kapitulaci
- 8. května 1945
 - ❑ Američané v Praze jednali s Českou národní radou o pomoci (ta ale odmítá vyzvat Američany k pomoci, kvůli porušení vztahů se Sovětským svazem)
- 10. května 1945
 - ❑ vláda přiletěla do Prahy, ujala se moci
 - ❑ z Košic, kde 5. dubna vyhlásila „Košický program“
 - ❑ vznikla na základě dohod v Moskvě (březen 1945) mezi zástupci londýnské vlády a odboje
 - ❑ „vláda národní fronty“ (spojení protifašistických sil)
 - ❑ spojení národů Čechů a Slováků
 - ❑ princip odlišování (Češi, Slováci) – už ne čechoslovakismus
 - ❑ složení vlády: čtyři politické strany v Čechách, dvě na Slovensku
 - v Čechách: KSČ, Sociální demokraté, Národní socialisté, Lidovci
 - na Slovensku: KSS, DS (demokrat.)
 - nebyla obnovena agrární strana (kolaborantská)
 - ve vládě rozhodnuto o paritním zastoupení
 - tři ministři + dva bez politické příslušnosti
 - Jan Masaryk (min. zahraničí)
 - Ludvík Svoboda (min. obrany)
 - ministr vnitra a ministr zemědělství – z KSČ

Košický VLÁDNÍ PROGRAM

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

- Po zkušenosti se západními spojenci z Mnichova 1938 se prezident Beneš během druhé světové války rozhodl zaměřit politiku Československa na východ
- programový dokument, který určoval zásady budoucí politiky s cílem překonat hospodářské rozdíly mezi Českem a Slovenskem
- podepsán již v březnu 1945 v Moskvě, v platnost vyšel na slavnostním zasedání čs. vlády a SNR 5. dubna 1945 v Košicích.
- opustit čechoslovakismus, Češi a Slováci = dva národy
 - ❑ dovršeno až 1968 (vznik federace – ČSSR)
- obnova hospodářství (pomoc organizace vzniklé při OSN)
 - ❑ UNRRA (hospodářská pomoc zemím po válce)
- zahraničně politická orientace po válce na SSSR
- představa, že ČSR bude „mostem“ mezi Východem a Západem
- konfiskace majetku zrádců, Němců a Maďarů
- potrestání válečných zločinců
 - ❑ červen 1945 – prezidentské dekrety (K. H. Frank – nejvíce souzen)
 - ❑ před soud se dostal i Hácha (ztráta rozumu)
- **odsun** Němců (zpočátku „divoký odsun“) – z ČSR odešlo dva a půl milionu Němců
- 24. (28.) 10. 1945
 - ❑ vydány **Benešovy** dekrety o znárodnění klíčového průmyslu, bank a pojišťoven
 - ❑ na podzim bylo vše potvrzeno prozatímním Národním shromážděním
- v květnu 1946 se konaly **první poválečné volby** – poslední pluralitní volby (České země)
 - ❑ zvítězila Komunistická strana (KS) – 40% hlasů

- ❑ Národní Socialisté 23%
- ❑ Lidová strana 20%
- ❑ Sociální demokracie 15%
- ❑ na Slovensku – Demokratická strana 60% hlasů
- předseda vlády: Klement Gottwald (před ním Zdeněk Fierlinger)
- komunisté získali devět ministerstev, sociální demokraté tři ministerstva, ostatní strany po čtyřech ministerských křeslech
- dva nestraníci (Jan Masaryk, Ludvík Svoboda)
- program vlády: „dvouletka“ (1948 měly být další volby)
- byla přijata ústava

DIVOKÉ ODSUNY NĚMCŮ

Autor: Jan Surý

Odsun Němců, často a neoprávněně nazýván i jako vyhnání, je a ještě dlouho bude poměrně kontroverzním a bolestným tématem v českých dějinách a ještě více v česko-německých vztazích. Jeho následky v prvních poválečných letech byly velmi citelným zásahem do života mnoha lidí i obcí jako takových. Záleželo samozřejmě na podílu německé populace v jednotlivých městech a dalších sídlech – pokud obec byla z větší části nebo i výhradně německá, jednalo se o skutečný šok; s odchodem téměř 100 % původní populace včetně starousedlíků došlo k citelnému poškození místního hospodářství, kultury a zakořeněných tradic – určitých místních zvyků, nářečí, názvosloví lokalit, legend atd. Celkový obraz této smutné události se samozřejmě v české i německé literatuře svým podáním odlišuje.

Odsunuté německé obyvatelstvo (foto: Sudetendeutsche Stiftung)

Hlavní snahou ve vztahu k německým obyvatelům Československa po skončení války byla jejich kontrola a urychlené vysídlení. Nemá příliš velký smysl zabývat se oficiálním vládním programem a příkazy v tomto směru, jelikož i na této úrovni panoval zmatek. O to horší situace však byla níže. Odsun německých obyvatel probíhal po různou dobu v závislosti na jejich množství v daných lokalitách, největší koncentrace Němců byla samozřejmě v oblasti pohraničí, tzv. Sudet, i zde se však lišila místo od místa. V totálním chaosu této doby plné emocí chyběla zpočátku centrální autorita, která by silou vymohla dodržování závazných pravidel (ta ale chyběla!), a tudíž vznikl prostor pro lokální iniciativu, která byla však mnohdy hodně slabě řečeno nedomyšlená, často hnaná čistou nenávistí, ale i chamtivostí. Tím mám na mysli především postup a organizaci (pokud se to tak dá nazvat) prvních, tzv. „divokých“ odsunů. Jak něco takového vůbec vypadalo? Nejlepší bude ukázat si to na konkrétním příkladu. Podívejme se na divoký odsun

v okresu Litomyšl, který je skvělým (ale ne jediným) příkladem toho, jak vypadalo vypořádání se s Němci, pramenící právě z místní iniciativy.

Prvním krokem bylo zajistit, aby z vesnice Němci nemohli utéct, tudíž byla obklíčena za účasti (Rudé) armády, SNB, partyzánů, nebo i dobrovolníků (např. dobrovolní hasiči). Akce byla připravována potají v užším kruhu lidí v rámci Okresního národního výboru v Litomyšli, a to včetně seznamu těch, kteří byli určeni k odsunu. Lidé dostali maximálně dvě hodiny (podle tvrzení oficiálních českých pramenů) předem upozornění, aby si připravili malá zavazadla s trochou jídla a vody. Byli vyháněni z domů bez ohledu na věk, pohlaví a fyzickou kondici. V okrese Litomyšl byla určena celkem tři místa soustředění, kam byly proudy Němců směřovány, z nich pak odjížděly transporty (Opatov, Květná, Litomyšl). Obyvatelé z dalších vesnic sem byli naháněni často i pěšky, a to včetně žen a malých dětí. Pobízení hrubými slovy nebo pažbami pušek patřilo podle svědků ke standardnímu postupu. Až na místě se pak podle seznamu rozhodovalo, kdo bude odsunut a kdo ne, čekání na toto rozhodnutí však trvalo i více než den (bez organizovaného přísunu potravin a pití!) v závislosti na době, kdy lidé do střediska dorazili. Po roztržení na dvě skupiny – tu odsunovanou a tu, která může zatím zůstat, byli ti „šťastnější“ odesláni zpátky domů, zbytek byla naložen do dobytčích vagonů, které pomohla zajistit armáda, v tomto případě vojenské velitelství ve Vysokém Mýtě. Bez organizačního zajištění, tzn. přísunu vody, potravin a dalších potřeb a za oštrých hygienických podmínek (kompletně chyběly záchody) pak směřovaly vlakové soupravy přes Prahu a Ústí nad Labem na hranice. Cestou byly několikrát vykradeny. Tady ale utrpení cestujících nekončilo. Přechod hranic a přijetí na druhé straně bohužel nebylo nijak s okupačními úřady dohodnuto. Podle dostupných informací pak například vlaková souprava z centra v Opatově bloudila po Sověty obsazeném Sasku několik dní, než se jí podařilo svůj smutný náklad složit. Cestující přežívali tuto dobu především díky solidaritě místních lidí.

Čtenáře by mohla napadnout otázka, jak se vlastně vybírali lidé pro tento odsun? Podle jakého klíče se volilo, kdo zůstane a kdo musí odejít? Na to bohužel nelze jasně odpovědět, ani litomyšlský seznam jasný klíč nemá. Transport mohl být trestem pro známé sympatizanty nacismu stejně jako pro antifašisty nebo majitele lukrativních statků (byť ve městě atd.), jejichž proviněním byl pouze majetek, po kterém toužil někdo další. Hlavním hnacím motorem událostí nebyla touha po spravedlnosti, ale snaha co nejrychleji dostat pryč z republiky co nejvíce německých rodin, výjimkou nebylo vyhnání německých mužů spolu s jejich českými manželkami.

Rychlé a neplánované vylištění mělo důsledky i pro místní ekonomiku. Jejich míra záležela na celkovém podílu německé populace v konkrétním místě. Netrpělo jen zemědělství, postižené odlivem pracovních sil, jelikož v rámci divokého vyhánění byli často bez rozdílu do transportu zařazováni i průmysloví odborníci (např. specializovaní textilní dělníci, na což si hojně stěžovali členové ONV v sousedním okrese Svitavy, závislém na textilním průmyslu). V případě zemědělských obcí s vysokým podílem německé populace byla situace kritická, jelikož noví (čeští) osídlenci přicházeli do pohraničí teprve postupně. V červnu, kdy odsun proběhl v okrese Litomyšl, se podle pamětníků v odsunovém centru a jedné z největších obcí okresu (před válkou téměř 2000

obyvatel), v Opatově, nacházela jen hrstka Čechů, která byla nucena starat se o opuštěné (často vyrabované) statky a usedlosti a snažit se zamezit úhynu vyhladovělého hospodářského zvířectva a tím ještě větší katastrofě.

Po této impulzivní první fázi následovalo relativní uklidnění a konečně již určitá míra organizace při dalších odsunech. Ty byly vypravovány ze sběrných středisek, zřízených v někdy zcela nově postavených budovách, jinde např. v opuštěných továrních halách. V těchto táborech býval alespoň před odsuny přítomen lékař, existovalo zde zásobování (v mezích poválečných poměrů) a ani hygiena nebyla již zdaleka tak tragická.

TÁBORY PRO NĚMCE A ŘÁDNÝ ODSUN 1945–6

Autor: Jan Surý

Sběrný internační tábor v Kunčicích na Ostravsku

Tendence shromažďovat Němce do táborů, tzn. míst, kde by je bylo možné snáze kontrolovat, se objevují již od konce války. Řekneme-li tábor, jde o poměrně neurčitý pojem, jelikož jich existovalo více druhů. Z původních koncentračních táborů, určených čistě jen pro soustředění většího počtu Němců na jednom místě, ve velmi krátkém období (do konce roku 1945) vykrystalizovaly tábory sběrné (odsunové), dále byly zřizovány i tábory pracovní a internační, které sloužily namísto již mnohdy plných věznic a jejich obyvatelé v tom případě tvořili lidé různě provinilí, např. členové NSDAP, němečtí vojáci, členové SS atd. Shromažďování lidí do táborů probíhalo obvykle masově, ve vlnách, ať jde již o hromadné zatýkání provinilců, umísťovaných do internačních táborů, nebo o koncentraci obyvatelstva do sběrných středisek. V posledním jmenovaném případě existovaly výjimky v podobě dobrovolného odsunu, kdy lidé do sběrného tábora přišli z vlastní vůle, například pokud šlo o scelování dříve odsunem roztržených rodin (př. manžel odsunut dříve, žena s dětmi pak odešla dobrovolně za ním), také ověření antifašisté měli možnost opustit dobrovolně republiku a vybrat si navíc i místo, kam chtějí odejít. Hlavním důvodem masového nahánění lidí do táborů byla snaha koncentrovat co největší množství „nespolehlivé“ populace na jednom místě a mít tak nad ní maximální možnou kontrolu – zamezit volnému pohybu, komunikaci s okolím, šíření jakýchkoli protistátních nálad, zabránit páchání sabotáží atd., to mnohdy ale fungovalo jen v teoretické rovině.

Podle dekretu prezidenta Beneše byla stanovena ke konci roku 1945 všeobecná pracovní povinnost pro ty Němce, kteří nebyli zatčeni a uvězněni jako zločinci, nebyli nezbytně třeba pro zajištění chodu vesnických hospodářství nebo nečekali ve sběrných táborech na odsun. Smyslem toho činu bylo, aby si Němci odpracovali škodu, kterou měli svým počináním v minulých letech způsobit. Na práci měli být oficiálně nasazováni lidé ve věkovém rozpětí zhruba 15–60 let, věková hranice u žen byla 50 let. Problémem bylo, že se to nedodržovalo a místní komise v bezpočtu případů nutily do práce i staré, nemocné a malé děti. Druh práce byl (měl být) vybírán podle fyzických a dalších možností jednotlivých lidí. Lidé byli nasazováni nejen na zemědělské práce v okolních oblastech, ale rovněž odesíláni do průmyslových podniků dle aktuální potřeby pracovních sil, klidně i na druhý konec státu. Obyvatelé pracovních táborů byli odsunováni postupně s tím, jak přibývalo českých pracovních sil, které je nahrazovaly.

Život v takovémto táboře byl vězeňský. Obyvatelé měli pevně daný denní režim – budíček a večerku, jídlo 3x za den, pracovní dobu v závislosti na roční době zhruba 8–10 hodin (samozřejmě je doprovázeli dozorcí), styk s vnějším světem byl silně omezen, návštěvy musel povolit velitel tábora, korespondence a veškeré balíčky pro vězně byly přísně kontrolovány. Dbalo se na osobní hygienu, přítomen měl být dle oficiálních nařízení také lékař. Vyskytovaly se problémy s duchovní péčí, Němci nebývali příliš ochotně pouštěni do kostelů na mše z obavy, aby se nestýkali s obyvateli. Strážce měly předepsáno chovat se přísně, ale na druhou stranu i korektně, panoval přísný zákaz jakéhokoli násilí (mučení), krádeží, k vězňům se podle oficiálních regulí bylo nutno chovat lidsky.

Odsuny ze sběrných táborů probíhaly na etapy. Ve vlnách zde byli shromážděni lidé, určení k odchodu z Československa, a po nahromadění dostatečného počtu osob byl vypraven po železnici vlakový transport. Do té doby byli první příchozí ubytováni v prostorách tábora, který mohl mít různou podobu, např. byly využity již existující tábory pro dělníky v továrnách, staré budovy, nebo byly vybudovány tábory zcela nové.

Uveďme si konkrétní příklad podoby odsunu – každý transport z tábora v obci Opatov na litomyšlsku představoval vlakovou soupravu o 40 vagonech pro zhruba 1200 osob (kromě transportů antifašistů, ty byly menší a navíc se vypravovaly zvlášť). Vlaková souprava směřovala do nadřízeného (většího) sběrného střediska v Ústí nad Orlicí, kde bylo více transportů sloučeno v jeden finální, a ten pak směřoval přes hranice. Maximální nařízená váha zavazadel byla 50 kg, zavazadla podléhala kontrole, aby Němci nevyváželi nepovolené věci jako moc hotovosti, vkladní knížky, šperky atd. Zabavená hotovost byla přerozdělena tak, že každý odjížděl s 500 markami. Transporty musely být vybaveny kromě podrobných seznamů osob, jejich věku (popř. i povolání) i zdravotním osvědčením, aby bylo jasné, že jsou lidé přesunu vůbec schopni. Všeobecná tendence byla nejdříve odsunovat práce neschopné osoby a až zcela nakonec odborné pracovníky. O dobrovolném odsunu jsem se již zmiňoval výše.

Vzhledem k častým stížnostem ministerstva vnitra se ukazuje, jak málo se na mnoha místech oficiální regule dodržovaly. Němci z táborů unikali buď útekem, nebo podplacením strážů, na místo dozorců se dostávali lidé s pochybnou pověstí, kteří se pak

chovali k Němcům nepřístojným způsobem. Časté byly případy perzekuce antifašistů, zatímco skuteční zločinci unikali (byl jim povolen odsun, zatímco antifašisté byli zadrženi). Do odsunových i pracovních táborů pak byli zařazováni lidé, kteří tam vůbec neměli být (nemocní, těhotné ženy, české děti atd., viz výše). V průběhu let 1945 a 1946 je však patrné celkové zlepšení v kvalitě organizace odsunů i zacházení s lidmi. Důvod je jednoduchý – Němci byli (hlavně v americké zóně) po příchodu dotazováni na chování české strany při odsunech, československá vláda si ale (zatím) nemohla dovolit vypadat v očích spojenců špatně, takže se zlepšení problémů věnovalo více pozornosti.

MNICHOVSKÁ DOHODA

Autor: Hitler, Daladier, Mussolini, Chamberlain, 29. 9. 1938

Německo, Spojené království, Francie a Itálie se shodly se zřetelem k dohodě, již bylo v podstatě dosaženo o odstoupení sudetoněmeckého sdružení, na těchto podmínkách a způsobech tohoto odstoupení a na opatřeních, jež třeba proto učinit, a prohlašují, že podle této dohody je každý jednotlivě odpovědný za kroky, které je třeba učinit, aby bylo zajištěno její provedení.

§ 1

Vyklizování započne 1. října.

§ 2

Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení bude provedeno do 10. října, a to bez ničení jakýchkoli existujících zařízení, a že československá vláda je odpovědná za to, že vyklizení bude provedeno bez poškození uvedených zařízení.

§ 3

Podmínky vyklizení podrobně určí mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.

§ 4

Postupné obsazování převážně německých území německými oddíly započne 1. října. Čtyři územní úseky, označené na přiložené mapě, obsadí německé oddíly v tomto pořadí: úsek označený I. – 1. a 2. října, úsek označený II. – 2. a 3. října, úsek označený III. – 3., 4. a 5. října, úsek označený IV. – 6. a 7. října.

Výše uvedený mezinárodní výbor bez odkladu vymezí zbývající území převážně německého charakteru a německé oddíly je obsadí do 10. října.

§ 5

Mezinárodní výbor uvedený v § 3 určí území, v nichž se má provést lidové hlasování. Tato území budou až do skončení lidového hlasování obsazena mezinárodními jednotkami. Těž výbor určí způsob, jakým se má lidové hlasování provést, přičemž bude vycházet ze způsobu hlasování v Sársku. Výbor stanoví rovněž den, kdy se lidové hlasování bude konat; tento den nesmí být pozdější než konec listopadu.

§ 6

Konečné vymezení hranic provede mezinárodní výbor. Tento výbor je oprávněn doporučit čtyřem mocnostem – Německu, Spojenému království, Francii a Itálii – v určitých výjimečných případech menší odchylky od přísně etnografického stanovení pásem, jež mají být převedena bez lidového hlasování.

§ 7

Zavede se opční právo pro přesídlení do odstoupených území a pro vystěhování z nich. Opce musí být provedena během šesti měsíců ode dne uzavření této dohody. Německo-československý výbor určí podrobnosti opce, uváže způsob, jak usnadnit výměnu obyvatelstva, a vyjasní základní otázky, které z této výměny vzniknou.

§ 8

Československá vláda propustí ve lhůtě čtyř týdnů ode dne uzavření této dohody sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních jednotek. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají tresty odnětí svobody za politické trestné činy.

Mnichov 29. září 1938

A. Hitler

Ed. Daladier

Mussolini

Neville Chamberlain

Dodatek k dohodě

Vláda jeho Veličenstva ve Spojeném království a francouzská vláda se připojily k této dohodě s tím, že stojí za návrhem obsaženým v § 6 anglo-francouzských návrhů z 19. září, týkajícím se mezinárodní záruky nových hranic československého státu proti nevyprovokovanému útoku. Jakmile bude upravena otázka polských a maďarských menšin v Československu, dají Německo a Itálie Československu záruku ze své strany.

Mnichov 29. září 1938

A. Hitler

Ed. Daladier

Mussolini

Neville Chamberlain

Doplňující prohlášení

Čtyři přítomné hlavy vlád se shodují v tom, že mezinárodní výbor předvídaný dnešní dohodou bude složen ze státního sekretáře německého ministerstva zahraničních věcí, z anglického, francouzského a italského velvyslance, akreditovaných v Berlíně, a z jednoho zástupce, jmenovaného československou vládou.

Mnichov 29. září 1938

A. Hitler

Ed. Daladier

Mussolini

Neville Chamberlain

Doplňující prohlášení

Všechny otázky vyplývající z postoupení území podléhají příslušnosti mezinárodního výboru.

Mnichov 29. září 1938

A. Hitler

Ed. Daladier

Mussolini

Neville Chamberlain

Doplňující prohlášení

Hlavy vlád čtyř mocností prohlašují, že nebude-li do tří měsíců problém polských a maďarských menšin v Československu vyřešen mezi zainteresovanými vládami cestou dohody, stane se tento problém předmětem dalšího jednání hlav vlád čtyř mocností, které jsou zde přítomny.

Mnichov 29. září 1938

A. Hitler

Ed. Daladier

Mussolini

Neville Chamberlain

ZÁZNAM O JEDNÁNÍ S HITLEREM V NOCI Z 14. NA 15. BŘEZNA 1939

Autor: dr. Emil Hácha, 1939

Dne 14. března 1939 na nádraží anhaltském očekával mě státní ministr Dr. Meissner a vyslanec Dr. Mastný s chotí. Po vojenské poctě před nádražím, při níž mě provázeli kromě státního ministra Dra Meissnera generál, jehož jméno jsem si nezapamatoval, doprovodil mě Dr. Meissner do hotelu Adlon, kde byly pro mne a moji družinu rezervovány velmi splendidní místnosti a kde pro moji dceru byla odevzdána kytice od říšského kancléře a velký karton bonbonů od ministra Meissnera. Kytice měla být odevzdána na nádraží, ale pro špatné počasí byla uložena v hotelu.

O 24 h. navštívil mě v průvodu ministra Dra Chvalkovského říšský ministr zahraničních věcí von Ribbentrop, s nímž jsem vyměnil několik zcela povšechných vět, při čemž zmínil jsem se o obtížné situaci malého národa, vklíněného do sfér národa velkého. Dotkl jsem se také nesnadného poměru Čechů ke Slovákům. Po odchodu Ribbentropově mezi 1-2 h. noční dostalo se mi sdělení, že říšský kancléř mě v říšské kanceláři očekává.

Na hotelu Adlon byl vedle praporů říšských vyvěšen prapor v našich státních barvách.

V říšské kanceláři, kam mě doprovázel, kromě státního ministra Meissnera, ministr Dr. Chvalkovský, byl jsem v nádvoří přijat s vojenskými poctami a ihned potom říšským kancléřem, který přišel mně vstříc a jemuž jsem řekl, že si vážím osobního setkání s nejmocnějším státníkem naší doby. Říšský kancléř pozval mě pak, abych po jeho pravé straně usedl ve velkém kruhu předních osobností říše, mezi nimiž byli: generál polní maršálek Goering, ministr von Ribbentrop, generál von Keitel a mimo jiné státní ministr Meissner.

Zahájil jsem svůj projev slovy, jimiž jsem omluvil svou hlasovou indisposici způsobenou cestou a uvedl, že, osoba v politickém životě dosud neznámá, pokládám za vhodné, abych se představil jako bývalý správní soudce, který přijal funkci hlavy státu, když bylo rozhodujícími činiteli apelováno na jeho národní a občanskou povinnost. Při tom jsem podotkl, že jsem až dosud stál opodál politického života našeho státu a že s představiteli dřívějšího režimu neměl jsem jiných styků než ryze oficiálních a že zejména nebyl jsem s nimi v intimnějších vztazích.

Po té přešel jsem k otázce slovenské, jejíž stav jsem až do té chvíle považoval za jediný motiv své berlínské cesty; uvedl jsem, že mezi Čechy a Slováky bylo nesnadno sjednat bližší vzájemné pochopení, poněvadž orientace Čechů byla spíše západní, kdežto orientace Slováků byla spíše východní. Bližší myšlenkový styk byl toliko se Slováky evangelickými,

kdežto s katolickými Slováky se nepodařilo naléztí hlubšího sblížení. Potom odmítl jsem slovenské výtky, že propuštěním slovenské vlády a jmenováním vlády nové na Slovensku dopustil jsem se neústavního činu. Řekl jsem, že jsem příliš právník a příliš starý soudce než abych byl neústavního aktu schopen. Můj postup, že byl v plné shodě s ústavou, kterou v podstatě formulovali Slováci sami. K tomu jsem poznamenal, že jsem přesvědčen, že i říšský kancléř učiní se Slováky své vlastní zkušenosti.

V dalším svém projevu řekl jsem, že jsme si vědomi, že osud českého národa je položen do rukou říšského kancléře, že však hledím na to s plnou důvěrou, poněvadž je mně známo hluboké porozumění říšského kancléře pro národnost („Ihr tiefes Verständnis für das Volkstum“), v němž vidím záruku, že odpovídá smýšlení říšského kancléře, aby český národ žil a úplně se vyžil.

Říšský kancléř na to odpověděl, že jeho úmyslem vskutku je, aby český národ nerušeně žil a že nejde mu o jeho odnárodnění („keine Entnationalisierung“). Potom prohlásil, že dnešního dne o 6. h ranní překročí říšské vojsko naše hranice a narazí-li na odpor, že jej bezohledně zlomí. Víím, řekl dále, že i mne to bude státi velké oběti na životech, ale výsledek že nemůže být pochybný. V průběhu svého projevu řekl kancléř výslovně: „Meine Entschlüsse sind unabänderlich“. [Moje rozhodnutí jsou nezvratná.]

Odpověděl jsem, že při krátké době několika hodin pochybuji, že mám možnost, abych jako vrchní velitel branné moci zabránil skutkům obranným, načež říšský kancléř prohlásil, že mi dává k dispozici telefonní zařízení říšské kanceláře.

Po té byl rozhovor přerušen a já jsem s ministrem Chvalkovským odebral se do vedlejší místnosti, odkud jsme dosáhli telefonického spojení s ministrem národní obrany a později s celou vládou. Za mého pobytu v této místnosti dostavil se ke mně osobní lékař generála poln. maršálka Goeringa prof. Dr. Morel, který mě požádal, abych mu dovolil vyšetřit můj tep a shledav, že je nepravidelný, nabídl mně injekci. Zprvu jsem odmítl, poněvadž jsem necítil žádné potřeby lékařského zákroku, ale k Morelově opětovnému naléhání jsem se konečně podrobil, načež mi Morel dal injekci z hroznového cukru. Při tom bylo nám nabídnuto občerstvení.

Armádnímu generálu Syrovému jsem telefonicky oznámil, jaká je situace a dal jsem mu přesný rozkaz, aby nařídil posádkám, aby německému vojsku nekladly odpor. Po té informoval jsem telefonicky předsedu vlády a po nějaké chvíli dostalo se mi jeho odpovědi v ten smysl, že vláda, která se zatím shromáždila, bere můj postup na vědomí a že s ním souhlasí.

Potom byli jsme pozváni do úřadovny říšského kancléře, kde mně bylo předloženo k podpisu prohlášení, jehož jedno pare podepsané říšským kancléřem a šl. Ribbentropem se strany německé a mnou s ministrem Chvalkovským se strany naší, min. Chvalkovský přivezl do Prahy. Koncept tohoto prohlášení byl mi ministrem Ribbentropem předložen ještě za našeho pobytu v sousedním saloně.

V konceptu tomto bylo uvedeno, že činím své prohlášení jménem svým a jménem vlády, k čemuž jsem poznamenal, že ústavně nejsem oprávněn prohlášení činit také jménem vlády, s čímž ministr Ribbentrop – vyžádav si dříve souhlas říšského kancléře – se spokojil. Ještě dříve než jsme byli pozváni k podpisu tohoto prohlášení k říšskému

kancléři, řekl mi Goering skoro doslovně toto: „Ich habe ein schweres Amt. Es würde mir ungemein leid tun; wenn ich diese schöne Stadt vernichten müsste. Aber ich müsste es tun, damit die Engländer und Franzosen wissen, dass meine Luftwaffe eine hundertprozentige Arbeit zu leisten vermag. Denn sie wollen es noch immer nicht glauben und ich möchte den Beweis hierüber liefern“. [Mám těžký úkol. Bylo by mi nesmírně líto, kdybych musel zničit to krásné město. Ale musel bych to udělat, aby Angličané a Francouzi věděli, že moje Luftwaffe je vždy na 100% připravena. Oni tomu totiž stále nechtějí věřit a já bych je o tom rád přesvědčil.]

Řekl jsem, že nemohu zaručit, že veškeré posádky budou v krátké době; která nám zbývá, zpraveny o rozkazu, který jsem vydal ministru národní obrany. Goering na to odpověděl, že má na mysli organisovaný odpor naší branné moci a nikoliv sporadické akty bojové.

Když jsme pak v kancléřově úřadovně prohlášení podepsali, rozloučil se s námi říšský kancléř a páni jeho družiny, načež jsme mezi 5. a 6. h. ranní říšskou kancelář opustili.

Z projevu kancléřova vybavuje se mně ještě výrok, jímž prohlásil, že narazí-li na odpor, učiní konec – „dann mach‘ ich Schluss“.

Po návratu do hotelu, kam nás doprovodil státní ministr Meissner, pokusili jsme se bez úspěchu o odpočinek a kolem 11 h. nastoupili jsme zpáteční cestu zvláštním vlakem. Po zpoždění, které bylo delší tři hodin a bylo prý způsobeno sněhovými závějemi, odebral jsem se ihned do schůze ministerské rady, která se konala v bývalé velké knihovně na Hradě. Zde podali jsme s ministrem Chvalkovským zprávu o své cestě.

V průběhu jednání dozvěděli jsme se, že říšský kancléř dostavil se do Prahy a zaujal místnosti v přední části Hradu. Ministr Chvalkovský byl pak pozván k říšskému ministru Ribbentropovi.

Následujícího dne byl jsem kolem poledne pozván k říšskému kancléři, který v rozhovoru trvajícím asi půlhodiny prohlásil mi, že má ke mně plnou důvěru a opakoval svůj berlínský projev, že chce, aby český národ žil, aby se vyžil a projevil názor, že při loyálním chování dosáhne netušeného rozkvětu („einen ungeahnten Aufschwung“). Při tom mi přislíbil, že ve smyslu výnosu ze 16. března, který zatím byl již vydán a mně Ribbentropem v dopoledních hodinách doručen, bude jmenovati říšským protektorem vysokého správního úředníka hodnosti říšského ministra, který není osobností politickou a je znám svou naprostou objektivností. Jméno jeho ještě neoznačil.

Když mně byl říšský kancléř ještě připověděl, že mohu se na něho kdykoliv obrátit, kdybych to pokládal za potřebné, opustil jsem po rozhovoru obsahově méně významném říšského kancléře, načež byl bezprostředně po mně přijat arm. generál Syrový.

Dr. Hácha 20. 3. 1939

Zdroj: Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943. II., Praha 1966

KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM

Autor: Ing. Václav Němec, 5. 4. 1945

Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, tzv. Košický vládní program

I

Po více než šesti letech cizácké poroby přišel čas, kdy nad naší těžce zkoušenou vlastí vzhází slunce svobody. Na své slavné vítězné cestě na západ osvobodila Rudá armáda první části Československé republiky. Tak bylo umožněno díky našemu velkému spojenci, Sovětskému svazu, že na osvobozené území se vrátil prezident republiky a byla zde, opět na domácí půdě, vytvořena nová československá vláda.

Nová vláda má být vládou široké Národní fronty Čechů a Slováků a tvoří ji představitelé všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozenecký zápas za svržení německé a maďarské tyranie. Nová vláda považuje za svůj úkol, aby po boku Sovětského svazu a ostatních spojenců dovedla tento zápas do konce, do úplného osvobození republiky, přispěla všemi silami českého a slovenského národa k plné porážce hitlerovského Německa a učinila první kroky pro vybudování nového, šťastnějšího života našich národů v osvobozené vlasti.

Vláda při nynějším svém složení považuje své poslání za časově ohraničené. Po osvobození ostatních částí republiky a zejména pak českých zemí bude ve smyslu ústavního dekretu prezidenta republiky na podkladě národních výborů zvoleno a svoláno Prozatímní národní shromáždění. Prozatímní národní shromáždění potvrdí prezidenta republiky v jeho funkci až do řádné volby a prezident jmenuje novou vládu s ohledem na přiměřené zastoupení všech složek našeho národního odboje doma i za hranicemi. Tato vláda a Prozatímní národní shromáždění připraví a provedou pak v nejkratší možné lhůtě všeobecné, tajné a přímé volby do Ústavodárného shromáždění, které vypracuje novou ústavu republiky a položí její budoucnost na pevný ústavní základ.

II

Ještě však probíhá válečná fronta na území naší republiky, ještě řadí smrtelně zraněný, ale nicméně zoufale se bránící nepřítel na západním Slovensku a v českých zemích, ještě čekají milióny našich bratří a sester na vysvobození z nesnesitelného jarma. Za těchto

okolností hlavním úkolem vlády, jemuž musí býti podřízeno všechno ostatní, bude všemožné stupňování válečného úsilí Československa až do osvobození celé země a úplné porážky hitlerovského Německa.

Proto vláda bude podporovat všemi dostupnými jí prostředky postupující Rudou armádu – bude provádět rychlou opravu rozrušených železnic, silnic, mostů, jakož i telegrafních a telefonních spojů a podporovat válečný transport, starat se o vhodné ubytování sovětských vojsk a jejich týlových institucí, pečovat o raněné rudoarmejce a přispívat k zásobování částí Rudé armády potravinami, krmivem a jinými potřebami. Plnění těchto úkolů bude vláda důrazně požadovat i na národních výborech a ostatních orgánech. Potřebám dalšího vedení války budou podřízena také všechna politická, hospodářská, sociální a kulturní opatření, která budou prováděna na osvobozeném území.

Na osvobozeném území bude vláda pokračovati v mobilizaci zbraněschopných občanů Československa, formovati kolem 1. čs. sboru novou československou armádu, starat se o urychlený výcvik, výstroj a výzbroj nových československých jednotek a jejich brzké zasazení na frontě. Vláda se také postará o přesun československých pozemních i leteckých jednotek ze západu na osvobozené území.

V zázemí nepřitele bude vláda organizovat všénárodní boj nejširších vrstev národa proti okupantům, bude působit k tomu, aby český lid obětavě stupňoval svůj dosavadní hrdinný boj, aby po příkladu Slováků a partyzánských skupin v českých zemích vysoko zvedl prapor národní partyzánské války v týlu nepřitele, aby všemi prostředky ochromoval německou válečnou výrobu, dopravu a zásobování a přispěl tak ke zkrácení utrpení cizácké okupace a k úplnému a brzkému vyhnání okupantů.

III

Vláda oceňujíc výjimečné zásluhy Rudé armády o naše osvobození i její rozhodující úlohu v zajištění naší budoucnosti a vzdávajíc hold nedostižnému vojenskému umění, bezpříkladné sebeobětavosti a bezmeznému hrdinství jejích příslušníků – chce ještě více upevňovat bojovou spolupráci čs. armády s Rudou armádou a vidí v ní vzor pro budování nové, skutečně demokratické, antifašistické čs. armády.

Aby byla umožněna co nejužší bojová spolupráce s Rudou armádou, nutná v zájmu vítězství i naší budoucnosti, budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády. Tím bude současně umožněna účinná pomoc Rudé armády a dosaženo dokonalého využití jejích neocenitelných bojových zkušeností.

Vláda ve svém úsilí mobilizovat co nejrychleji na osvobozeném území všechny síly lidu do organizovaného ozbrojeného boje proti našim nepřítelům je si vědoma, že veliké poslání v nynějším zápasu za svobodu i při budoucím zajištění republiky je s to plnit jediné důsledně antifašistická, národně osvobozenecká armáda, armáda skutečně demokratická, uskutečňující vůli lidu, spjatá s lidem, těšící se důvěře lidu, a proto zahrnovaná veškerou jeho láskou a péčí. Vláda proto učiní vše, aby při budování nové československé branné moci byl založen, utvrzen a dále prohlubován lidový, demokratický ráz armády.

Nová čs. armáda se zrodila v boji proti hitlerismu a jejím základem jsou a budou aktivně se zbraní v rukou bojující složky branných sil našich národů doma i za hranicemi (1. čs. sbor v SSSR, naši letci, čs. obrněná brigáda ve Francii, slovenští a čeští partyzáni, povstalecká vojska na Slovensku). Kolem tohoto základu, zejména kolem 1. čs. sboru v SSSR, bude tvořena nová čs. branná moc.

Nová čs. armáda bude budována pro okamžitý boj na frontě, a to ihned během boje, který ještě trvá, a její nově vycvičené a vyzbrojené jednotky budou co nejrychleji zasazovány do boje po boku Rudé armády.

Aby nová čs. armáda byla mohutným a ostrým nástrojem antifašistického boje, musí být založena na železné, ale demokratické vojenské kázni, na kázni vyššího stupně, kázni uvědomělé, vyplývající z jasněho vědomí národních povinností a plného pochopení daných úkolů.

Aby naše armáda byla vychovávána v duchu státním, demokratickém a antifašistickém, chce vláda jednou provždy skoncovat s tzv. “nepolitičností” armády, u vědomí, že pod touto “nepolitičností” se skrývá podceňování morálního faktoru v boji a že pod její rouškou bují reakční, antidemokratické a kapitulantské tendence. Naopak je třeba, aby každý čs. voják byl uvědomělým bojovníkem za svobodu národa a uvědomělým obráncem jeho svobody v budoucnosti.

Aby byla mezi všemi příslušníky branné moci vypěstována a udržena i za nejtěžších bojových podmínek a zkoušek vysoká bojová morálka a vysoký antifašistický demokratický duch, bude ve všech vojenských jednotkách, složkách a ústavech zřízena instituce “osvětových důstojníků”, kteří budou zástupci příslušných velitelů v oboru výchovy a osvěty a u vyšších velitelství budou řídit oddělení výchovy a osvěty. Řídícím výchovným orgánem bude v rámci MNO “hlavní správa výchovy a osvěty”, jejíž náčelník bude přímo podřízen ministru národní obrany a jeho zástupci a bude jmenován na návrh ministra národní obrany a jeho zástupce vládou. Osvětovým důstojníkům budou zajištěny podmínky pro úspěšné plnění jejich úkolů v boji i mimo boje. Zvláštní pozornost nutno věnovat výchově a uvědomění velitelských kádřů, především též osvětových důstojníků.

Vláda zdůrazňuje, že velitelská místa v nové čs. armádě mohou zastávat jen důstojníci upřímně demokratického, skutečně antifašistického smýšlení. Čs. armáda může být hrda na sta a tisíce svých důstojníků, kteří, věrni své přísaze republiky, statečně a nebojácně vedli a vedou boj proti německým tyranům doma i za hranicemi, umírali za vlast na popravističích a na bojištích a skvěle osvědčili své vlastenecké, demokratické smýšlení. Současně však je nutno, aby byla co nejrychleji provedena opatření k nejrychlejší očistě armády od všech zrádcovských, kolaborantských, antidemokratických a protilidových živlů, a bude dbáno, aby takové živly nemohly proniknout na velitelská místa. Zkoumání politické a národní spolehlivosti důstojnického sboru v přechodném období bude prováděno příslušnými vojenskými instancemi za součinnosti lidových orgánů, tj. národních výborů a Slovenské národní rady, jakož i přímo zvláště k tomu účelu vládou jmenovanými orgány. Odpovědná úloha tu připadá aparátu “obránného zpravodajství”, který musí být vybudován z nejspolehlivějších lidí v samostatný orgán, odpovědný vyšším velitelům.

Vláda věnuje mimořádnou pozornost školení demokratického antifašistického důstojnického sboru. Bude dbát o to, aby důstojníci si osvojili co nejvíce bojové zkušenosti Rudé armády i našich bojujících jednotek, vyžádá si pro přechodnou dobu profesory a instruktory od Rudé armády pro vlastní vojenské školství. Bude usilovat o posláni co největšího počtu nejschopnějších důstojníků do sovětských vojenských škol až po nejvyšší vojenská učiliště a akademie.

Stupnice důstojnických hodností bude zjednodušena, materiální poměry důstojníků zlepšeny. Při stanovení požitků bude přihlíženo nejen k dosažené hodnosti, nýbrž také ke skutečně zastávané funkci. Speciálně kvalifikovaným příslušníkům branné moci (lékařům, lékárníkům, inženýrům atd.) budou přiznány odpovídající důstojnické hodnosti. Jmenování a povyšování důstojníků nebude podmíněno jen formálními pravidly, nýbrž bude podporován mimořádný rychlejší postup (resp. jmenování) nejschopnějších, především těch, kteří se osvědčili na frontě v boji.

Vláda se postará o to, aby v nové čs. armádě bylo plně respektováno státoprávní postavení Čechů a Slováků podle zásady "rovný s rovným" a aby Slovákům se dostalo ve všech ústředních institucích přiměřeného zastoupení. V jednotné čs. armádě bude zavedena plná rovnoprávnost a rovnocennost slovenštiny a češtiny jako jazyků velících a služebních. V rámci jednotné čs. branné moci a při zachování plné jednotnosti velení a armádní organizace budou tvořeny slovenské národní vojenské jednotky, jak se o tom podrobněji mluví ve zvláštní hlavě o stanovisku vlády ke slovenské otázce. V armádě budou zachovány a pěstovány bojové tradice našich národů, zejména bojové tradice našich bojujících vojenských jednotek a partyzánů.

Činnost v partyzánských oddílech se uznává po prozkoumání v plném rozsahu za službu v nové čs. armádě. Důstojnické hodnosti v partyzánských oddílech se přiznávají v nové čs. armádě po přezkoušení, event. po ukončení krátkého kursu.

Vláda zřídí nová bojová čs. vyznamenání, řády a medaile, odpovídající duchu a bojovým tradicím našich národů.

Při řešení vojenské otázky je vláda odhodlána učinit vše, co bude napomáhat nejrychlejší a nejúčinnější mobilizaci branných sil lidu, jejich zasazení do boje na frontě a úspěšnému vedení boje až do konečného vítězství.

IV

Vyjadřujíc neskonalou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě. Smlouva československo-sovětská z 12. prosince 1943 o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci bude určovat pro veškerou budoucnost zahraniční politickou pozici našeho státu. S pomocí Sovětského svazu bude dovršeno osvobození Československé republiky, aby tak s jeho oporou byla navždy zajištěna její svoboda a bezpečnost a aby za všestranné součinnosti se Sovětským svazem byl národům Československa zabezpečen pokojný rozvoj a šťastná budoucnost.

Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně – přičemž si přeje uskutečnit vzájemnou výměnu zástupců a vzájemný styk se sousedící svazovou sovětskou republikou ukrajinskou. Snahou vlády bude, aby při konečném rozdělení hitlerovského Německa, při výkonu trestu nad Německem, při ukládání reparací Německu, při určování nových hranic a organizaci budoucího míru „Československo stálo co nejtěsněji po boku Sovětského svazu a v jedné řadě s ostatními slovanskými a demokratickými státy.

Vláda bude spatřovati důležitý svůj úkol v tom, uskutečniti pevný spojenecký svazek s novým demokratickým Polskem, aby co nejdříve bylo také možno provésti předpokládané rozšíření československo-sovětské smlouvy z 12. prosince 1943 v trojstranný pakt, který by stvrdil spojení Československa, Polska a Sovětského svazu proti německé výbojnosti. Pokud jde o Polsko, vláda se vynasnaží, aby bylo zapomenuto nebláhé minulosti a aby poměr Československa k nové Polce byl od počátku postaven na nový základ, na základ slovanského bratrství.

Slovanskou linii své zahraniční politiky bude vláda sledovati i tím, že naváže nejpřátelštější spojení s novou Jugoslávií a že nalezne formu nových styků i se slovanským Bulharskem.

V poměru k Maďarsku využije vláda plně stavu příměří, které zvláště díky pomoci Sovětského svazu vyznělo tak významně ve prospěch Československa, aby později po napravení všech křivd a zločinů, spáchaných maďarskými okupanty, podporovala snahy o přiblížení nového a skutečně demokratického Maďarska stejně jako nezávislého a demokratického Rakouska k okolním slovanským národům a státům.

Tuto hlavní orientaci československé zahraniční politiky, nesenou duchem slovanského přátelství, postaví vláda na širší základ všeobecných přátelských vztahů k demokratickým západním mocnostem a ke všem demokratickým státům, stojícím v protinacistické frontě spojených národů. Přátelské vztahy k Anglii, jejíž pomoci za války vysoce ceníme, jakož i k USA, bude vláda utužovat podobně jako zvláště úzké přátelství k Francii, přičemž bude její snahou, aby se Československo stalo aktivní složkou při budování nového pořádku v osvobozené, demokratické Evropě.

V

Ve své domácí politice bude vláda vycházet ze základního článku československé ústavy, že lid je jediným zdrojem státní moci. Proto vláda bude budovati veškerý veřejný život na podkladě široce demokratickém, zabezpečí lidu všechna politická práva a povede neúprosný boj za vymýcení všech fašistických prvků.

Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresech a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost a zřídí si podřízený jim demokratický úřednický aparát. Vláda bude svou politiku uskutečňovat přes národní výbory a plně se o ně opírat. Všechny správní a násilnické orgány a instituce, vytvořené bývalými režimy okupantů a zrádců, se zrušují. Pro prozatímní správu obcí

a okresů s většinou státně nespolehlivého, neslovanského obyvatelstva budou určeny správní funkce.

Osvobozený lid vyšle do národních výborů své nejlepší představitele, nehledě i na to, jsou-li nebo nejsou-li příslušníky některé politické strany, kteří se však osvědčili v boji proti cizáckým vetřelcům a zrádcům a svými činy dokázali a dokazují skutečné vlastenecké cítění a demokratické přesvědčení. Zároveň však bude lid a vláda bedlivě střežit, aby se do národních výborů nevetřely živly, které spolupracovaly s okupanty, podporovaly zrádce a ve službách nepřítelů si získaly mrzké osobní výhody.

Vláda bude plně podporovat tvůrčí iniciativu a veřejnou činnost nejširších lidových vrstev. Vedle přímé účasti na správě a řízení státních a veřejných záležitostí prostřednictvím národních výborů bude lid mít právo na tvoření dobrovolných organizací různého druhu – politických, odborových, družstevních, kulturních, sportovních a jiných – a uskutečňovat prostřednictvím těchto svá demokratická práva. Přitom však nebude připuštěno, aby do těchto organizací pronikli zrádci národa, fašisté a jiní zjevní nebo zamaskovaní nepřátelé lidu.

Bude provedeno důsledné zrovnoprávnění žen ve všech oblastech politického, hospodářského i kulturního života. Bude zavedeno všeobecné volební právo mužů i žen počínaje 18. rokem věku a rozšířeno i na příslušníky branné moci. Aktivního i pasivního volebního práva ve smyslu dekretu prezidenta republiky o potrestání válečných viníků, zrádců a kolaborantů a ustavení lidových soudů budou však zbaveni všichni zrádci národa a pomahači nepřítelů. Zaručeny budou plně ústavní svobody, zejména svoboda osobní, shromažďovací, spolčovací, projevu mínění slovem, tiskem i písmem, domovní, listovní tajemství, svoboda učení a svědomí a náboženského vyznání. Diskriminace občanů republiky z důvodů rasových nebude připuštěna.

VI

Vláda se bude jako první domácí vláda republiky pokládat za ztělesnění československého státního společenství, založeného na nových zásadách. Učiní konec všem starým sporům a vycházejíc z uznání Slováků jako nacionálně svébytného národa, bude vláda od prvních svých kroků důsledně se snažit, aby v česko-slovenském poměru byla uskutečněna zásada “rovný s rovným” a aby tak bylo uplatněno skutečné bratrství mezi oběma národy.

Uznávajíc, že Slováci mají býti pány ve své slovenské zemi, stejně jako Češi ve své české národní domovině, a že republika bude obnovována jako společný stát rovnoprávných národů, českého a slovenského, vyjádří vláda toto uznání důležitými státně politickými akty. Bude spatřovat ve Slovenské národní radě, opírající se o národní výbory v obcích a okresech, nejen oprávněnou představitelku samobytného slovenského národa, nýbrž i nositelku státní moci na území Slovenska (moci zákonodárné, vládní a výkonné), jak to odpovídá zvláštní dohodě Slovenské národní rady s prezidentem republiky a s československou vládou v Londýně. Společné státní úkoly bude vláda jako centrální vláda republiky provádět v nejužší součinnosti se Slovenskou národní radou a se sborem slovenských národních pověřenců jako výkonným vládním orgánem Slovenské národní rady.

V rámci nově budované jednotné československé branné moci a na základě jednotných služebních řádů budou tvořeny národní a slovenské vojenské útvary (pluky, divize atd.), složené převážně z mužstva, poddůstojnictva a důstojnictva slovenské národnosti a používající velící a služební řeči slovenské. Důstojníci a gázisté bývalé slovenské armády, pokud se neprohřešili proti národní cti Slováků a nebudou podléhati trestnímu stíhání pro svou činnost za bývalého zrádovského režimu, převezmou se do čs. armády ve své dosavadní hodnosti, přičemž bude směřovat dobrozdání a doporučení Slovenské národní rady.

Nová vláda republiky bude se starat o to, aby při ústavním řešení poměru národa slovenského a českého byly konstituovány slovenské orgány moci zákonodárné, vládní a výkonné, tak jako je má dnes slovenský národ ve Slovenské národní radě.

O budoucím rozdělení kompetence mezi orgány ústřední a slovenské dohodnou se legitimní zástupci národa českého a slovenského. V ústředních státních úřadech, institucích a v hospodářských orgánech celostátního významu bude Slovákům zabezpečeno přiměřené zastoupení co do počtu i co do významu.

VII

Vláda se bude starat o to, aby byla co nejdříve vyřešena otázka Zakarpatské Ukrajiny, postavená samým obyvatelstvem této země. Vláda si přeje, aby otázka tato byla vyřešena podle demokraticky projevené vůle karpátoukrajinského lidu a v plném přátelství mezi Československem a Sovětským svazem, a jest přesvědčena, že tomu tak skutečně bude. Vláda učiní v tomto smyslu všechny nutné přípravy.

VIII

Strašné zkušenosti, jichž se Češi a Slováci dožili s německou a maďarskou menšinou, které se z velké části staly povolným nástrojem dobovačné politiky proti republice zvenčí a z nichž se zejména českoslovenští Němci propůjčili přímo k vyhlazovacímu tažení proti českému a slovenskému národu, nutí obnovené Československo k hlubokému a trvalému zásahu. Republika nechce a nebude postihovat své loajální německé a maďarské občany a zejména ne ty, kteří i v dobách nejtěžších zachovali k ní věrnost, s viníky však bude postupovat přísně a neúprosně, jak to vyžaduje svědomí našich národů, svatá památka nesčetných našich mučedníků, klid a bezpečnost budoucích pokolení. Vláda se proto bude přidržovat těchto pravidel:

Z občanů Československé republiky německé a maďarské národnosti, kteří měli československé státní občanství před Mnichovem 1938, bude státní občanství potvrzeno a event. návrat do republiky zajištěn u antinacistů a antifašistů, u těch, kteří vedli už před Mnichovem aktivní boj proti Henleinovi a proti maďarským iredentistickým stranám a za Československou republiku, kteří po Mnichově a po 15. březnu byli německou a maďarskou státní mocí pro svůj odpor a boj proti tamnímu režimu a za věrnost k Československé republice pronásledováni a uvrženi do žalářů a koncentračních táborů anebo kteří museli před německým a maďarským terorem uprchnout za hranice a tam se účastnili aktivního boje za obnovení Československa.

U ostatních československých občanů německé a maďarské národnosti bude československé státní občanství zrušeno. Tito občané mohou znovu optovat pro Československo, přičemž si úřady republiky ponechávají právo individuálního rozhodnutí o každé žádosti. Ti Němci a Maďaři, kteří budou souzeni a odsouzeni pro zločin proti republice a proti českému a slovenskému národu, budou zbaveni československého občanství a vypovězeni z republiky navždy, pokud je nestihne trest hrdelní.

Němci a Maďaři, kteří se přistěhovali na území Československé republiky po Mnichovu 1938, budou z republiky vykázáni ihned, pokud nepodléhají trestnímu stíhání. Výjimku činí osoby, které pracovaly ve prospěch Československa.

IX

Vláda bude pokládat za svůj nejvyšší odpovědný úkol a za svou mravní povinnost před českým a slovenským národem postihnouti a vydati soudu a trestu všechny válečné provinilce, všechny zrádce, všechny vědomé a aktivní pomocníky německých nebo maďarských utlačovatelů. Tento úkol bude vláda prováděti bez všech průtahů, bez kolísání a bez shovívavosti vůči komukoliv.

Pokud jde o německé a maďarské válečné provinilce, postará se vláda o jejich okamžité zneškodnění, uvěznění a předání mimořádným lidovým soudům. Při tom nebudou u těchto německých a maďarských provinilců vyšetřovány a trestány jen zločiny spáchané na národech Československa a na československém území, nýbrž i jejich zločiny spáchané na druhých národech, především na spojeneckém Sovětském svazu. Zjištění německých a maďarských provinilců tohoto druhu budou předání sovětským orgánům. Budou zřízeny tábory pro konfinování německých a maďarských příslušníků, jež měli jakoukoliv spojitost s nacistickými a fašistickými organizacemi, s jejich aparátem a s jejich ozbrojenými a teroristickými formacemi.

Zvláštní opatření provede vláda v zájmu toho, aby bylo zajištěno souzení a potrestání zrádců, kolaborantů a fašistických živlů z řad českého a slovenského národa. Ve spojení s národními výbory budou všude uvedeny v činnost mimořádné lidové soudy, přičemž jejich příslušnost bude určena místním okruhem a povahou provinění. Pro zvláštní případy týkající se známých a zvláště odpovědných provinilců bude zřízen Národní soud v českých zemích a na Slovensku. Pro trestní stíhání zrádců a kolaborantů budou všeobecně sloužit za podklady ustanovení dekretu prezidenta republiky o potrestání válečných zločinců.

Jako velezrádce republiky postaví vláda před Národní soud protektorátního prezidenta Háchu a všechny členy Beranovy vlády, kteří dali souhlas k Háchovu podpisu tzv. berlínských smlouv z 15. března 1939 a kteří vítali Hitlera při příchodu do Prahy 16. března 1939. Vláda se postará, aby byli postaveni před soud všichni členové protektorátních vlád od 16. března 1939 stejně jako Tiso a členové tzv. slovenských vlád od 14. března 1939, jakož i tzv. slovenského sněmu. Dále politici a úřední pomocníci Háchy, jakož i odpovědní vedoucí úředníci protektorátní správy. Zúčtováno bude se zrádnými novináři, kteří se zaprodali a sloužili Němcům. Stíhání budou funkcionáři “Kuratoria pro výchovu české mládeže”, členové “Vlajky”, členové výboru a funkcionáři “České ligy proti bolševismu”, vedoucí funkcionáři “Národní odborové ústředny zaměstnancké”, “Svazu

zemědělství a lesnictví” a podobných organizací, které sloužily Němcům, a dále činovníci, kteří vydávali české a slovenské lidi do rukou gestapa, kteří se aktivně účastnili odvlékání Slováků a Čechů na nucené práce do Německa, aktivně podporovali evakuaci československého obyvatelstva apod. Na Slovensku budou pohnáni před soud aktivní pomahači tisovského a zrádcovského režimu, pochopové Hlinkovy gardy, slovenského gestapa, nástroje Gašparovy nacistické propagandy a zejména pak, kteří aktivně a zákeřně vystoupili proti Slovenskému národnímu povstání a zúčastnili se jakýmkoliv způsobem násilí a zvěrstev Němců proti slovenskému národu.

Vláda požene s veškerou rozhodností před soud zrádce z řad bankovních, průmyslových a zemědělských magnátů, kteří za německé nadvlády pomáhali v bankovních, průmyslových, obchodních, zemědělských podnicích a hospodářských organizacích všeho druhu německému drancování a německému vedení války.

I když pouhé zaměstnání ve státním a veřejném aparátu bývalých okupačních a zrádcovských režimů nebude považováno samo o sobě za trestné, bude pod demokratickou kontrolou provedeno individuální zkoumání činnosti každého jednotlivce a vláda učiní všechna opatření, aby nový státní aparát byl plně očištěn od všech živlů, které se provinily na republiče a národu, od všech živlů fašistických a profašistických, od všech živlů, jež v kritických událostech roku 1938 a 1939 a v době německé a maďarské okupace projeví vůči národu a státu věrolomnost, prokázaly nespolehlivost a zbabělost. Stejně tak budou vyšetřováni a stíháni všichni českoslovenští občané, kteří v zahraničí se zpronevěřili republice a svou rozvratnou činností pomáhali nepříteli i kteří odmítali splnění svých občanských povinností, ač nestáli pod nátlakem nacistického teroru.

Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky (agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení, jakož i těch stran, které v r. 1938 splynuly s ludovou stranou). Z těchto opatření nevyplyne žádná újma na morální ani politické cti bývalému členstvu jmenovaných stran, které zůstalo věrno republice. Politicky odpovědným funkcionářům jmenovaných stran, kteří se kompromitovali a těžce provinili na zájmech národa a republiky, bude zakázána politická činnost a účast v organizacích demokratických stran.

X

K odčinění zločinů, napáchaných okupanty a jejich zrádnými pomocníky na českém a slovenském národním a soukromém majetku, k vykořenění cizáckého a fašistického vlivu z českého a slovenského hospodářství a k zabezpečení plodů národní práce pro potřeby českého a slovenského národa bude provedena řada opatření.

Ve smyslu dekretu prezidenta republiky o zabezpečení nerušeného chodu hospodářského života v době přechodné budou zajištěny a pod národní správu dány ihned majetky všeho druhu, pokud jsou v držbě, ve vlastnictví anebo ve správě: občanů nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německých a maďarských občanů Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatních občanů Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali

německé a maďarské okupanty; akciových a jiných společností, v jejichž správě se nacházely osoby patřící do výše uvedených tří kategorií.

Zajištění majetku a dosazení národní správy provede příslušný národní výbor v dohodě se závodním výborem dotyčného podniku.

Zajištěný majetek, který dříve patřil dělníkům, úředníkům, živnostníkům, rolníkům a příslušníkům volných povolání a byl jim odebrán v důsledku národní, politické a rasové perzekuce, bude ihned vrácen dřívějším majitelům, resp. jejich právoplatným dědicům. Rozhodují o tom na individuální žádost příslušné národní výbory.

Ostatní zajištěný majetek zůstane pod národní správou až do rozhodnutí příslušných zákonodárných orgánů.

Do družstevních podniků a organizací všeho druhu (zemědělských, konzumních, peněžních atd.) bude ihned dosazena dočasná národní správa, dokud samo členstvo dotyčného družstva nebude mít možnost demokratickou cestou zvolit si správu novou. Dočasnou národní správu určuje příslušný národní výbor (na Slovensku v důležitých případech Slovenská národní rada) při aktivní účasti členů družstva.

XI

Vycházejíc vstříc volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po důsledném provedení nové pozemkové reformy a vedena snahou především jednou provždy vyrvatí českou a slovenskou půdu z rukou cizácké německo–maďarské šlechty, jakož i z rukou zrádců národa a dát ji do rukou českého a slovenského rolnictva a bezzemků, vítá vláda konfiskaci půdy nepřátel a zrádců, kterou provádí Slovenská národní rada, a její rozdělení mezi drobný zemědělský lid, vláda rozšíří podobné opatření na celé území republiky, přičemž se bude řídit těmito zásadami :

Bude zřízen Národní pozemkový fond. Do Národního pozemkového fondu vejde veškerá půda, budovy, mrtvý a živý inventář, pokud patřil : německým a maďarským šlechticům a velkostatkářům bez rozdílu státní příslušnosti, jakož i jiným občanům nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německým a maďarským občanům Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatním občanům Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty; akciovým a jiným společnostem, které byly spravovány osobami výše uvedených kategorií.

Výše uvedený pozemkový a s ním související majetek bude konfiskován bez náhrady. Konfiskaci provedou a dočasnou správu zkonfiskovaných objektů až do provedení pozemkové reformy zajistí příslušné národní výbory za pomoci rolnických komisí.

Zemědělská půda, nacházející se v dispozici Národního pozemkového fondu, bude rozdělena v českých zemích českým a na Slovensku slovenským a ukrajinským domkářům, malým a středním rolníkům, jakož i zemědělským dělníkům, přičemž bude dána přednost těm, kdož se zasloužili v národně osvobozeneckém boji: jako partyzáni, vojáci, podzemní národní pracovníci, oběti cizáckého teroru aj. Rozdělení bude prováděno správou Národního pozemkového fondu za aktivní účasti národních výborů a speciálních komisí z řad rolnictva a zemědělského dělnictva. Z hospodářských budov

a inventáře parcelovaných objektů mohou býti organizována družstva pro společné používání budov a inventáře malozemědělců.

Za půdu, která se dává do plného vlastnictví přidělce, bude brána na účely zvelebení zemědělství mírná úplata, nepřevyšující hodnotu průměrné jednoleté až dvouleté sklizně (podle bonity půdy) a rozdělená na splátky až do 15 let. V případech, hodných zřetele, může býti upuštěno i od této úplaty.

XII

Obnovení okupanty a zrádci rozrušeného hospodářského života, znovuvýstavba nepřítelům zničených hodnot, rychlé znovuoživení výroby pro potřeby války a civilního obyvatelstva, jakož i zajištění práce a výdělku pro všechny praceschopné bude vyžadovat velkého úsilí všeho lidu a všech jeho organizací. Opírajíc se o tvůrčí iniciativu nejširších vrstev národa, bude se vláda zejména snažit:

Uvést do chodu všechny zastavené podniky a přizpůsobit jejich výrobu potřebám války a zásobám surovin. Provést opravu budov i strojového zařízení v poškozených podnicích a organizovat nejúčinnější využití po ruce jsoucích strojů.

Mobilizovat existující zásoby surovin všeho druhu, organizovat jejich další výrobu z místních prostředků a provést jejich účelné rozdělení na jednotlivá odvětví průmyslu a jednotlivé podniky.

Organizovat dobývání topiva z místních zdrojů a starat se o jeho účelné rozdělení. Rychle uvést do provozu veřejné i soukromé elektrárny, plynárny, vodárny a jiné komunální podniky a zdroje energie.

Znovuzřídit poštovní, telegrafní, telefonní a rádiové spojení (telekomunikační), vybudovat dálkovou i místní dopravu, zejména dovoz potravin z vesnic do měst a mobilizovat k tomu cíli všechny po ruce jsoucí dopravní prostředky.

Pomáhat rolníkům, domkářům, živnostníkům a dělníkům na vesnicích i ve městech při opravě nebo znovuvýstavbě rozrušených obytných domů a hospodářských budov přidělením stavebních hmot a poskytnutím levných úvěrů a peněžních podpor. Provádět rekonstrukci a opravu poškozených veřejných budov, vojenských ubikací, úřadů, škol, nemocnic apod.

Podporovat soukromou iniciativu podnikatelů, řemeslníků a jiných výrobců pomocí úvěrů, přidělu surovin, zadáváním objednávek a zajištěním odbytu hotových výrobků.

V podnicích, které budou vzaty pod národní správu, dosadit schopné a iniciativní technické a obchodní vedení, které by zajistilo úspěšný provoz podniků pod všeobecným vedením státních a hospodářských orgánů.

Podporovat oživení a rozmach solidního soukromého i družstevního obchodu poskytováním peněžního úvěru a zboží a potíráním spekulace a lichvy.

Postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu.

Vedle pomoci, které se osvobozenému území dostává a dostane od spojeneckého Sovětského svazu, bude vláda i nadále usilovat o to, aby získala věci prvé pomoci od mezinárodní organizace UNRRA, dále z prostředků poskytovaných na podkladě amerického zákona o “půjčce a pronájmu”, jakož i nákupem na volném trhu zahraničním.

XIII

Více než šest let okupanti rabovali za pomoci zrádců naše národy. Cizácké drancování dostihlo vrcholu nyní, v předvečer jejich vyhnání z našich zemí. Nepřítel zanechává za sebou všude spoušť a uvrhl naše osvobozené území do největších zásobovacích a vyživovacích obtíží. Překonati tyto zásobovací a vyživovací obtíže stůj co stůj, zabezpečit nejnutnějšími potravinami vojsko i civilní obyvatelstvo, patří k předním úkolům našeho válečného úsilí.

Vláda apeluje na náš zemědělský lid, na rolníky i zemědělské dělníky, na muže i ženy a mládež, aby se postarali o obdělání každé pídky obdělátné půdy. Místní národní výbory, zemědělská družstva, organizace rolníků a zemědělských dělníků necht' dbají toho, aby byla plně obdělána půda na statcích a hospodářstvích vzatých pod národní správu a aby se při polních pracích dostalo organizované, bratrské pomoci hospodářstvím, jejichž majitelé jsou v armádě, u partyzánů, v týlu nepřítele, anebo kteří padli za oběť nepřátelskému teroru. Vláda trvá na tom, že s obděláním půdy, určené k parcelaci, nesmí býti nikterak vyčkáváno, za což činí odpovědny příslušné národní výbory, které musí dbáti, aby v obvodu jejich působnosti byl závčas a dobře obdělán každý kousek půdy, bez ohledu na to, v jakém vlastnickém poměru se v daném okamžiku nachází.

V dobách okupace musel náš zemědělský lid odevzdávat plody své těžké práce nepříteli, aniž by za ně obdržel patřičnou protihodnotu. Nyní na osvobozeném území je svatou povinností našich rolníků, aby svými produkty uživil vlastní národ a armádu, která bojuje za osvobození vlasti. Vláda v dohodě s povolanými orgány rolníků stanoví nové pevné normy na povinné dodávky zemědělských výrobků za pevné ceny, podle velikosti hospodářství, rozměru a jakosti půdy jednotlivých majitelů zemědělských usedlostí, aby stát měl možnost zásobit levnými potravinami armádu, dělnictvo a jiné městské pracující obyvatelstvo. Po vyplnění těchto minimálních povinností vůči svému národu a státu bude mít každý zemědělec možnost volně nakládati s přebytky své výroby v rámci stanovených cen.

Vláda stanoví pevné a širokým vrstvám dostupné ceny na normované příděly nejdůležitějších potravin, které si může každý doplňovati svobodným nákupem na volném trhu. Na tom, jak zemědělský lid bude plnit svoji povinnost při zvyšování zemědělské výroby a při vykonávání svých povinných dodávek vůči národu a státu, bude záviset, jak státní a veřejné orgány budou moci zabezpečit výživu obyvatelstva ve městě.

XIV

V rámci stupňovaného válečného úsilí a po míře obnovení a rozšíření okupanty a zrádci rozvráceného národního hospodářství je vláda odhodlána položit základy velkorysé sociální politiky a sociální péče o všechny vrstvy pracujícího lidu měst i venkova.

Vláda se bude ze všech sil snažit, aby všichni praceschopní muži i ženy měli možnost práce a výdělku podle svého výkonu. Pracovní doba, mzdy a jiné pracovní podmínky budou zabezpečeny kolektivními smlouvami a chráněny zákonem. Pro ženy i mládež bude uplatněna zásada stejné mzdy za stejnou práci.

Vláda se bude starat, aby všichni pracující byli zabezpečeni pro případ nezaměstnanosti, nemoci, úrazu, invalidity i staroby a aby tato péče byla postupně rozšířena i na osoby samostatně činné, pokud nemají jiných existenčních možností. V popředí sociální péče bude stát vydatná péče o matku a dítě. Výdaje na sociální pojištění všeho druhu budou napříště hrazeny v rámci celkového státního rozpočtu.

Jako místa léčení, odpočinku a dovolené stanou se pracujícímu lidu měst i venkova dostupny lázně, sanatoria a ozdravovny všeho druhu. Do služeb zdraví a odpočinku našeho lidu budou také postaveny zámky, letoviska a paláce, kde se dříve roztahovala cizácká šlechta a jiné cizopasné panstvo.

Obzvláštní pozornost bude vláda věnovat zabezpečení existence obětem války a národně osvobozeneckého boje, mučedníkům fašistických žalářů a koncentračních táborů, rodinným příslušníkům vojáků a partyzánů, invalidům války, jakož i vdovám a sirotkům.

Na širokou základnu bude postavena péče o naši dorůstající generace. Naše mládež obého pohlaví musí být fyzicky, mravně i duchovně vyzbrojena, aby se stala důstojnou nositelkou budoucnosti našich národů. Dětem dělníků, rolníků a ostatních pracujících vrstev bude materiálně zajištěno právo na nejvyšší vzdělání podle jejich schopnosti a otevřena cesta do radostného života. Rodinám s mnoha dětmi bude poskytována zvláštní podpora.

Příslušníci naší inteligence, pokud se v dobách zkoušky nezpronevěřili svému národu, jsou povoláni hrát významnou roli při výstavbě nového života v osvobozené vlasti. Vláda se bude starat, aby naši čestné a schopné inteligenci byl otevřen přístup do veřejných i soukromých služeb bez stranické a jiné protekce a zabezpečena jejich výkonům odpovídající životní úroveň.

Všichni zaměstnanci, pracující fyzicky i duševně, budou mít právo sdružovati se dobrovolně v odborových organizacích a volit si svobodně své představitele. V závodech, v dílnách, v úřadech budou si zaměstnanci svobodně volit závodní výbory, resp. své důvěrníky. Odborové organizace a závodní výbory budou právoplatnými zástupci zaměstnanců před soukromými podnikateli i před veřejnými úřady ve všech otázkách mzdové, pracovní i sociální politiky. Za zvláštní úkol považuje vláda urychlené provedení repatriace všech věrných občanů republiky do jejich domovů.

XV

Šest let okupace způsobilo nám nejen hmotné škody. Nemenší, ano ve svých důsledcích zvláště nebezpečné jsou morální a intelektuální škody cizácké nadvlády, zejména v řadách mládeže. I tím, že byla zbavena mnohých možností vzdělání, i že do ní byl po celou tu dobu vbíjen jed fašismu. Zde proto nutno sáhnout přímo ke kořenům zla. Ale nestačí je jen odstranit. Třeba i nové stavět v duchu nové doby a nových potřeb státu.

Bude provedena očista škol i jiných kulturních ústavů (divadel, knihoven apod.) od osob spolupracujících aktivně s okupanty v tomto oboru. Odstraněny budou všechny učebnice, vydané v době nesvobody. Provedena bude revize žákovských i veřejných knihoven, aby z nich bylo vyplněno nacistické i fašistické býlí. Bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu. Budou zavřeny všechny německé a maďarské školy v českých a slovenských městech, mezi nimi i pražská německá univerzita a německá technika v Praze a v Brně, jež se ukázaly být nejhoršími fašistickými a hitlerovskými hnízdy u nás. Také německé učitelstvo obecných a středních škol bylo z hlavních opor hitlerismu a henleinismu v našich zemích, a protože je to zjev masový, budou – až do konečného rozhodnutí o německé otázce – vůbec uzavřeny všechny německé školy.

Němečtí násilníci uzavřeli řadu škol, knihoven a divadel i zničili jejich inventář, zejména českých vysokých škol. Proto budou učiněna tato opatření:

Obnoveny budou české a slovenské školy všech kategorií, okupanty a háchovským režimem uzavřené; znovu otevřeny budou i uzavřené v době okupace knihovny i divadla. Zničený inventář – bibliotéky, laboratorní zařízení, zejména univerzit a technik, bude nahrazen upotřebitelnými k tomu účelu knižními fondy a laboratorním zařízením z německých škol a ústavů. Vysokoškolské a středoškolské mládeži, která byla postižena uzavřením škol, bude umožněno urychlené absolvování příslušných učilišť. Zvláštní péče při novém budování škol bude věnována mateřským školám pro ochranu dětí při zaměstnání rodičů, jakož i odborným a pokračovacím školám pro urychlenou výchovu technického dorostu. Aby nahrazen byl úbytek žactva, zvláště kvalifikovaného, pro vyšší kategorie škol i dorostu v jiných oborech kulturního života, budou vydány mimořádné předpisy, umožňující nadanému dorostu vstup do takových škol a kulturních institucí na podkladě prokázané schopnosti, bez ohledu na formálnosti, platící pro dobu normální.

Na Slovensku bude školství v rámci celkové kulturní politiky státu zcela samostatné jak ve svém zřízení, tak i ve svém duchu – v soulase s národní ideologií slovenskou. Slovenská univerzita v Bratislavě bude též úplně nezávislá jak v ohledu personálním, tak i věcném s úkolem představovat specifický slovenský přínos ve vědeckou kulturu Československa, tak jako slovenské Národní divadlo a jiné umělecké ústavy budou představovat slovenský přínos v uměleckou kulturu Československa.

Nová doba a nové mezinárodní postavení Československa vyžadují neméně ideologickou revizi jeho kulturního programu:

Bude provedena důsledná demokratizace, a to nejen umožnění co nejširším vrstvám přístupu do škol i k jiným pramenům vzdělání a kultury, ale i v ideovém směru: v zlidovění samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu.

Bude provedena revize našeho poměru k německé a maďarské kultuře odhalováním reakčních jejích prvků ve všech oborech. Bude zesílena slovanská orientace v naší kulturní politice v soulase s novým významem slovanství v mezinárodní politice i naší československé zvláště. V tomto směru budou zaměřeny a opraveny i učební plány našich škol i kulturní orientace našich vědeckých a uměleckých ústavů. Nejen obnoven, ale

i přebudován bude Slovanský institut v živý politickokulturní útvar, s těsnými styky s kulturními institucemi druhých slovanských národů a států.

Zcela nově bude vybudován i v kulturním ohledu náš poměr k největšímu našemu spojenci – SSSR. K tomuto cíli nejen bude z našich učebnic a pomůcek odstraněno vše, co tam bylo antisovětského, mládež bude i náležitě poučována o SSSR. Ruský jazyk bude proto v novém učebním plánu z cizích jazyků na prvním místě. A bude postaráno i o to, aby naše mládež nabyla potřebných vědomostí o vzniku, zřízení, vývoji, ekonomii a kultuře SSSR. Na univerzitách k tomu účelu budou zřízeny i nové stolice: dějin SSSR, ekonomiky SSSR a práva SSSR.

Vše to bude prováděno v duchu pokrokovém, lidovém a národním, v čemž příkladem budou velcí naši klasikové, kteří vytvářejíce kulturu nejvyšší úrovně, vytvořili ji hluboce lidovou i národní.

XVI

Nastupujíc svůj odpovědný úřad na domácí půdě, nová vláda nemůže našemu lidu zatajit, že cesta ke konečnému osvobození celé republiky a k залечení hlubokých ran, zasazených našim národům sveřepým nepřítelem a podlými zrádci, bude ještě těžká, trnitá, plná obětí a namáhavé práce. Jedno však může nová vláda našemu lidu na té i oné straně fronty slíbit: že vláda bude podle nejlepšího vědomí a svědomí plnit převzatý jí program, že se bude vždy a všude řídit zájmem našich národů a republiky, že nepřipustí, aby v osvobozené republice převládal kořistnický zájem příživnických jednotlivců a skupin nad zájmy národa.

1948

ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1946–1948 – POSLEDNÍ LÉTA DEMOKRACIE

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Po Košickém vládním programu a divokému odsunu Němců se v Československu konaly na konci května **1946** poslední svobodné **demokratické volby** na dobu více než čtyřicet let. Mělo z nich vzejít Ústavodárné národní shromáždění, tedy orgán, který měl za úkol především vypracovat novou ústavu Československa jakožto demokratické republiky.

Po válce a hlavně těsně poválečném vývoji se do čela zájmu dostala **komunistická strana**, která se chtěla orientovat na východ. V roce 1946 měla již přes jeden milion členů a její předsedou se stal Klement Gottwald. Nejmocnější strana neměla v tomto období důvod demokratický průběh voleb neústavně narušovat. Komunisté na ně **byli velmi dobře připraveni**, neboť významnou roli hrála obecná popularita Sovětského svazu a jeho Rudé armády osvoboditelky. Komunisté tak chápali volby jako klíčové, v nichž získají přesvědčivou většinu a použijí je pro svůj záměr vytvoření monopolu moci. Velice rafinovaně využili mocenských pozic, které jim byly poskytnuty ve vládě Národní fronty, a proto již před volbami ovládli důležité resorty – ministerstvo vnitra, informací i armádu.

Stranou číslo dvě se pro tyto volby stali **národní socialisté (NS)** v čele s dr. Petrem Zenklem. Členská základna národně socialistické strany byla oproti komunistům zhruba poloviční a tvořili jí převážně příslušníci středních vrstev. NS tím, že se hlásila k odkazu T. G. Masaryka a E. Beneše, předpokládala, že získá hlasy i voličů stran, které nebyly po válce obnoveny.

Další stranu tvořili lidovci v čele s dr. Janem Šrámkem (ca. 400 tisíc členů) a sociální demokraté v čele se Zdeňkem Fierlingerem (ca. 350 tisíc členů). Největší další stranou na Slovensku byla Demokratická strana na Slovensku v čele s předsedou Jozefem Letrichem.

Volby nakonec **skončily** podle představ komunistů – ti získali přesvědčivou většinu a v tom důsledku vyhlásili také svůj další krok: získat většinu národa. Vládu sestavil nový premiér Klement Gottwald (KSČ). Jejím místopředsedou byl dr. Petr Zenkl (CSNS). Ministrem vnitra byl Václav Nosek (KSČ), ministr zahraničí Jan Masaryk (nestraní), ministr financí Jaromír Dolanský (KSČ), ministr národní obrany Ludvík Svoboda (nestraní), ministr spravedlnosti Prokop Drtina (CSNS), ministr průmyslu Bohumil Laušman (SP), ministr zemědělství Julius Ďuriš (KSS), ministr školství a osvěty Jaroslav Stránský (CSNS) aj.

Odlisňý výsledek voleb v Česku (KSČ 40%, CSNS 24%, CSL 20%, CSD 16%) a na Slovensku (Demokraté 62%, KSS 30%, SSL 4%, SP 3%) vedl k postupnému cílenému omezování vlivu Demokratické strany na Slovensku.

Napětí, které bylo způsobeno vyostřenými střety mezi komunistickými a protikomunistickými poslanci, se ještě zhoršilo následujícího roku, kdy nejen Československo zasáhlo katastrofální **sucho roku 1947**. Musely být sníženy příděly potravin, a ani dodávka obilí ze Sovětského svazu nepomohla tak, jak hlásali komunisté. Navíc značné zatížení byrokracií spolu se **znárodněnými podniky**, rozkrývaly neefektivitu a nekonkurenceschopnost výrobků na zahraničních trzích. Produktivita tak klesla hluboko pod předválečnou úroveň.

Další ranou poválečné ekonomice Československa bylo **odmítnutí Marshallova plánu**. Plán amerického ministra zahraničí generála George Marshalla obsahoval nabídku pomoci Spojených států všem evropským zemím usilujícím o obnovu svého válkou zničeného hospodářství v březnu 1947. Marshall zjistil, že Moskvě jde spíše o opak – zhoršit již tak nedobrou situaci v zásobování potravinami tak, aby měli komunisté snadnější cestu k moci. Plán pomoci poválečné Evropě byl představen v Harvardu 5.června 1947. Většina západní Evropy (včetně Československa) o tento plán projevila velký zájem.

Jan Masaryk (1886-1948)

podle svých slov jel do Moskvy ještě jako čs. ministr zahraničí, ale vracel se už jako Stalinův pacholek

7. července Československá vláda jednomyslně **přijala** pozvání k účasti na pařížské přípravné konferenci k přijetí Marshallova plánu. O dva dny později však odjela vládní delegace s Klementem Gottwaldem, Janem Masarykem a dalšími do Moskvy. Tam je

přijal přímo Stalin, který vydal ultimatum: *pokud Československo svůj souhlas neodvolá do 10. července do 16:00, bude to mít vážné důsledky pro vztahy mezi oběma zeměmi*. Československá vláda se sešla 10. července hned ráno. Prezident Beneš nebyl schopen zasáhnout, neboť shodou okolností v noci na 10. července utrpěl záchvat mrtvice a byl v bezvědomí. I přesto vyhlásil Vladimír Clementis (KSČ), tajemník ministerstva zahraničí, na jednání vlády, že Beneš souhlasí s odvoláním rozhodnutí ze 7. července. Rovněž protesty nepřítomného ministra průmyslu a ministra výživy nebyly na jednání vlády oznámeny. Po dlouhém jednání vláda nakonec večer **zrušila souhlas** k přijetí pozvání do Paříže ze 7. července a Marshallův plán tím odmítla.

Jan Masaryk po návratu z Moskvy pronesl: *„Do Moskvy jsem jel jako Československý ministr a vrátil jsem se jako Stalinův pacholek.“* Odmítnutím Marshallova plánu přijalo Československo **diktát z Moskvy** a de facto se již tím zařadilo mezi sovětské satelity. Je nutné zdůraznit, že Sovětský svaz na takovéto chování neměl žádné právní nároky, ve smlouvě z roku 1943 se dokonce zavazoval nezasahovat do vnitřních věcí Československa.

Během následujících pěti let bylo v rámci Marshallova plánu rozděleno 13 miliard amerických dolarů (srovnatelné s dnešními 130 miliardami dolarů), a to většinou (80%) ve formě daru nebo (20%) ve formě půjček na nákup povětšinou amerického zboží. Země, které Marshallův plán přijaly, se staly nejvyspělejšími zeměmi v Evropě. Sovětský svaz na Marshallův plán reagoval vytvořením kominformy a o dva roky později založením **Rady vzájemné hospodářské pomoci**, ve skutečnosti spíše nástroje k prosazení hospodářských zájmů Sovětského svazu.

Postupem času střety mezi komunisty a antikomunisty vyústily v dlouhodobý **zápas o zachování demokracie**. Komunisté odmítali ochotu k jakýmkoli kompromisům a zvolili cestu masových protestů a demonstrací spojených mnohdy se záměrně vykonstruovanými aférami (např. zmanipulovaná výpověď K. H. Franka). Další úspěšnou akcí vyvolanou KSČ byla milionářská dávka, která strhla mnoho lidí v představě, že takto lze do státní kasy přidat velké množství prostředků.

Jelikož vláda vzešlá z voleb 1946 byla pouze na dva roky, jediné, k čemu se všechny strany ubíraly, byly **další volby**. Ty byly naplánovány na jaro 1948. V dalších sporech o zákonech a reformách, které byly vedeny, komunisté používali narychlo svolávané akce zvané jako „mobilizace mas“, určené ke střetům „sil reakce“ – sjezdy odborů, rolnických komisí a podobně. Jakákoliv akce vlády, se kterou komunisté nesouhlasili, byla tímto způsobem blokována nebo alespoň zpochybňována. Následné volby v roce 1948 již byly plně v moci Komunistické strany.

ÚNOR 1948 V ČESKOSLOVENSKU

Autor: Ing. Václav Němec

Únor 1948 je pro mne událostí, která stojí za můj komentář. Je pravdou, že se asi spíše orientuji do národních dějin, než do světových. Ale je to tím, že přece jen je mi bližší území, kde žiji, i když světové dějiny také sleduji. Únor byl tedy obdobím, které rozhodlo o budoucí orientaci naší doby, je to měsíc, který byl pln zvratů. A já bych se k nim ráda vyjádřila.

Demise nekomunistických ministrů 20. února 1948

Jakýmsi počátkem únorových událostí byly neshody mezi stranami, každá strana začala postupovat podle svého mínění. Ministrům demokratických stran se nelíbilo, jak komunisté řeší problémy a jak uplatňují svou moc ve vládě. Mezi kritizované případy patřily akce Státní bezpečnosti či naprostá vláda komunistické strany na některých ministerstvech či důležitých úřadech. Ministrům i ostatním demokratickým představitelům bylo jasné, že Komunistická strana usiluje o monopol moci, a proto se někteří představitelé demokratických stran rozhodli, že nebudou setrvávat v takto nečinné pozici a rozhodli se na situaci reagovat. Dne 20. února **podalo 12 ministrů** (například P. Drtina, J. Šrámek) **demisi** prezidentovi republiky. Doufali, že prezident nastolí úřednickou vládu, když ve stranách panují rozpory, a že dojde k volbám. Hned druhý den se ukázalo, jaký chybný krok udělali. Dnes se často říká, že kdyby si zajistili větší podporu, nemusely události skončit tak, jak skončily. Možná, že kdyby celá demokratická společnost zasáhla, dopadlo by to jinak. Ale na druhou stranu si myslím, že komunisté už od roku 1945 přemýšleli, jak získat vládu v Československu. Od té doby měli tedy již některé úřady pod

svou ochranou a ve společnosti také získávali oblibu. Nevím, jak by jiný souboj skončil, ale komunisté by si s podporou Sovětského svazu jistě místo v naší zemi udrželi.

Díky demisi z února 1948 měla Komunistická strana mnohem větší šanci rozvinout své síly a dostat se tak k pozdější moci. Komunisté totiž mohli díky omezenému počtu odstupujících ministrů pokračovat ve vládě a chybějící osoby mohli po potvrzení demise prezidentem doplnit. Když si ministři uvědomili svou chybu, žádali prezidenta, aby demisi nepřijal – další strastiplné rozhodování našeho prezidenta Edvarda Beneše. Myslím, že to pro něj musela být nepříjemná situace, vždyť právě on v našich dějinách musel řešit největší otázky z hlediska budoucnosti vlády naší země. My již víme, že demise i celé situace komunisté využili a že právě tato událost vedla ke komunistické nadvládě v naší zemi až do roku 1989. Situaci si dokázali přizpůsobit, a proto měli velkou moc, která dříve nebyla tolik vidět. Na svou stranu získali velkou část společnosti, což se prokázalo i dne 21. února 1948. V ten den byla na Staroměstském náměstí v Praze komunisty uspořádána demonstrace. V dalších dnech proběhla i hodinová celonárodní stávka. Mezitím si postupně začali komunisté odstraňovat nesouhlasné představitele vlády i funkcionáře. Po takovémto předvedení moci Komunistické strany a zastrašování možným útokem Sovětského svazu prezident Edvard Beneš podlehl a dne 25. února přijal demisi ministrů. Vládu Národní fronty jmenoval podle návrhu Klementa Gottwalda. Z hlediska tajných nití a podvodů Komunistické strany je nutné připomenout záhadnou smrt Jana Masaryka, demokratického člena vlády Národní fronty.

Následné události vzaly rychlý spád. Dne 9. května byla vydána ústava, která ustanovila lidově demokratickou republiku. Prezident Edvard Beneš abdikoval dne 2. června. 1948, dne 14. června 1948 byl prezidentem zvolen Klement Gottwald a předsedou vlády se stal Antonín Zápotocký. Komunistický převrat byl u konce a mohly začít roky plné komunistické moci, zastrašování a utlačování. Komunisté svou moc dávali nepokrytě najevo a kdo šel proti jejich smýšlení: „Kdo nejde s námi, jde proti nám.“, byl potrestán či zničen. Myslím, že takové události bychom si měli častěji připomínat, aby nám došlo, že v naší zemi už Komunistická strana v dnešní době nemá co dělat.

Tento článek vzniknul v rámci zimního semestru 2006-2007 e-learningového kurzu e-semestr dějepis.com a jeho autorkou je Monika Křenová.

Počátek totality

Pounorové uspořádání

Takzvaná lidově-demokratická forma vlády nastolená „revolučním“ nebo také „vítězným“ únorem roku 1948 se záhy ukázala jako nic jiného, než jinak nazvaná forma vlády totalitní – moc v rukou soustředilo ústředí komunistické strany, které de facto nepodléhalo žádné demokratické kontrole. Příslušníci nekomunistických stran byli postupně vytlačováni ze všech důležitých a rozhodujících funkcí – hlavním kritériem byla stranickost, nikoliv odbornost. V této oblasti působily především tzv. **akční výbory**. Také díky jejich činnosti opustilo svůj post v krátké době po únoru 1948 více než 200 tisíc lidí. Řada z nich volila raději cestu emigrace z vlasti – v této souvislosti mluvíme o **druhé emigrační vlně**.

Zaznamenáván byl stranický nárůst vyšších úřednických postů, naopak nekomunističtí pracovníci, byli často přerazováni do jiných funkcí. Tato atmosféra se podepsala na vzrůstajícím počtu členů komunistické strany – do roku 1949 tento počet vzrostl o jeden milion (o 75%) – a dramatickém poklesu počtu členů ostatních stran – ČSS (socialistická strana) zaznamenala pokles členské základny o 97,5%, u ostatních stran byl tento pokles ještě dramatictější – legální **opozice de facto přestala existovat**.

Ústřední vedení komunistické strany předem schvalovalo zákony, které byly poté předloženy ke schválení Národnímu shromáždění – drželi si tedy moc **zákonodárnou**. Podobně však také poslanci byli instruováni o schvalování činnosti vlády – pod kontrolu se dostala i moc **výkonná**. Když komunisté dostali vliv i v **soudnictví**, přešla tak pod KSČ poslední složka moci. Zcela mimo jakýkoliv zákonný rámec stála speciální složka moci – tu tvořili **sovětští poradci**. Jejich hlavním úkolem bylo podřídit vývoj v Československu potřebám Sovětského svazu.

Propagandistickým nástrojem KSČ představovalo zavedení **cenzury** a převedení kontroly tisku a rozhlasu pod státní moc. Rovněž všechna nakladatelství byla záhy stranou převzata anebo zrušena. První seznam zakázané literatury se objevil již v říjnu 1948. Podle pozdějších odhadů bylo zničeno necelých 30 milionů knih, které buďto obsahově nevyhovovaly, nebo se nějak proti režimu, straně nebo vládě „prohřešil“ jejich autor.

Volby a ústava 1948

Na zasedání Národního shromáždění v březnu 1948 byla vládě Klementa Gottwalda vyslovena **důvěra**. Pro hlasovala naprostá většina poslanců. Den před hlasováním za dosud ne zcela vyjasněných okolností **zemřel** ministr zahraničí **Jan Masaryk**.

30. května proběhly volby do Národního shromáždění, které měly být schválením dosavadních kroků KSČ. Ti se však pojistili – předložili totiž voličům pouze jedinou kandidátku, a to tzv. **Národní fronty**. Na ní stála ze 70% jména komunistů, zbytek tvořil prostor pro ostatní víceméně sympatizující strany. Z opozičních stran na kandidátce nestálo ani jediné jméno. Volit (rozumějme volit mezi kandidáty na jediném hlasovacím lístku[1]) museli všichni a bylo tomu tak až do pádu komunistického režimu v roce 1989.

Jediná forma protestu byla tedy možná vhozením tzv. bílého hlasovacího lístku do volební urny. Tuto formu zvolilo přes 10% voličů, čili **pro** kandidátku Národní fronty se vyslovilo přes **89% voličů**.

Bezprostředně po volbách, 7. června 1948, prezident **Edvard Beneš abdikoval**, odešel z Prahy do Sezimova Ústí a tři měsíce nato zemřel. Prezident Beneš byl již nějaký čas nemocen. Nemoc údajně způsobovala oslabení vůle jedince a zvýšenou námahu při řešení jakýchkoliv problémů.

Novým prezidentem byl 14. června 1948 zvolen **Klement Gottwald**, který o den později jmenoval předsedou vlády Antonína Zápotockého.

14. července 1948 poté **vstoupila v platnost** nová ústava, která byla připravena již v květnu, ale nepodepsána prezidentem Benešem. Tato ústava se nazývá **Ústava 9. května**. ČSR se stala lidově-demokratickou republikou, státem dvou rovnoprávných národů (Čechů a Slováků). Podle této ústavy ještě bylo možné vlastnit soukromý podnik do 50 zaměstnanců a půdu do maximální rozlohy 50 hektarů. Zároveň však bylo stanoveno podřízení těchto soukromých subjektů jednotnému státnímu plánování. Veškeré podniky nesplňující kvótu 50 zaměstnanců, stejně jako veškerá půda nad 50 hektaru, veškeré přírodní bohatství, celý bankovní sektor a velkoobchod – to vše bylo podle ústavy znárodněno. Nositelem a vykonavatelem státní moci byly národní výbory.

První protesty a vlna represe

První manifestační projevy, se kterými komunisté nesouhlasili, byly učiněny během průvodu Prahou pořádaným během XI. **všesokolského sletu**. Sokolové nahlas vyhlásili své sympatie k již exprezidentovi Benešovi. Zanedlouho poté spolek Sokol jako takový přestal existovat. Další vlnu veřejných protestů spustil **pohřeb exprezidenta Beneše** 8. září 1948. Stejně jako po sokolském průvodu Prahou, i po pohřbu Edvarda Beneše nastala vlna vyšetřování a zatýkání.

Komunisté na protesty reagovali vyhlášením zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidové demokratické republiky a zavedením perzekucí v různých formách. Mimořádnou úlohu v této oblasti získala **Státní bezpečnost** (často se používá pouze zkratky **StB**), jejíž úzké vedení bylo přímo napojené na sovětské zpravodajské složky. StB používala k dosažení svých cílů různé metody, neštila se použít ani násilí, týrání či ostatní metody zcela vystupující z mezí zákona.

Typickým příkladem segregace politicky „vhodných“ a „nevhodných“ bylo zřízení takzvaných **pomocných technických praporů** (PTP), nebo **táborů nucených prací** (TNP) pro politicky nespolehlivé brance. Označení politicky nespolehlivý se s takovýmto člověkem neslo po celý život. Za období 1950–1954, kdy PTP a TNP existovaly, jim prošlo bezmála 60 tisíc převážně mladých mužů. Přezdívku „černí baroni“ získali od černých nárameníků. Vojáci PTP místo vojenského výcviku pracovali, a to většinou na místech, kde bylo zapotřebí těžké fyzické činnosti, za kterou se ovšem příliš neplatilo. Typickým místem tedy byly doly, hutě, stavby silnic a podobně. Kvůli jejich politické nespolehlivosti jim nebyly poskytnuty zbraně.

Jedním ze zařízení PTP/TNP byl například tábor Vojna u Příbrami, vybudovaný z bývalého zajateckého tábora pro německé válečné zajatce. Tábor Vojna dostal své označení podle nedalekého vrchu Vojna (666 m). Obdobná zařízení existovala rovněž na Jáchymovsku a Slavkovsku ve spojitosti s těžbou již zmíněné strategické uranové rudy. V roce 1951 byl tábor Vojna přejmenován na nápravně pracovní tábor, kde ještě v červenci 1956 pracovalo bezmála 1900 převážně politických vězňů. Ze známých vězňů jmenujme alespoň několik – gen. František Chábera, stíhací pilot na západní i východní frontě, plk. Sylvestr Miller, hrdina bitvy o Britanii či pplk. Pavel Pukančík, střelec v 311. Československé peruti RAF[2]. Těmito tábory prošlo přes 23 tisíc lidí, kteří často nebyli ani souzeni a jedině, čím se „provinili“, bylo to, že za první republiky něčeho dosáhli, byli vzdělaní anebo třeba bojovali za svou vlast.

Rovněž krátce po únoru 1948 začaly **politické procesy** s více či méně aktivními odpůrci komunistického režimu. Procesy vedla KSČ a od října 1949 na ně dohlíželi též sovětsí poradci. Vykonstruované procesy se vedly též proti bývalým důstojníkům Československé armády. Nejznámějším odsouzeným k smrti byl generál **Heliodor Píka**. Politické procesy byly vedeny rovněž proti bývalým představitelům nekomunistických stran (Bohumil Laušman, Prokop Drtina, aj.). Před trestem smrti nezachránilo například odsouzenou **Miladu Horákovou** ani protesty ve světě [3] .

Z církevních hodnostářů, kteří byli souzeni, uveďme například Jana Zahradníčka (odsouzen na 13 let, ve výkonu trestu v letech 1951–1960), Josefa Kostohryza (odsouzen na doživotí, ve výkonu trestu v letech 1951–1963) či Václava Renče (odsouzen na 25 let, ve výkonu trestu v letech 1951–1962). Politické procesy se ovšem ve stalinistickém duchu nevyhýbaly ani samotným komunistům – včetně těch, kteří tento systém aktivně spoluvytvářeli – tak byl odsouzen například generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský, Marie Švermová či Gustáv Husák. **Vlna represí 1948-1953** tak rozbila veškerou **protikomunistickou opozici** (výjimka aktivita bratří Mašinů).

Podle posledních odhadů bylo těmito politickými procesy postiženo až 280 tisíc lidí, z nichž bezmála 200 bylo usmrceno.

Hospodářství

Soukromý sektor de iure nezanikl, byl jenom omezen – ovšem docházelo k likvidaci a politickým procesům s těmi, kteří chtěli i nadále soukromě podnikat. Tento proces se nevyhnul ani živnostníkům a maloobchodníkům, i když zde více záleželo na konkrétních lidech a situacích. Hospodářství bylo řízeno **centrálním plánováním**. Za těmito plány nestály ani tak analýzy a ekonomické studie, jako spíše politické cíle a sovětsí poradci.

Hospodářské plány byly pětileté (tzv. **pětiletky**) – první byl vyhlášen v roce 1949, kdy byl oficiálně schválen na IX. sjezdu KSČ. Hlavním cílem bylo stanovení budování socialismu po vzoru Sovětského svazu. Československo bylo v plánech Sovětského svazu pro východní blok chápáno jako strojírenská velmoc a tudíž se hospodářství muselo přizpůsobit plánu. Na konci roku 1948 tak pracovalo již více než 95% zaměstnanců v těžkém, méně pak v lehkém průmyslu, omezován byl především terciální sektor.

V únoru 1949 byl přijat zákon o jednotných zemědělských družstvech (JZD), kterým byla zahájena první vlna **kolektivizace zemědělství**. Jelikož tato první vlna nebyla příliš úspěšná, přišla v letech 1952–1958 druhá vlna, která již šla společně s nátlakem a doprovodnou kampaní. Ke vstupu do JZD byli jednotliví zemědělci často nuceni, nezhádka násilným způsobem či přímo uvězněním nespolupracujících zemědělců.

Kolektivizace zemědělství přinesla řadu výhod – z často malých políček obhospodařovaných za pomoci zvířat se staly větší celky, k jejichž obdělávání mohlo být použito strojů. Nevýhodou naopak bylo odosobnění práce – zemědělec již nepracoval „na svém“ a často tak ztratil původní vztah k půdě a k práci. Negativně rovněž působily nekvalifikované politické zásahy strany do řízení zemědělství.

Z hlediska celkového hospodářství zaznamenala ČSR ekonomický úpadek. Ekonomika byla nadále **řízena z jednoho centra** a podle jednoho ústředního plánu. Ve vztahu mezinárodního obchodu se Československo přeorientovalo na **Sovětský svaz a jeho satelity (RVHP)**

Situace od smrti Stalina do počátku 60. let

Významným mezníkem v dějinách nejen východního bloku se stala smrt vůdce a diktátora Sovětského svazu Josifa Vissarionoviče Stalina **5. března 1953**. Mnozí tuto událost chápali jako naději pro změnu toho, co v systému nefungovalo. Hlavním problémem bylo nedostatečné a poruchové zásobování. Nepřítomností silné osobnosti v čele Sovětského svazu narostly též politické nesouhlasy s totalitním režimem.

Vzápětí po Stalinovi přišla další šokující zpráva – 14. března 1953 **zemřel** také Československý prezident **Klement Gottwald**. K významným změnám na jeho pozici ovšem nedošlo – Národní shromáždění zvolilo dalšího „dělnického“ prezidenta – Antonína Zápotockého.

V Československu se situace ještě zhoršila 30. května 1953 provedením **měnové reformy**, která měla za následek znehodnocení úspor a zvýšení cen potravin a dalšího zboží. Především způsob, jakým byla měnová reforma provedena, vedl k oslabení důvěry vrstev, které byly k režimu dosud loajální. Celá akce dostala totiž zelenou i přesto, že sám prezident Antonín Zápotocký krátce předtím prohlásil, že se nic takového nechystá. *Dobový článek informující o této události si můžete přečíst ve sloupku vpravo.*

Kromě poměrně malé částky byla veškerá hotovost měněna v kurzu 1 ku 50, přičemž ceny a platy se měnily v kurzu 1 ku 5. Akce odporu na sebe nenechaly dlouho čekat – demonstrace probíhaly na mnoha místech, z nichž největší byla v Plzni. Na její potlačení byla použita armáda a lidové milice. Není bez zajímavosti, že kvůli této reformě bylo Československo vyloučeno z Mezinárodního měnového fondu (MMF), jelikož měnová reforma byla učiněna bez předchozího souhlasu MMF.

Vetší změny přišly až po **XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu** (KSSS) v únoru 1956. Tento sjezd byl zvláštní především díky projevu sovětského prezidenta Nikity Chruščova, při němž odsoudil Stalinův kult osobnosti (*O kultu osobnosti a jeho důsledcích*). Chruščov poukázal na hromadné vysídlování celých národů, popravu nevinných soudruhů a dále kritizoval Stalinův stíhomam a zvůli. Odsoudil též Stalinova pomocníka a masového vraha Beriju. Kritizoval Stalinův přístup a umělé rozdmýchání roztržky s Jugoslávií. Poukázal na vraždy mnoha dalších nevinných lidí, kteří se nedopustili ničeho špatného – jen proto, že Stalin chtěl.

I přes to, že celý text byl oficiálně zveřejněn až po 44 letech, odvysílání některých částí či vět vedlo mimo jiné i v Československu k požadavku kriticky zhodnotit vlastní minulost. Velké politické procesy přestaly již dříve, nyní však vyvstala otázka jejich oprávněnosti. KSČ se toto podařilo poměrně záhy (v květnu) utnout a k očekávaným změnám nedošlo.

Po revoluci v Maďarsku a po jeho potlačení sovětskými vojsky v listopadu 1956 jakékoliv reformní směry uvnitř komunistické strany téměř úplně umlkly. Interní prověrky a další aktivity zastrašily většinu reformních myšlenek, které byly označeny za nepřátelské a škodlivé.

13. listopadu 1957 zemřel druhý komunistický prezident, Antonín Zápotocký, na infarkt. Jeho místo zaujal tajemník Ústředního výboru (ÚV) KSČ **Antonín Novotný**, a to hned 19. listopadu. Došlo tak ke spojení nejvyšší funkce ve straně i ve státě.

[1] V případě, že volič nesouhlasil s některým jménem uvedeným na kandidátce, tak jej mohl škrtnout.

[2] Část textu převzata z textu Hornického muzea Příbram

[3] Akce „K“

PŘEV RAT ROKU 1948 A 50. LÉTA

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Obsah kapitoly [skrýt]

1 Vývoj roku 1948 – vítězství komunismu „Vítězný únor“

2 Počátek totality

2.1 Poúnorové uspořádání

2.2 Volby a ústava 1948

2.3 První protesty a vlna represe

2.4 Hospodářství

3 Situace od smrti Stalina do počátku 60. let

Vývoj roku 1948 – vítězství komunismu „Vítězný únor“

Rok 1948 se do Českých a Slovenských dějin zapsal jako rok nástupu komunistické strany k moci. Politické napětí, jež tehdy panovalo mezi levicovými a pravicovými stranami se ještě více zostrilo díky instrukcím, které přivezl náměstek ministra zahraničí SSSR Valerian Zorin přímo od Stalina 19. února 1948 – Stalin chtěl, aby komunisté přešli k rozhodujícímu střetnutí. V případě potřeby dokonce nabídl vojenskou pomoc, kterou Klement Gottwald zprva odmítal, ale nakonec přijal jako závaznou směrnicí. (tzn. pokud nastanou v převratu komplikace, Sovětská armáda má právo vtrhnout do ČSR).

Klement Gottwald – první komunistický prezident

(23. 11. 1896–14. 3. 1953)

Vyšetřování některých politických afér policejní složkou státu – Sborem národní bezpečnosti (SNB) – vedlo k protestům nekomunistických ministrů, které vyjádřili na zasedání vlády 13. února 1948 společně s odmítnutím chystaných přesunů velitelů SNB v Praze, jež měl v podstatě posílit vliv KSČ v policejních složkách. Protože vládní usnesení bylo ministrem vnitra Václavem Noskem (KSČ) odmítnuto, dalšího jednání vlády se **12 ministrů nekomunistických stran** nezúčastnilo a **20. února 1948 podali demisi** v očekávání, že tuto demisi prezident Beneš nepřijme a dojde k předčasným volbám, nebo že komunisté ustoupí.

Komunisté však vyšli do protiútoků – svolali **manifestaci** na Staroměstské náměstí 21. února, **sjezd závodních rad** 22. února a **generální stávku** s více než dvěma miliony zúčastněných o dva dny později. Vše mělo jediný cíl: donutit prezidenta, aby demisi přijal. Komunisté dokonce vytvořili nové ozbrojené složky – **lidové milice**. Proti tomu stáli pouze vysokoškolská studenti, kteří uspořádali 23. února pochod na Hrad, aby vyjádřili podporu prezidentu Benešovi. Komunisté tlačili i na další (levicové) politické strany – docílili odtržení prokomunistické třetiny sociální demokracie a její následné začlenění do KSČ. Akční výbory vylučovaly lidi, kteří nesouhlasili s Komunistickou stranou.

Prezident Beneš jednal se všemi stranami a nechtěl přijmout Gottwaldův návrh, vyjádřil přesvědčení, že jistě ne všechny československý lid si přeje zánik demokracie a že si nepřeje svým podpisem demokracii zabít. **25. února 1948** však pod nátlakem a ze strachu z občanské války a vojenského zásahu Sovětského svazu **prezident** Edvard Beneš nakonec **demisi přijal**. Klement Gottwald to na Václavském náměstí ohlásil následovně:

„Občané, občanky, soudruzi, soudružky! Právě se vracím z hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku. A současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak, jak byly podány, přijal...“

Ačkoliv Československo nadále de iure zůstalo demokratickým státem, de facto tomu tak nebylo, neboť ústavní instituce byly z rozhodování často vyřazovány mimoústavními prostředky. Je nutno dodat, že se tak (alespoň zpočátku) nedělo proti vůli většiny národa.

Většina obyvatel skutečně **uvěřila slibům** Komunistické strany, že právě ona je ta jediná a pravá, která dokáže zajistit tu opravdovou „vládu lidu“, tedy demokracii, právě ona dokáže zajistit spravedlnost a prosperitu. Již zanedlouho na vlastní kůži zjistili první lidé, že ona „spravedlnost“ rozhodně nebyla míněna pro všechny, a ona „prosperita“ dovedla stát do velkého vnitřního zadlužení.

Komunistickým převratem (komunisté jej nazvali „*Vítězný únor*“) se naše země stala **součástí Sovětského bloku** a na západní hranici (s Německem a Rakouskem) byla postupně budována téměř nepřekonatelná „železná opona“. Pro okolní svět to byl zároveň signál k protikomunistickým postupům.

1968

60. LÉTA V ČESKOSLOVENSKU, PRAŽSKÉ JARO 1968	125
60. léta v Československu	125
Pražské jaro 1968	126
PROVOLÁNÍ PŘEDSEDNICTVA ÚV KSČ Z 21. 8. 1968	130
PROTOKOL O JEDNÁNÍ DEKLARACE ČSSR A SSSR, TZV. MOSKEVSKÝ PROTKOL.....	131
ÚSTAVNÍ ZÁKON 143/1968	136
NORMALIZACE V ČESKOSLOVENSKU (70. LÉTA)	146
Počátky normalizace	146
70. léta v Československu – Období normalizace	147

60. LÉTA V ČESKOSLOVENSKU, PRAŽSKÉ JARO 1968

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

60. léta v Československu

Znak ČSSR z roku 1960

Počátek šedesátých let se nesl v duchu nové ústavy. Ta jen potvrdila přítomnost totalitní moci v rámci republiky. Těto ústavě se přezdívá **socialistická**, která byla s částečnými úpravami v platnosti až do roku 1992. Došlo ke změně v názvu republiky na Československou socialistickou republiku (ČSSR), byl přijat nový státní znak a země byla nově rozdělena na 8 krajů včetně hlavního města Prahy a 76 okresů (na Slovensku 3 kraje a 35 okresů). Ústava byla schválena ÚV KSČ v lednu, v Národním shromáždění pak 11. července 1960.

Z vybraných pasáží nové ústavy uveďme pro příklad alespoň tři:

- hlava první, článek 1.1
- Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída.
- hlava první, článek 2.1
- Veškerá moc v Československé socialistické republice patří pracujícímu lidu.
- hlava první, článek 4
- Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejvědomějších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.

Šedesátá léta se nesla v duchu **uvolňování** politického i kulturního života, docházelo ke kritice neměnnosti stávajícího režimu a ke snahám o návrat k původním myšlenkám Karla Marxe. V kultuře se uvolnění projevovalo odpoutáním od stranickosti k tvůrčí svobodě. Ze známých osobností jmenujme alespoň některé – Miloš Forman, Jiří Menzel, Věra Chytilová, Milan Kundera, Ivan Klíma, Bohumil Hrabal, Ludvík Vaculík, Milan Uhde, Václav Havel, či dvojice z nové scény Semafor Suchý & Šlitr.

Potřeba **reformy** postihla především **hospodářství** – souhra různých faktorů od neúrody, přes karibskou krizi až po přírodní kalamity v první polovině šedesátých let ještě více umocnila málo výkonný systém řízení ekonomiky. Hlavní osobou zasazující se o změnu byl ředitel Ekonomického ústavu Ota Šik, kterému se podařilo získat na svou stranu i prezidenta Novotného.

Návrh na zdokonalení řízení hospodářství byl na tehdejší dobu skutečný trhák – mluví se v této souvislosti o plánovaném tržním hospodářství, kde se plánuje pouze základní směr vývoje, přičemž o zbytek se postará „neviditelná ruka trhu“. Podniky by měly být zodpovědné za své hospodaření a měly by být více samostatné. Plnění plánu by nemělo být dále měřítkem výkonnosti, tím by se měl stát hrubý národní důchod.

V 60. letech se mimo jiné začíná zlepšovat informovanost občanů ČSSR o situaci na Západě → zahraniční signál byl sice i nadále rušen, vzrůstal však počet lidí, kteří mohli do kapitalistických států vycestovat. V roce 1965 vyjelo na Západ asi 168 000 našich občanů, v roce 1967 již více než 300 000.

Pražské jaro 1968

Cílem reformistů bylo provést plánovanou hospodářskou reformu, odstranit starý systém, který ztělesňoval prezident Novotný a další uvolnění společenských poměrů – vzhledem k tomu, že se jednalo o reformu zevnitř, tak vše samozřejmě **pod kontrolou KSČ**. Cílový stav se také někdy nazývá jako „**socialismus s lidskou tváří**“ (často diskutovány byly justiční vraždy a jiná zvěrstva komunistického režimu počátku padesátých let).

Alexander Dubček (1921–1992) reformní komunista, nastoupil do čela KSČ v lednu 1968.

V lednu 1968 vystřídal ve funkci tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného **Alexander Dubček**. Mezi další představitele reformního nebo také obrodného proudu řadíme J. Smrkovského, O. Černíka, Z. Mlynáře či C. Císaře.

O slovo se začaly hlásit také dříve zakázané či zaniklé organizace – v březnu byl ustaven přípravný výbor pro obnovu Junáka; objevily se rovněž snahy o obnovu Sokola. Zaujmout své místo ve společnosti se pokusily také církve.

Postupně se také objevovaly požadavky na založení dalších politických subjektů a stran (i když stále jen na bázi socialismu). V březnu 1968 došlo k založení antikomunistického Klubu angažovaných nestraníků (**KAN**). Další podobnou organizací byl Klub obětí odsouzených na základě zákona 231/48 Sb. na ochranu republiky (zkráceně **K 231**). Zazněl rovněž požadavek na zrušení odstavce o vedoucí roli KSČ ve společnosti.

22. března 1968 odstoupil prezident Novotný a na jeho místo 30. března 1968 nastoupil generál **Ludvík Svoboda**. Personální změny nastaly rovněž na dalších místech – předsedou vlády se stal Oldřich Černík; předsedou Národního shromáždění pak Josef Smrkovský.

Uprášení podoby, stanovení cílů i způsobu provádění reformy bylo definováno v rámci **Akčního programu KSČ**, který byl přijat 5. dubna 1968. Obsahoval změny, které chtěli komunisté provést jak v politické oblasti, tak v oblasti ekonomické i kulturní. V ekonomické oblasti plán obsahoval zavedení některých principů tržního podnikání – hlavním cílem měl být zisk podniků a tyto měly být více samostatné. Neřešil ovšem požadavek na existenci více politických stran a nezaručoval vytvoření skutečné demokracie.

Cesta, kterou se reforma v akčním programu ubírala, získávala spíše odpůrce – a to na obou stranách: konzervativci nechťli připustit přeměny ve vedení KSČ, na druhou stranu

liberálové chtěli dosáhnout skutečné demokracie, kam akční program nesměroval. Navíc zde byla nesouhlasná vyjádření ostatních socialistických států, především pak Sovětského svazu, který obviňoval KSČ z otevírání dveří kontrarevolucionářům.

Pod obavou z utišení nastoupené cestě k reformě stávajícího režimu, „*na podporu dalšího rozvoje reformního procesu v Československu, označovaného jako Pražské jaro*“ [1], bylo 27. června 1968 vydáno prohlášení, které otiskly Literární listy, Práce, Zemědělské noviny i Mladá fronta – výzva **Dva tisíce slov**, která patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem. Text byl vypracován spisovatelem Ludvíkem Vaculíkem.

Jelikož stále nedocházelo k převaze ani jednoho ze dvou hlavních proudů uvnitř KSČ, bylo rozhodnuto o svolání mimořádného sjezdu Komunistické strany, který byl svolán na 9. září 1968. Mezitím se 15. července na schůzce ve Varšavě dohodli představitelé Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a SSSR na schválení **otevřeného dopisu** Komunistické straně Československa, ve kterém označili situaci za katastrofickou, vážně varovali a hrozili českým reformistům. Zároveň začali s přípravou na vojenské řešení nastalé situace. Po zveřejnění otevřeného dopisu se však Československá společnost přiklonila na stranu reformistů, kteří získali obdiv a popularitu.

Od 27. července až do 1. srpna se konalo **jednání vedení KSSS a KSČ** v železničním vagóně v Čierne nad Tisou (železniční hraniční přechod mezi ČSSR a SSSR). Na něm představitelé KSČ uklidňovali Sověty, že mají situaci pevně v rukou a zavázali se bojovat proti antisocialistickým silám.

Ačkoliv by se mohlo zdát, že po tomto jednání došlo k uklidnění situace, ani zdaleka tomu tak nebylo. Hned 3. srpna se v Bratislavě sešli představitelé „varšavské pětky“ (Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a SSSR) a KSČ. Konzervativci tam ze strachu před ztrátou vlivu a moci ve státě oficiálně **předali „zvací dopis“** sovětskému vedení, ve kterém jej žádali o pomoc proti kontrarevoluci. 18. srpna na zasedání „varšavské pětky“ v Moskvě bylo na základě tohoto zvacího dopisu rozhodnuto o **uskutečnění vojenské intervence** do Československa. Současně s vojenským zásahem bylo domluveno převzetí moci konzervativním křídlem KSČ.

Všemu lidu Československé socialistické republiky!

Včera, dne 20. srpna 1968 kolem 23. hod. večer, překročila vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice Československé socialistické republiky. Stalo se tak bez vědomí presidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů.

V těchto hodinách zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a zabývalo se přípravou XIV. sjezdu strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany naší republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor. Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země.

Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejenom všem zásadám vztahu mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva. Všichni vedoucí funkcionáři státu, KSČ i Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do

nichž byli jako představitelé lidu a členů svých organizací zvoleni podle zákonů a jiných norem, platných v Československé socialistické republice.

Ústavními činiteli je okamžitě svoláváno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, předsednictvo ústředního výboru KSČ svolává plénum ÚV KSČ k projednání vzniklé situace.

Žádné vítání ani přihlášení se k pozvání se však nekonalo. V **noci z 20. na 21. srpna začalo obsazování republiky vojsky „varšavské pětky“**. Předsednictvo ÚV KSČ na to reagovalo přijetím provolání, ve kterém uvedlo fakt, že vojska obsazují Československé území proti vůli ústavních orgánů a bez jejich vědomí.

Dubček, Černík, Smrkovský, a další byli zatčeni a odvezeni do Sovětského svazu. Odpor celého obyvatelstva k vojenské intervenci byl tak obrovský, že k žádnému vyhlášení dělnicko-rolnické vlády konzervativci jako byl Bilak, Kolder, Indra, Švestka nebo Kapek, kteří „varšavskou pětku“ pozvali, vůbec nedošlo. Okupanti tedy museli jednat s původní, „kontrarevoluční“ vládou.

Již 21. srpna byla obsazena většina důležitých měst. Celkově se na území Československa pohybovalo na 750 000 vojáků, více než šest tisíc tanků, necelá tisícovka letadel a spousta další techniky. Invaze si vyžádala také své oběti – více než 70 mrtvých a 700 zraněných občanů ČSSR.

Dalšího dne, 22. srpna, byla vojenská intervence odmítnuta rovněž Národním shromážděním. **Sjezd KSČ** se sešel téhož dne **ve vysočanské továrně ČKD**. Přítomno bylo téměř 80% z 1543 zvolených delegátů. Výsledkem bylo zvolení nového ÚV v čele s Alexandrem Dubčekem, který byl vězněn v SSSR.

23. srpna 1968 byla v Moskvě na žádost prezidenta Ludvíka Svobody zahájena jednání mezi Sovětským svazem a Československem, které představovali kromě prezidenta Svobody i zatčení straníci. Výsledkem čtyřdenního jednání byl tzv. **moskevský protokol**, který až na Františka Kriegela podepsalo všech 25 českých a slovenských politiků. Zakázána byla činnost všech organizací, které vznikly během Pražského jara, byla opět zavedena stranická kontrola médií, byly zakázány ostatní politické subjekty, bylo zrušeno usnesení sjezdu KSČ ve Vysočanech a vliv nevyhovujících reformně laděných komunistů byl postupně snižován.

Demokratický svět invazi „spřátelených vojsk“ Varšavské smlouvy do Československa jednoznačně odsoudil, byl jí však více méně velmi zaskočen, a proto se i ze strachu omezil jen na neúčinné, třebaže upřímné míněné projevy solidarity. Především Rakousko mělo značné obavy o možné intrevenci vojsk na jejich území.

[1] Citováno z originálního znění dokumentu Dva tisíce slov

PROVOLÁNÍ PŘEDSEDNICTVA ÚV KSČ z 21. 8. 1968

Autor: Předsednictvo ÚV KSČ, 21. 8. 1968

Všemu lidu Československé socialistické republiky

Včera, dne 20. srpna 1968 kolem 23. hod. večer překročila vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a bez vědomí těchto orgánů. V těchto hodinách zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a zabývalo se přípravou XIV. sjezdu strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor, protože obrana našich státních hranic je nyní nemožná.

Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země. Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejen základním zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva.

Všichni vedoucí funkcionáři strany a Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členy svých orgánů zvoleni podle zákonů a jiných nařízení platných v ČSSR. Ústavními činiteli je okamžitě svoláno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, a předsednictvo ÚV KSČ svolává plénium ÚV strany k projednání vzniklé situace.

Předsednictvo ÚV KSČ

PROTOKOL O JEDNÁNÍ DEKLARACE ČSSR A SSSR, TZV. MOSKEVSKÝ PROTOKOL

Autor: Ing. Václav Němec, 1968

Ve dnech 23. až 26. srpna 1968 se uskutečnila v Moskvě československo-sovětská jednání, kterých se zúčastnili:

z čs. strany se ho účastnila oficiální delegace:

- Ludvík Svoboda
- Gustáv Husák, místopředseda vlády
- Martin Dzúr, ministr obrany
- Bohuslav Kučera, ministr spravedlnosti
- Vasil Biľak
- Alois Indra
- Jan Piller

k ní byli připojeni internovaní funkcionáři:

- Alexandr Dubček
- Josef Smrkovský
- Josef Špaček
- Bohumil Šimon
- František Kriegel
- Oldřich Černík

po dvou dnech se ještě připojili:

- Oldřich Švestka
- Milouš Jakeš
- Jozef Lenárt
- Emil Rigo
- František Barbírek
- Zdeněk Mlynář

ze sovětské strany se ho účastnila oficiální delegace:

- Leonid Brežněv
- Alexej Kosygin
- Nikolajevič Podgornyj
- Gennadij Voronov

- Andrej Kirilenko
- Dmitrij Poljanski
- Michail Suslov
- Alexandr Šeljepin
- Petro Šelest
- Konstantin Katušev
- Boris Ponomarjov
- Andrej Grečko
- Andrej Gromyko

1.

V průběhu rozhovorů byly projednány otázky spojené s obranou socialistických vymožeností vybojovaných národy ČSSR při vzniklé situaci v ČSSR a také prvořadá opatření diktovaná touto situací a pobytem spojeneckých vojsk na území ČSSR.

V těchto rozhovorech obě strany vycházely ze všeobecně uznávaných norem vztahů mezi bratrskými stranami a zeměmi, principů potvrzených v závěrečných dokumentech na setkání v Čierné nad Tisou a porady v Bratislavě.

Byla potvrzena věrnost ujednání socialistických zemí k podpoře, upevnění a obraně socialismu, nesmiřitelnému boji s kontrarevolučními silami, což je společnou internacionální povinností všech socialistických zemí.

Obě strany rovněž potvrdily rozhodné přesvědčení, že v nynější situaci je hlavním úkolem uskutečnění zásad a úkolů obsažených v dokumentu z porady v Bratislavě a v dohodě z jednání v Čierné nad Tisou, jejich konkrétní realizace.

2.

Předsednictvo ÚV KSČ prohlásilo, že tzv. XIV. sjezd KSČ zahájený 22. srpna t.r. bez souhlasu ÚV KSČ, za porušení stanov KSČ a bez účasti členů předsednictva a tajemníků a mnohých dalších stranických organizací, je neplatný. Všechna potřebná opatření v této otázce provede předsednictvo ÚV KSČ po svém návratu do ČSSR. Delegace prohlásila, že mimořádný, XIV. sjezd KSČ bude svolán po normalizaci situace ve straně a v zemi.

3.

Delegace KSČ informovala o tom, že v nejbližších 6-10 dnech se bude konat plénium ÚV KSČ za účasti KRK strany. Plénium posoudí otázky normalizace situace v zemi, opatření ke zlepšení stranických a státních orgánů, ekonomické otázky a otázky životní úrovně, opatření k upevnění všech článků stranického a státního řízení a uvolnění z funkcí těch osob, jejichž další činnost by neodpovídala potřebám upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy a komunistické strany, splnění usnesení lednového a květnového pléna ÚV KSČ z roku 1968, upevnění pozic socialismu v zemi a dalšího rozvoje vztahů ČSSR s bratrskými zeměmi socialistického společenství.

4.

Představitelé KSČ vyjádřili nutnost rychlého provedení řady opatření směřujících k upevnění vlády pracujících a pozic socialismu. V souvislosti s tím byl zvláště zdůrazněn

význam takových přednostních opatření, jako je ovládnutí sdělovacích prostředků s tím, aby plně sloužily věci socialismu. Přerušit v tisku, rozhlasu a televizi antisocialistická vystoupení, přerušit činnost různých skupin a organizací stojících na antisocialistických pozicích. Nepřipustit činnost antimarxistické sociálně demokratické strany.

V zájmu plnění těchto úkolů v nejbližších dnech budou učiněna příslušná efektivní opatření. Stranické a státní orgány upraví situaci v tisku, rozhlasu a televizi pomocí nových zákonů a opatření. V mimořádné situaci bude k zabezpečení úkolů nutné uskutečnit některá dočasná opatření, aby vláda pevně ovládla prostředky boje proti antisocialistickým silám v zemi, v případě nutnosti proti nepřátelským jednotlivcům nebo kolektivům.

Budou provedena nutná kádrová opatření ve vedení tisku, v rozhlasu a televizi. Tak jako při setkání v Čierné nad Tisou i nyní představitelé KSSS vyjádřili plnou solidaritu s těmito opatřeními, která odpovídají také základním zájmům socialistického společenství, jeho bezpečnosti a jednotě.

5.

Obě delegace projednaly otázky spojené s přítomností vojsk pěti socialistických zemí na území ČSSR a dohodly se o tom, že tato vojska se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí ČSSR. Jakmile pomine hrozba socialismu v ČSSR a bezpečnosti zemí socialistického společenství, bude proveden po etapách odchod spojeneckých vojsk z teritoria ČSSR.

Velením spojeneckých vojsk a velením armády ČSSR budou ihned projednávány otázky o odchodu a změně dislokace vojenských částí z měst a vesnic, kde jsou místní orgány s to zajistit pořádek. Rozmístění vojsk uskutečnit v kasárnách, cvičných prostorách a jiných vojenských prostorách. Bude posouzena otázka bezpečnosti československé hranice s NSR.

Množství vojsk, jejich organizace a rozmístění bude uskutečněno ve spolupráci s představiteli čs. armády. Materiálně technické zdravotní a jiné zajištění dočasně dislokováných vojsk na území ČSSR bude stanoveno dohodou na úrovni MNO a MZV. Principiální sporné otázky budou řešeny vládami obou zemí.

O podmínkách pobytu a úplném odsunu spojeneckých vojsk bude uzavřena smlouva mezi vládou ČSSR a vládami, jejichž spojenecká vojska jsou na území ČSSR.

6.

Představitelé Československa informovali o tom, že čs. ozbrojeným silám byl dán příkaz vyvarovat se incidentů a konfliktů s vojsky spojeneckých zemí v zájmu klidu a pořádku.

Předsednictvo ÚV KSČ a vláda přijmou opatření pro tisk, rozhlas a televizi, která by vyloučila možnost vyvolání konfliktů mezi občany ČSSR a spojeneckými vojsky na území ČSSR.

7.

Představitelé KSČ prohlásili, že nedopustí odstranění z funkcí nebo dokonce represálie proti těm činitelům a pracovníkům strany, kteří bojovali za upevnění pozic socialismu, proti antikomunistickým silám, za přátelské vztahy k SSSR.

8.

Bylo dosaženo dohody, že v nejbližší době budou uskutečněna jednání o řadě ekonomických otázek s cílem rozšířit a prohloubit ekonomickou a vědeckotechnickou spolupráci mezi ČSSR a SSSR, zejména z hlediska potřeb dalšího rozvoje ekonomiky ČSSR v zájmu splnění plánu a růstu národního hospodářství ve smyslu usnesení KSČ.

9.

Je plná shoda v tom, že vývoj mezinárodní situace a zákeřná činnost imperialismu, směřující proti míru a bezpečnosti národů, proti socialismu, vyvolávají nutnost dalšího upevnění a zvýšení efektivnosti obranného systému Varšavské smlouvy, jakož i jiných vícestranných i dvoustranných orgánů i forem spolupráce socialistických zemí.

10.

Vedoucí představitelé KSSS a KSČ potvrdili odhodlání důsledně dodržovat princip koordinace činnosti v mezinárodních vztazích, směřujících k upevnění jednoty socialistického společenství, k upevnění míru a mezinárodní bezpečnosti.

SSSR a ČSSR jako doposud budou v evropských otázkách důsledně provádět politiku odpovídající zájmům evropské bezpečnosti, klást rozhodný odpor militaristickým, revanšistickým a neonacistickým snahám, které sledují politiku revize výsledků II. světové války, narušit nedotknutelnost existujících hranic v Evropě.

Obě strany prohlásily, že budou důsledně plnit všechny povinnosti vyplývající z více i dvoustranných dohod uzavřených mezi socialistickými zeměmi. V těsné jednotě s ostatními zeměmi socialistického společenství budou i nadále pokračovat v boji proti zákeřným akcím imperialismu, podporovat národně osvobozené hnutí, usilovat o uvolnění mezinárodního napětí.

11.

V souvislosti s projednáváním tzv. otázky ČSSR v Radě bezpečnosti OSN vedoucí představitelé KSČ a vlády ČSSR prohlásili, že československá vláda se neobracela se žádostí o projednání této otázky v Radě bezpečnosti.

Představitelé KSČ informovali, že vládou republiky byl dán pokyn čs. představiteli v New Yorku ohradit se kategoricky proti projednávání otázky o situaci v ČSSR v Radě bezpečnosti nebo v jiném orgánu OSN a kategoricky žádat vypuštění tohoto bodu z programu jednání.

12.

Předsednictvo ÚV KSČ a vláda ČSSR prohlásily, že zhodnotí činnost těch členů vlády, kteří byli za hranicemi a vystupovali jménem vlády ČSSR v otázkách týkajících se vnitřní i zahraniční politiky zejména z hlediska dodržování zásad politiky KSČ a vlády republiky. Z tohoto zhodnocení budou učiněny příslušné závěry.

V souvislosti s tím předsednictvo ÚV KSČ považuje za nutné provést některé další kádrové změny ve stranických a státních orgánech a organizacích v zájmu zajištění rychlé konsolidace ve straně i v zemi. Tyto otázky budou všestranně posouzeny po návratu do

vlasti. Bude prověřena rovněž činnost ministerstva vnitra a na základě výsledků budou učiněna opatření k upevnění jeho vedení.

13.

Bylo dosaženo dohody uskutečnit v brzké době výměnu stranicko-státních delegací za účelem dalšího hlubšího posouzení a řešení otázek vznikajících ve vzájemných vztazích a projednání aktuálních mezinárodních otázek.

14.

Delegace se dohodly v zájmu obou komunistických stran a přátelství mezi ČSSR a SSSR považovat jako přísně tajné kontakty mezi vedoucími představiteli KSSS a KSČ v období po 20. 8. t.r. a tím i obsah nově uskutečněných rozhovorů.

15.

Obě strany se zavázaly jménem stran a vlád, že vyvinou veškeré úsilí KSSS a KSČ, vlád těchto zemí k prohloubení tradičního historického přátelství národů obou zemí, jejich bratrského přátelství na věčné časy.

ÚSTAVNÍ ZÁKON 143/1968

Autor: Národní shromáždění, 1968

143/1968

ÚSTAVNÍ ZÁKON

ze dne 27. října 1968 o československé federaci

Národní shromáždění Československé socialistické republiky se usneslo na tomto ústavním zákoně:

My, národ český a slovenský, vycházejíce z poznání, že naše novodobé dějiny jsou prodchnuty oboustrannou vůlí žít ve společném státě,

oceňujíce skutečnost, že padesát let našeho společného státního života prohloubilo a upevnilo naše odvěké přátelské svazky, umožnilo rozvoj našich národů a uskutečňování jejich pokrokových demokratických a socialistických ideálů a spolehlivě dokázalo jejich bytostný zájem žít ve společném státě, zároveň však ukázalo, že náš vzájemný vztah je třeba vybudovat na nových a spravedlivějších základech,

uznávající nezadatelnost práva na sebeurčení až do oddělení a respektující suverenitu každého národa a jeho právo utvářet si svobodně způsob a formu svého národního a státního života,

přesvědčení, že dobrovolné federativní státní spojení je odpovídajícím výrazem práva na sebeurčení a rovnoprávnost, avšak též nejlepší zárukou pro náš plný vnitřní národní rozvoj i pro ochranu naší národní svébytnosti a svrchovanosti,

rozhodnutí vytvářet ve společném federativním státě v duchu humanitních ideálů socialismu a proletářského internacionalismu podmínky pro všestranný rozvoj a blahobyt všech občanů a zaručovat jim rovná, demokratická práva a svobody bez rozdílu národností,

reprezentování svými zástupci v České národní radě a ve Slovenské národní radě, jsme se dohodli na vytvoření československé federace.

H L A V A P R V N Í

ZÁKLADNÍ USTANOVENÍ

Čl. 1

(1) Československá socialistická republika je federativní stát dvou rovnoprávných bratrských národů, Čechů a Slováků.

(2) Základem Československé socialistické republiky je dobrovolný svazek rovnoprávných národních států českého a slovenského národa, založený na právu na sebeurčení každého z nich.

(3) Československá federace je výrazem vůle dvou svébytných suverénních národů. Čechů a Slováků, žít ve společném federativním státě.

(4) Československou socialistickou republiku tvoří Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. Obě republiky mají v Československé socialistické republice rovnoprávné postavení.

(5) Obě republiky respektují navzájem svou suverenitu i suverenitu Československé socialistické republiky; stejně Československá socialistická republika respektuje suverenitu národních států.

Čl. 2

(1) Československá socialistická republika i Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika jsou vybudovány na zásadách socialistické demokracie. Jejich politický systém je v zásadních věcech stejný.

(2) Státní moc vykonává pracující lid svými zastupitelskými sbory, jimiž jsou: Federální shromáždění, Česká národní rada, Slovenská národní rada a národní výbory.

(3) Politická práva občanů a záruky jejich uskutečňování jsou na celém území Československé socialistické republiky stejné.

Čl. 3

(1) Území Československé socialistické republiky tvoří území České socialistické republiky a území Slovenské socialistické republiky.

(2) Hranice Československé socialistické republiky a hranice České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky mohou být změněny jen ústavním zákonem Federálního shromáždění.

(3) Hranice každé z obou republik se mohou změnit jen se souhlasem příslušné národní rady. Národní rada dává souhlas svým ústavním zákonem.

Čl. 4

(1) Hospodářství Československé socialistické republiky je integrací dvou národních ekonomik, české a slovenské. Rozvíjí se na základě socialistické hospodářské soustavy.

(2) Český a Slovenský národ jsou ekonomicky svébytné. Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika hospodaří s vytvořeným společenským produktem s výjimkou té části, jejíž správu svěřily Československé socialistické republice k zabezpečení společných potřeb a zájmů. Hospodářství v Československé socialistické republice se rozvíjí ve vzájemné spolupráci a za pomoci obou národů.

(3) Hospodářství v Československé socialistické republice se plánovitě rozvíjí v podmínkách jednotného socialistického trhu, založeného na jedné měně, na volném pohybu pracovních sil, na volném pohybu peněžních fondů, na jednotné soustavě řízení a na jednotných zásadách hospodářské politiky.

(4) Úlohou federálních orgánů je především zajistit optimální zaměření hospodářského rozvoje, ovlivňovat vztahy vznikající při rozdělování společenského produktu a národního důchodu, rozvíjet hospodářské styky se zahraničím, vytvářet jednotné podmínky pro působení ekonomického systému a pro rozvíjení hospodářské demokracie a podporovat pokrokové formy integrace podniků mezi oběma republikami. Významným úkolem Československé socialistické republiky je vyrovnávání hospodářských a sociálních rozdílů mezi oběma republikami, zejména vytvářením stejných podmínek a možností pro tvorbu a užití národního důchodu.

Čl. 5

(1) Státní občan každé z obou republik je zároveň státním občanem Československé socialistické republiky.

(2) Občan jedné republiky má na území druhé republiky stejná práva a stejné povinnosti jako občan této republiky.

(3) Zásady nabývání a pozbývání státního občanství republik stanoví zákon Federálního shromáždění.

Čl. 6

(1) Českého a slovenského jazyka se užívá rovnoprávně při vyhlašování zákonů a jiných obecně závazných právních předpisů.

(2) Při jednání všech státních orgánů Československé socialistické republiky a obou republik, v řízení před nimi a v ostatním jejich styku s občany se užívá obou jazyků rovnoprávně.

H L A V A D R U H Á

ROZDĚLENÍ PŮSOBNOSTI MEZI FEDERACI A REPUBLIKY

Čl. 7

(1) Do výlučné působnosti Československé socialistické republiky patří:

- a) zahraniční politika, uzavírání mezinárodních smluv, zastupování Československé socialistické republiky v mezinárodních vztazích a rozhodování v otázkách války a míru,
- b) národní obrana,
- c) federální státní hmotné rezervy,
- d) federální zákonodárství a správa v rozsahu působnosti federace a kontrola činnosti federálních orgánů.
- e) ochrana federální ústavnosti.

(2) V oblastech uvedených v odstavci 1 působí výlučně zákonodárné a výkonné orgány státní moci, orgány státní správy a soudní orgány Československé socialistické republiky.

Čl. 8

(1) Do společné působnosti Československé socialistické republiky a obou republik patří:

- a) plánování,
- b) finance,
- c) emisní činnost,
- d) cenové věci,
- e) zahraniční hospodářské vztahy,
- f) průmysl,
- g) zemědělství a výživa,
- h) doprava,
- ch) pošty a telekomunikace,
- i) rozvoj vědy a techniky,
- j) práce, mzdy a sociální politika,
- k) sociálně ekonomické informace,
- l) právní úprava socialistického podnikání,
- m) normalizace, věci měř a vah, průmyslová práva,
- n) vnitřní pořádek a bezpečnost státu,
- o) věci tisku a jiných informačních prostředků.

(2) V oblastech uvedených v odstavci 1 působí v taxativně uvedených věcech orgány Československé socialistické republiky a v ostatních věcech orgány České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.

Čl. 9

Věci, které nejsou taxativně svěřeny do působnosti Československé socialistické republiky, patří do výlučné působnosti České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.

Čl. 10

(1) Československé hospodářství je v souladu se socialistickou hospodářskou soustavou hospodářstvím plánovaným.

(2) Národohospodářské plány jsou:

- a) plán rozvoje hospodářství Československé socialistické republiky (federální plán),
- b) plány rozvoje hospodářství České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky (plány republik).

(3) Střednědobé národohospodářské plány se vyhlašují zákonem. Zákon o federálním plánu přijímá Federální shromáždění, zákon o plánu republiky přijímá národní rada.

(4) Soustavu národohospodářských plánů, jejich strukturu, jakož i zásady tvorby plánů federace upravuje zákon Federálního shromáždění.

(5) Návrhy federálních plánů a plánů republik sestavují souběžně a ve vzájemné spolupráci federální plánovací orgány a plánovací orgány republik podle směrnic svých vlád.

Čl. 11

(1) Finanční hospodaření Československé socialistické republiky se řídí státním rozpočtem federace. Finanční hospodaření každé republiky se řídí jejím státním rozpočtem. Státní rozpočet federace schvaluje Federální shromáždění a státní rozpočty republik schvalují národní rady svými zákony, a to vždy na období jednoho roku.

(2) Státní rozpočet každé republiky zahrnuje finanční vztahy za všechny úseky hospodářství a správy s výjimkou činností financovaných ze státního rozpočtu federace. Součástí státního rozpočtu každé republiky jsou finanční vztahy k rozpočtům národních výborů.

(3) Příjmy státního rozpočtu federace tvoří taxativně určené daně, podíly na daních a další příjmy stanovené zákonem Federálního shromáždění, dále příjmy z činnosti federálních orgánů a jim podřízených organizací.

(4) Ze státního rozpočtu federace se hradí:

a) výdaje na národní obranu, na činnost federálních orgánů, na vytváření federálních hmotných rezerv a na dotace pro federální organizace,

b) dotace a subvence na financování vybraných akcí, pokud si to vyžaduje jejich rozsah a důležitost pro celou federaci, a na vyrovnávání ekonomických rozdílů mezi Českou socialistickou republikou a Slovenskou socialistickou republikou,

c) dotace a subvence ve prospěch státních rozpočtů obou republik na další rozvinutí národních ekonomik,

d) ostatní výdaje určené rozpočtovým zákonem Federálního shromáždění.

(5) Způsob zabezpečení příjmů státního rozpočtu federace, vztahy mezi státním rozpočtem federace a státními rozpočty obou republik, jakož i zásady rozpočtového hospodaření stanoví zákon Federálního shromáždění.

(6) Československá socialistická republika i každá republika mohou vytvářet vlastní účelové fondy napojené na jejich státní rozpočty; fondy se zřizují zákonem.

(7) Československá socialistická republika stanoví rámcové zásady dotační politiky.

Čl. 12

(1) Daně a poplatky možno ukládat jen na základě zákona.

(2) Daňové zákony Federálního shromáždění stanoví zásady pro daňové zákony národních rad, a to v tomto rozsahu:

a) u daní, které rozhodujícím způsobem ovlivňují podmínky na trhu, a to u daně z obratu (jiných spotřebních daní), u základních daní (odvodů) podniků, peněžních ústavů a pojišťoven, u daně ze mzdy stanoví zákony Federálního shromáždění daňovou soustavu, základ daně, minimální sazby, jakož i rozsah, ve kterém mohou orgány obou republik poskytovat zvýhodnění a slevy;

b) u zemědělské a silniční daně (popřípadě u jiných daní tohoto druhu) stanoví zákony Federálního shromáždění, kdo je poplatníkem daně, základ daně, jakož i hlavní zásady zdaňování.

(3) Zásadami stanovenými zákony Federálního shromáždění se řídí národní rady při přijímání svých daňových zákonů. U daní, u kterých zákony Federálního shromáždění stanoví jen minimální sazby, mohou zákony národních rad upravit i přírážky k nim.

(4) Ostatní daně a poplatky stanoví zákony národních rad.

(5) Správa, výkon a kontrola všech druhů daní (odvodů) a poplatků (pokut) přísluší ústředním orgánům republik a z jejich pověření národním výborům nebo jiným orgánům, s výjimkou případů, kdy na základě výlučné působnosti Československé socialistické republiky vybírají poplatky (pokuty) federální orgány. Federální orgány mohou kontrolovat platby pro státní rozpočet federace.

Čl. 13

(1) Území Československé socialistické republiky je jednotným celním územím.

(2) Do působnosti Československé socialistické republiky patří úprava celnictví, celní politika a vydávání celních tarifů.

Čl. 14

(1) Československou měnu upravuje Federální shromáždění zákonem.

(2) Emisní činnost a její kontrola přísluší měnovému bankovnímu systému, který se skládá z federální banky jako vrcholného měnového orgánu a z národních bank obou republik; tyto banky jsou právníky osobami.

(3) Vedení federální banky přísluší kolektivnímu orgánu v čele s guvernérem; tento orgán se skládá ze stejného počtu občanů České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.

(4) Do působnosti Československé socialistické republiky patří:

a) vydávat československá platidla,

b) stanovit koncepci měnové, devizové a úvěrové politiky,

c) stanovit zásady a rozsah emise a kontrolovat jejich dodržování,

- d) určovat nástroje pro uskutečňování jednotné měnové, devizové a úvěrové politiky,
- e) určovat rozsah devizových rezerv a stanovit způsob jejich správy,
- f) určovat rámec zahraničních devizových operací a stanovit kurs československé měny.

(5) Postavení bank uvedených v odstavci 2, jejich vztahy a činnost upravuje zákon Federálního shromáždění.

Čl. 15

V Československé socialistické republice platí jednotná soustava cen. V oblasti cenové politiky patří do působnosti Československé socialistické republiky:

- a) stanovit zásady cenové politiky a regulace cen,
- b) určovat ceny surovin, výrobků a služeb, které mají základní význam pro jednotný trh, a to v rozsahu stanoveném zákonem Federálního shromáždění,
- c) stanovit kategorizaci tarifů a cen v dopravě a vydávat poštovní a telekomunikační tarify.

Čl. 16

V oblasti zahraničních hospodářských vztahů patří do působnosti Československé socialistické republiky:

- a) stanovit zásady zahraniční obchodní politiky,
- b) zákonodárství o úpravě vztahů vznikajících při provádění zahraničního obchodu,
- c) koordinovat hospodářskou spolupráci se zahraničím, především se socialistickými státy,
- d) stanovit zásady organizace zahraničně obchodní činnosti,
- e) stanovit základní ekonomické nástroje s výjimkou dodatkových nástrojů.

Čl. 17

V oblasti průmyslu patří do působnosti Československé socialistické republiky:

- a) stanovit zásady průmyslové politiky, zejména na základě technicko-ekonomických koncepcí republik v odvětvích a oborech s vysokou integrační funkcí v československé ekonomice,
- b) vytvářet podmínky pro zapojení národních ekonomik a jejich hospodářských organizací do mezinárodní průmyslové kooperace, specializace a výzkumu,
- c) koordinovat úkoly vyplývající z potřeb obranyschopnosti země.

Čl. 18

V oblasti zemědělství a výživy patří do působnosti Československé socialistické republiky:

- a) stanovit zásady zemědělské politiky a politiky výživy lidu,
- b) koordinovat státní intervenční politiku v zemědělství a výživě,

c) zákonodárství ve věcech veterinární a rostlinolékařské péče, ochrany půdního fondu a jakosti zemědělských a potravinářských výrobků, vyžadující jednotný postup v celé Československé socialistické republice.

Čl. 19

V oblasti dopravy patří do působnosti Československé socialistické republiky:

a) zákonodárství ve věcech železniční, letecké, námořní, vnitrozemské vodní dopravy a silniční dopravy a dopravních cest,

b) stanovení jednotných pravidel dopravního a přepravního provozu a státních norem pro technickou způsobilost dopravních prostředků a zařízení a dopravních cest,

c) stanovení zásad dopravní politiky a vypracování koncepce rozvoje dopravní soustavy.

Čl. 20

V oblasti pošt a telekomunikací patří do působnosti Československé socialistické republiky:

a) zákonodárství ve věcech pošt a telekomunikací,

b) stanovení jednotných pravidel poštovního a telekomunikačního provozu,

c) vypracování koncepce rozvoje soustavy pošt a telekomunikací.

Čl. 21

(1) V Československé socialistické republice se uskutečňuje jednotná vědecká, technická a investiční politika v základních otázkách.

(2) V oblasti vědecké, technické a investiční politiky patří do působnosti Československé socialistické republiky:

a) vypracovat koncepci rozvoje vědy a techniky a stanovit způsob financování,

b) rozvíjet mezinárodní spolupráci včetně licenční politiky,

c) rozhodovat o investicích celostátního významu, financovaných ze státního rozpočtu federace.

Čl. 22

V oblasti práce, mezd a sociální politiky patří do působnosti Československé socialistické republiky stanovit jednotné zásady:

a) pracovněprávních vztahů,

b) mzdové politiky a regulace mzdového vývoje,

c) důchodového a nemocenského zabezpečení,

d) sociální politiky.

Čl. 23

V oblasti sociálně ekonomických informací patří do působnosti Československé socialistické republiky:

a) stanovit metodiku jednotné soustavy sociálně ekonomických informací, potřebných pro posuzování rozvoje federace a pro plnění povinností vyplývajících z mezinárodních závazků,

b) určovat rozsah informací potřebných pro sledování vývoje hospodářství, životní úrovně a vývoje společnosti,

c) stanovit způsob a lhůty pro poskytování sociálně ekonomických informací, jakož i zásady prověřování jejich správnosti,

d) poskytovat sociálně ekonomické informace mezinárodním organizacím.

Čl. 24

(1) Socialistické podniky vyvíjejí hospodářskou činnost v Československé socialistické republice na území obou republik za podmínek v nich platných.

(2) Do působnosti Československé socialistické republiky patří:

a) úprava zřizování, právních poměrů a způsobů řízení hospodářských organizací,

b) zásady úpravy družstevního a drobného podnikání,

c) úprava hospodářských vztahů mezi socialistickými organizacemi,

d) úprava ochrany výroby a obchodu, jakož i zájmů spotřebitelů, zejména úprava průmyslových práv, normalizace, státního zkušebnictví a státní inspekce,

e) zásady ochrany a využití nerostného bohatství.

Čl. 25

Orgány Československé socialistické republiky, na které prezident Československé socialistické republiky přenesl sjednávání některých mezinárodních smluv, postupují při sjednávání těchto smluv, upravujících mezinárodní spolupráci v oblastech společné působnosti, ve spolupráci s orgány obou republik; spolupracující s nimi též při zastupování Československé socialistické republiky v mezinárodních organizacích, působících v uvedených oblastech.

Čl. 26

V Československé socialistické republice platí jednotné zásady právní úpravy matrik, občanských průkazů, evidence obyvatelstva a pobytu cizinců; zásady stanoví zákon Federálního shromáždění.

Čl. 27

(1) Do působnosti Československé socialistické republiky patří upravovat postavení, oprávnění a ostatní poměry ozbrojených bezpečnostních sborů.

(2) Rozdělení působnosti mezi Československou socialistickou republikou a oběma republikami ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti upravuje zákon Federálního shromáždění.

Čl. 28

Rozdělení působnosti mezi Československou socialistickou republikou a oběma republikami ve věcech tisku a jiných informačních prostředků stanoví zákon Federálního shromáždění.

NORMALIZACE V ČESKOSLOVENSKU (70. LÉTA)

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Počátky normalizace

Okupační vojsko SSSR v Československu zůstalo i po roce 1968. Na obrázku je sídliště v Milovicích, které bylo postaveno pro sovětské vojáky skupiny střed.

Navzdory očekávání některých politiků z Československa okupační vojska po zásahu neodešla – do konce roku 1968 sice odešly jednotky všech menších států, avšak **sovětská vojska v Československu zůstala** a nejrůznějším způsobem se vměšovala do vnitřních záležitostí Československé republiky. V říjnu 1968 byla mezi ČSSR a SSSR podepsána smlouva „o dočasném pobytu sovětských vojsk“.

27. října 1968 byl k radosti Slováků přijat **zákon o federativním uspořádání** Československa, který stanovil republiku jako federaci dvou států – České socialistické republiky (ČSR) a Slovenské socialistické republiky (SSR).

Porevoluční vývoj a přítomnost okupačních vojsk se samozřejmě neobešla zcela bez protestních akcí – demonstrace se konala jak 28. října, tak 6. a 7. listopadu 1968. Zklamání a rezignace na řešení problémů vlasti bylo vyjádřeno tragickým protestem studenta Filozofické fakulty Univerzity Karlovy **Jana Palacha**, který se 16. ledna 1969 před budovou Národního muzea v Praze upálil. Jeho pohřeb, který se konal 25. ledna, se stal

další protestní akcí proti stále pokračující okupaci. Tato i další sebevraždy (Jan Zajíc, Evžen Plocek) sice veřejností otřáslы, na politické dění bohužel neměly většího vlivu.

Celá situace vyvrcholila odstoupením Alexandra Dubčeka z funkce tajemníka ÚV KSČ a nástupem **Gustáva Husáka**, na kterém se shodli českoslovenští i sovětské komunisty. Ten podle očekávání Moskvy začal ihned s vykonáváním přání sovětských soudruhů. Alois Indra, který byl jedním z těch, kteří pozvali vojska k „osvobození“ Československa, nastoupil do funkce předsedy Národního shromáždění. Vliv dostali rovněž další „věrní“ – Vasil Bil’ak, Jozef Lenárt, Jan Fojtík, Lubomír Štrougal a další.

Následovaly **prověrky** celé členské základny strany a především všech těch, kteří zastávali nějaké funkce ve straně. Během těchto čistek bylo z KSČ vyloučeno 30 000 členů. Vyloučení se však většinou neobešlo i bez další perzekuce – vyloučení ze současného zaměstnání, přerazení na neatraktivní a neodpovídající pracovní pozici bez možnosti postupu, přestěhování do menšího bytu, následky nesli často i rodinní příslušníci.

Do konce listopadu 1968 byla **probrežněvovská frakce vedení KSČ** v podstatě zformována a zahájila svůj nástup k moci → **očista společnosti**.

Poslední masový projev nespokojenosti nastal při prvním výročí okupace 21. srpna 1969 na pražském Václavském náměstí. Souborem opatření nového vedení KSČ se však nálada ve společnosti změnila natolik, že k další takto masové demonstraci došlo až v listopadu 1989, tedy za dvacet let.

Následkem těchto skutečností byl masový **vzestup emigrace**. Tzv. osmašedesátníků, kteří do podzimu 1969 opustili Československo, bylo více než 80 000.

70. léta v Československu – Období normalizace

Dálnice D1 – první úsek mezi Prahou a Mirošovicemi byl otevřen roku 1971, až do Brna se podařilo dálnici otevřít v roce 1980

Reálný socialismus, jehož budování bylo vyhlášeno na XIV. sjezdu KSČ v květnu 1971, měl přimět občany, aby se sice radovali ze socialismu a komunismu, ale rovněž aby se smířili s reálnými možnostmi tohoto zřízení. Kroky komunistického vedení postupně směřovaly k zavedení jakési pseudo-konzumní společnosti, kdy se každý stará o sebe a svojí rodinu, volný čas tráví sportovními aktivitami nebo jen návštěvami biografu a sledováním televize, která od roku 1970 vysílala již dva programy, od roku 1973 (resp. 1975) v barvě.

Výkladní skříň reálného socialismu se staly především velké **stavební projekty** – přehrada Gabčíkovo, jaderné elektrárny Jaslovské Bohunice a Dukovany, dálnice D1 z Prahy do Bratislavy, pražské metro, pražský Palác kultury či domy kultury, které vyrostly prakticky v každém větším městě. Začalo se ovšem také s **bytovou výstavbou**, která společně se systémem přídatků a zvýhodnění a společně s jistotou zaměstnání způsobila populační explozi (1970–1979). Velkou módou se též stalo vlastnit chatu či chalupu.

V roce 1975 vystřídal na postu **prezidenta** Ludvíka Svobodu **Gustáv Husák**, který tak (opět) spojil funkce generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky.

Hospodářství, kterému se zvláště v první polovině sedmdesátých let poměrně dařilo, se ve druhé polovině začalo postupně dostávat do potíží. Růst HDP se zpomaloval, centrálně řízené hospodářství nedokázalo uspokojovat potřeby obyvatel, což se projevovalo v nedostatku vybraných komodit v obchodech. Praktická neexistence konkurence též přispívala ke stagnaci ve vývoji nových výrobků, čímž výroba více a více zaostávala za našimi západními sousedy. Rovněž ekologická situace se zvláště v některých oblastech republiky výrazně zhoršovala (severní Čechy, Ostravsko). V nejpostiženějších oblastech výrazně vzrostl počet onemocnění horních cest dýchacích u dětí, rizikových těhotenství u matek a rakovinných novotvarů u všeho obyvatelstva → průměrný věk tak klesl na jednu z **nejnižších hodnot** v Evropě.

Ačkoliv se většina společnosti „přizpůsobila“ a k politice se stavěla spíše lhostejně, někteří lidé odmítli uznat návrat totality a zvláště sovětskou okupaci. Pro tyto novináře, politiky, umělce a vědce se vžilo označení **disidenti**. I když většina z nich byla přerazena do zaměstnání neodpovídající jejich kvalifikaci (typicky topič v kotelně či vrátný) a často byli hlídáni příslušníky Státní bezpečnosti, dokázali zorganizovat protesty proti porušování lidských práv. Někteří se též podíleli na vydávání a šíření ilegálních knih a časopisů, kterým se souhrnně říká **samizdat**. Pro vydávání často využívali kontaktů v exilu. Prostřednictvím vysílání radií jako byla Svobodná Evropa, Hlas Ameriky či české BBC, se jim také dařilo působit na Českou veřejnost.

Nejvýznamnějším činem českého disentu bylo vydání **Charty 77** (1. 1. 1977), ve kterém upozornili na porušování občanských práv a svobod. V první fázi podepsalo dokument 242 lidí – umělců, vědců, ale i politiků. Prvními mluvčími Charty 77 byl Jan Patočka, Václav Havel a Jiří Hájek aj. Vydání Charty bylo však ze strany KSČ vnímáno negativně a proti autorům i signatářům bylo zahájeno stíhání doprovázené ostouzecí kampaní v médiích.

1989

80. LÉTA, SAMETOVÁ REVOLUCE

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Špatné výsledky hospodářství si v osmdesátých letech vyžádaly začátek provádění „**přestavby**“ i v Československu. Program byl oficiálně představen v Sovětském svazu po nástupu prezidenta Michaila Sergejeviče Gorbačova v roce 1985. S přestavbou (perestrojkou) byla spojená i glasnost – potřeba otevřeně mluvit o problémech.

Miloš Jakeš (*1922) je dnes známý především díky svému projevu na Červeném Hrádku, který prosákl na veřejnost

Naděje, že přestavba povede k úspěšnému cíli, pro Československo definitivně uhasly nástupem **Miloše Jakeše** do funkce tajemníka ÚV KSČ. Jedinou šancí nyní byl přechod k tržní ekonomice, což však s sebou neslo nutnost také změnit režim.

První větší projevy nespokojenosti obyvatel začaly téměř po dvaceti letech v srpnu roku 1988 při příležitosti 20. výročí sovětské intervence. Protestní akce a demonstrace pak pokračovaly s různou četností až do konce totalitního režimu.

V lednu 1989 se konaly vzpomínkové demonstrace při příležitosti upálení Jana Palacha. Reakce komunistického režimu přiměla jenom více lidí k dalším demonstracím. Do ulic byla vyslána vodní děla a speciální zásahové jednotky s psovody. Hnutí Charta 77 na konci června zveřejnilo dokument nazvaný **Několik vět**, v němž bylo zveřejněno sedm požadavků:

- ☐ Aby byli okamžitě propuštěni všichni političtí vězňové.

- Aby přestala být omezována svoboda shromažďovací.
 - Aby přestaly být kriminalizovány a pronásledovány různé nezávislé iniciativy a začaly být konečně chápány i vládou jako to, čím v očích veřejnosti už dávno jsou, totiž jako přirozená součást veřejného života a legitimní výraz jeho různotvárnosti. Zároveň by neměly být kladeny překážky vzniku nových občanských hnutí, včetně nezávislých odborů, svazů a spolků.
 - Aby byly sdělovací prostředky i veškerá kulturní činnost zbaveny všech forem politické manipulace a předběžné i následné skryté cenzury a otevřeny svobodné výměně názorů a aby byly legalizovány sdělovací prostředky, působící dosud nezávisle na oficiálních strukturách.
 - Aby byly respektovány oprávněné požadavky všech věřících občanů.
 - Aby byly všechny chystané a uskutečňované projekty, které mají natrvalo změnit životní prostředí v naší zemi a předurčit tak život budoucích generací, neodkladně předloženy k všestrannému posouzení odborníkům a veřejnosti.
 - Aby byla zahájena svobodná diskuse nejen o padesátých letech, ale i o Pražském jaru, invazi pěti států Varšavské smlouvy a následné normalizaci. Je smutné, že zatímco v některých zemích, jejichž armády tehdy do Československého vývoje zasáhly, se dnes už o tomto tématu začíná věcně diskutovat, u nás je to stále ještě velké tabu, a to jen proto, aby nemuseli odstoupit ti lidé z politického a státního vedení, kteří jsou odpovědní za dvacetileté upadání všech oblastí společenského života u nás.
- Další demonstrace proběhly 21. srpna a další 28. října. Vedení KSČ se sice snažilo zavést tvrdá protiopatření především akcemi StB, ale tím jen přilévalo olej do ohně. V listopadu přišla zpráva o pádu berlínské zdi, zprávy z Polska rovněž nebyly pro komunisty příznivé (v červnových volbách vyhrála Solidarity) a v Maďarsku se připravovaly svobodné volby (svobodná Maďarská republika byla vyhlášena na konci října 1989). Za této situace dochází během krátké doby k **rozkladu celého východního bloku**.

Sametová revoluce

Další v řadě demonstrací se konala na památku 50. výročí uzavření vysokých škol nacisty v roce 1939 **17. listopadu**. Poté, co demonstranti zamířili z Vyšehradu, kde vzpomněli na studenta Jana Opletala zastřeleného nacisty při demonstraci v roce 1939, do centra Prahy, na Národní třídu proti nim **zasáhly ozbrojené složky** Veřejné bezpečnosti a pluk Sboru národní bezpečnosti. Způsob zásahu pobouřil celou veřejnost a měl za následek odstartování celé vlny protestních akcí po celém státě a začátek revoluce.

Logo Občanského fóra

V noci z 18. na 19. listopadu 1989 bylo vytvořeno **Občanské fórum**, do jehož čela byl postaven Václav Havel. Občanské fórum (OF) vyhlásilo na 27. listopad **generální stávku** s požadavkem na potrestání viníků policejního zásahu proti demonstrantům, odchod neschopných komunistických politiků a záruky občanských práv a svobod. Podobně jako Občanské fórum, také na Slovensku vzniklo politické hnutí **Verejnost' proti násiliu** (VPN). Hlavní úlohu při založení VPN hráli Milan Kňažko, Ján Budaj, Fedor Gál, Jozef Kucerák a další.

Každý den se konaly demonstrace už nejen studentů, ale mnohých občanů. V Praze se kromě Václavského náměstí protestovalo také na Letenské pláni. Vše se událo velmi rychle. Již 21. listopadu jednali zástupci Občanského fóra s premiérem Ladislavem Adamcem. 29. listopadu **zrušilo** Federální shromáždění čtvrtý **článek ústavy o vedoucí úloze KSČ**. Tím de iure skončila více než čtyřicetiletá doba vlády jedné strany.

Václav Havel (1936–2011) byl poprvé zvolen prezidentem Československa 29.12.1989

7. prosince 1989 podala federální vláda Ladislava Adamce **demisi**. O tři dny později se ustavila tzv. vláda národního porozumění v čele s Mariánem Čalfou. Poté, co prezident

Gustáv Husák jmenoval vládu Mariána Čalfy, tak abdikoval na funkci prezidenta republiky. Do čela Federálního shromáždění byl zvolen Alexandr Dubček. Téměř na konci roku, o Vánocích 29. prosince 1989 byl ve Vladislavském sále Pražského hradu zvolen prezidentem republiky bývalý disident, představitel Charty 77 a čelní představitel Občanského fóra Václav Havel, jehož heslem se stalo „*Láska a pravda zvítězí nad lží a nenávistí*“.

Je třeba dodat, že zásluhy na sametovosti revoluce měli představitelé komunistické strany včetně prezidenta Husáka, neboť, pravděpodobně pod vlivem událostí v ostatních státech socialistického východního bloku, nerozhodli o násilném řešení celé situace, ale svou měrou přispěli k přechodu z totality k demokracii.

Prvního ledna 1990 měl již Václav Havel jakožto prezident republiky svůj novoroční projev:

Milí spoluobčané. Čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž. Jak naše země vzkvétá, kolik dalších bilionů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastní, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.

Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal. Naše země nevzkvétá. Velký tvůrčí a duchovní potenciál našich národů není smysluplně využit. Celá odvětví průmyslu vyrábějí věci, o které není zájem, zatímco toho, co potřebujeme, se nám nedostává. Stát, který se nazývá státem dělníků, dělníky ponižuje a vykořisťuje.

Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo. Země, která mohla být kdysi hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo, že je dnes na dvaasedmdesátém místě na světě. Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě. Dospělí lidé u nás umírají dřív, než ve většině evropských zemích.

Ale to všechno není stále ještě to hlavní. Nejhorší je, že žijeme ve zkaženém mravním prostředí. Morálně jsme onemocněli, protože jsme si zvykli něco jiného říkat a něco jiného si myslet. Naučili jsme se v nic nevěřit, nevšímát si jeden druhého, starat se jen o sebe.

(...)

POČÁTKY DEMOKRACIE, ROZDĚLENÍ ČESKOSLOVENSKA

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Počátek demokracie

Před vlastním nastolením demokracie bylo třeba **vypořádat se s pozůstatky minulosti**, a tak 1. února 1990 byla zrušena Státní bezpečnost (StB), krátce nato byla též zrušena Národní fronta, o měsíc později byli rehabilitováni pronásledovaní komunistickým režimem a byl rovněž přijat zákon o restitucích, zahájeny přípravy na privatizaci státního majetku (kupónová privatizace) a byl zrušen trest smrti. Rovněž bylo domluveno odsunutí sovětských vojsk z území Československé republiky, která se od konce března 1990 nazývala Československá federativní republika a od 23. dubna Československá federativní republika (tzv. válka o pomlčku).

Důležitým tématem, které bylo spojeno s koncem komunistického režimu v Československu, bylo zorganizování **odchodu sovětských vojsk** z území Československa. 26. února 1990 byla v Moskvě podepsána mezivládní smlouva o odchodu sovětských vojsk z ČSSR, v rámci které byl ve třech fázích naplánován odchod ca. 73 500 vojáků, 1200 tanků, 1200 děl, a ostatní výzbroje a zařízení.

Ve dnech 8.–9. června 1990 se konaly první postkomunistické **parlamentní volby**, do nichž se přihlásilo 23 stran a v nichž s více než 50% hlasů zvítězilo Občanské fórum. Na druhém místě se s téměř 14% umístila Komunistická strana Československa. Na Slovensku zvítězila s více než třiceti procenty strana Verejnost' proti násiliu (VPN). Po volbách byla jmenována nová vláda v čele s premiérem Mariánem Čalfou. V červenci byl prezidentem opětovně zvolen Václav Havel.

Existence Občanského fóra již od svého počátku nebyla míněna jakožto dlouhodobá – nejednalo se o politickou stranu, nýbrž o hnutí, v němž bylo sdruženo více různých zaměřených proudů a osobností. Jednou z nich byl ministr financí Václav Klaus, který stanul v čele nově založené strany ODS (Občanská demokratická strana) dne 23. února 1991. Dalšími stranami, které vznikly z Občanského fóra, byla například Občanská demokratická aliance (ODA) či Československá strana sociálně demokratická (ČSSD).

Dohoda Václava Klause a Vladimíra Mečiara o rozdělení Československa 26. srpna 1992 ve vile Tugendhat

Podobně také na Slovensku se od VPN odštěpila část politiků v čele s Vladimírem Mečiarom a založili nacionálně laděnou stranu Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS).

Rozdíly mezi Českem a Slovenskem se ukázaly rovněž ve druhých parlamentních volbách, které se konaly ve dnech 5.–6. června 1992. V Česku zvítězila ODS, která na svou kandidátku přibrala Křesťansko demokratickou stranu, na Slovensku pak HZDS. Strany v obou zemích získaly téměř třicet procent hlasů.

Spíše neochota politiku spolupracovat a vidina vlastního prospěchu než požadavkem národa došlo k rozhodnutí o rozdělení Česko-slovenské federativní republiky na dvě samostatné republiky – Českou republiku s hlavním městem v Praze a Slovenskou republiku s hlavním městem v Bratislavě. K **rozdělení federace** oficiálně došlo **1. ledna 1993**. Můžeme jen diskutovat, proč jako podklad tohoto rozhodnutí nesloužilo všelidové hlasování (referendum).

Václav Havel byl prezidentem České republiky až do 2. února 2003. 28. února 2003 byl prezidentem zvolen jeho politický oponent, dřívější předseda Občanské demokratické strany, Václav Klaus.

Slovenským prezidentem se stal Michal Kováč, který sliboval učinit ze Slovenska Švýcarsko východní Evropy. Premiérem byl předseda HZDS Vladimír Mečiar, který se stal výkonným prezidentem po skončení Kováčova období v roce 1998. V prvních přímých prezidentských volbách v roce 1999 zvítězil Rudolf Schuster se 47% proti Vladimíru Mečiarovi se 37%. V červnu 2004 Rudolfa Schustera vystřídal Ivan Gašparovič.

Obe země byly později přijaty do Severoatlantické aliance (**NATO**) – Česko přistoupilo 12. března 1999, Slovensko až v roce 2004. Po více než desetileté přípravě vstoupily obě země též do **Evropské unie** (v květnu 2004), Schengenská dohoda byla implementována v prosinci 2007 (zrušení hraničních kontrol mezi státy EU). Slovensko se stalo též členem Evropské měnové unie – na začátku roku 2009 tedy Slovenskou korunu po patnácti letech vystřídal **euro** (€).

ČESKÁ REPUBLIKA V LETECH 1993–2013

Autor, revidující: Václav Němec, David Barek

Česká republika jako samostatný stát vznikla 1. ledna 1993 – společně se Slovenskou republikou rozpadem původní Česko-Slovenské federativní republiky.

Nová ústava České republiky byla Českou národní radou schválena již v předstihu – 16. prosince 1992. Prezidentem České republiky byl poslancekou sněmovnou 26. ledna 1993 zvolen Václav Havel.

Federální vláda zanikla společně se zánikem federace, česká vláda v čele s premiérem **Václavem Klausem** (ministrem zahraničí byl Josef Zieleniec, ministrem vnitra Jan Ruml, ministrem financí Ivan Kočárník) ve své činnosti dále pokračovala až do voleb v roce 1996.

Změny v porevolučním hospodářství

Přeměna centrálně plánovaného hospodářství na hospodářství tržní, zahájení soukromého svobodného podnikání a s tím spojená privatizace státních podniků je sice stále trochu kritizována – nicméně je potřeba říci, že pro tento proces nikdo neměl zaručeně fungující postup, a tak se Československo a později i nástupnické státy vydaly svou cestou.

Prvním krokem bylo uvolnění (**deregulace**) **cen** zboží – dříve povinně vytištěné ceny na obalech výrobků se přestaly uvádět a každý obchodník mohl prodávat zboží za jakou cenu chtěl – nebo také za jakou cenu byli zákazníci ochotni zaplatit.

V roce 1991 proběhl také poměrně rychlý proces tzv. **malé privatizace**, během které formou dražeb přešly do soukromých rukou tisíce obchodů, restaurací a menších provozoven a podniků.

S rokem 1993 též zmizela původní daň z obrátu a byla nahrazena novou daní z přidané hodnoty (**DPH**).

Velké státní podniky, jejichž úhrnná hodnota se pohybovala kolem 626 miliard tehdejších českých korun, byly převedeny do soukromého vlastnictví v rámci tzv. **kupónové privatizace**. Ta proběhla ve dvou vlnách – první v roce 1992 a druhá v roce 1994. V každé vlně si mohl každý občan zakoupit kupónovou knížku se známkou za 1000 Kč, které byly převedeny na 10×100 bodů. Za ty si mohl poté nakoupit akcie buďto přímo privatizovaných podniků nebo také privatizačních fondů, které volila většina občanů. Bohužel slabé kontrolní mechanismy umožnily privatizačním fondům podvodně

praktiky, s jejichž jménem je spojenou zejména jméno Harvardských investičních fondů a Viktora Koženého.

Chybějící kapitál do českých podniků přinesly také některé **zahraniční společnosti**, jako například Volkswagen, který v roce 1991 koupil mladoboleslavské automobilové závody Škoda.

Politická rozpolcenost

Již volby v roce 1996 ukázaly politickou rozpolcenost české společnosti – pravice sice nad levicí zvítězila, ale jen těsně. ODS tak mohla vytvořit většinovou vládu pouze v koalici s KDU-ČSL a ODA. Premiérem byl opět Václav Klaus, a to až do krize, která proběhla na podzim 1997 v souvislosti s aférou kolem financování ODS.

Na podzim roku 1996 proběhly také první volby do horní komory parlamentu České republiky, do **Senátu**. Volí se každé dva roky jedna třetina z celkem 81 senátorů.

Vláda podala demisi 30. listopadu 1997. 2. ledna 1998 byla ustavena tzv. „**úřednická vláda**“ (přechodná vláda bez voličského mandátu, která má za cíl vést zemi až do uspořádání předčasných voleb). Premiérem úřednické vlády byl guvernér České národní banky Josef Tošovský.

Předčasné volby se konaly v červnu 1998, kdy se rozpolcenost společnosti opět potvrdila – tentokrát těsně zvítězila ČSSD nad ODS. Nelehkou situaci s vytvořením nové vlády se podařilo vyřešit prostřednictvím tzv. opoziční smlouvy, kdy ČSSD sestavila menšinovou vládu v čele s premiérem Milošem Zemanem, v parlamentu pak hlasování o důvěře vládě prošlo díky tomu, že poslanci ODS před tím opustili poslaneckou sněmovnu.

Opoziční smlouva byla sice pragmatickým řešením nastalé situace, nicméně u občanů vzbudila spíše rozpaky a nespokojenost. 17. listopadu 1999 byla dokonce iniciována výzva „Děkujeme, odejděte“ s cílem přimět Václava Klause a Miloše Zemana k odchodu z politiky. Kritizováni byli také někteří členové Zemanovy vlády. Premiér reagoval na kritiku stran některých svých spolupracovníků výměnou některých ministrů počátkem roku 2000.

Volby v **červnu 2002** dopadly o trochu lépe pro ČSSD, která získala 30% hlasů, ODS pak 24%. Třetí stranou v poslanecké sněmovně zůstali komunisté s 18,5% hlasů, poslední potom koalice KDU-ČSL a US-DEU se 14%. Protože Miloš Zeman opustil politickou scénu, jak již dříve avizoval, stal se premiérem Vladimír Špidla. Vládu sestavil v koalici ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU. Tato vláda trvala až do roku 2004, kdy Česká republika vstoupila do Evropské unie a kdy proběhly volby do Evropského parlamentu. V nich ČSSD zaznamenala výrazný úbytek hlasů a tak Vladimír Špidla podal demisi. Další vládu sestavil Stanislav Gross, dosud nejmladší premiér v historii Česka (34 let). Ta však netrvala ani rok a po aféře s financováním premiérova bytu byla nahrazena novou vládou v čele s Jiřím Paroubkem.

Václav Klaus se stal prezidentem r. 2003 poté, co odešel z ODS

Z předsednického křesla ODS odešel v návaznosti na volební výsledky v červnu 2002 také Václav Klaus. V roce 2003 vypršelo prezidentu Václavu Havlovi druhé volební období, a poslanci ve třetím kole zvolili prezidentem čestného předsedu ODS **Václava Klause**. Jeho mandát byl prodloužen opět ve třetím kole také v roce 2008, ve kterém těsně porazil protikandidáta Jana Švejnara poté, co získal 141 hlasů ze 140 potřebných. S tím je spojeno podivné hlasování přeběhlých poslanců Melčáka, Pohanky a Snítíleho. Profesor Klaus se stal známým svými rezervovanými postoji v problematice evropské integrace a přímo odmítavým přístupem v otázce vlivu člověka na globální oteplování.

Volby v **červnu 2006** směr však opět zvrátily, když nejvíce hlasů dostala ODS (35%), jako druhá skončila ČSSD (32%), třetí jako již obvykle komunisté (13%). Pětiprocentní hranici pro vstup do poslanecké sněmovny překročily ještě dvě strany – KDU-ČSL a zelení. Vládu na **druhý pokus** sestavil Mirek Topolánek (ODS) jako koaliční vládu složenou s ODS, KDU-ČSL a Strany zelených.

Od ledna do června 2009 **Česká republika předsedala Radě Evropské unie**. Období je spojováno především s finanční krizí, kterou způsobily pády některých amerických bank. Mezi úspěchy se řadí především řešení krize s dodávkami plynu z Ruska přes Ukrajinu.

Během českého předsednictví, v březnu 2009, se na pátý pokus povedlo opoziční ČSSD vládu svrhnout – v hlasování o nedůvěře v poslanecké sněmovně proti vládě hlasovali kromě sociálních demokratů a komunistů také dva poslanci ODS. V mezidobí byla jmenována **úřednická vláda** v čele s premiérem Janem Fischerem. Původně měla zemi dovést do předčasných voleb na podzim 2009, ty se však nakonec i přes přípravy a volební kampaně jednotlivých stran nekonaly, a tak vláda působila až do řádných voleb v roce 2010.

O přelomu na politické scéně se dá však hovořit až v souvislosti s volbami na konci května 2010, kdy se v nebyvalé míře prosadily nové strany – především pravicová TOP-09 v čele s bývalým ministrem zahraničních věcí Karlem Schwarzenbergem (17%) a spíše středová strana Věci veřejné v čele s bývalým reportérem a spisovatelem Radkem Johnem (11%). Ačkoliv nejvíce hlasů dostala ČSSD (22%), na sestavení vlády to nestačilo, a tak vznikla vláda z koalice ODS (20%), TOP-09 a VV. Na výsledky voleb reagovali oba předsedové nejsilnějších stran – Mirek Topolánek za ODS i Jiří Paroubek za ČSSD – svou rezignací. Premiérem tak byl jmenován nový předseda ODS Petr Nečas.

V neděli 18. prosince 2011 **zemřel** po nemoci na své chalupě na Hrádečku první porevoluční a poslední československý prezident **Václav Havel**. Jeho odchod spojil celou společnost, státního pohřbu, který se konal 23. prosince 2011, se zúčastnilo šestnáct hlav států. Poprvé v české historii byl při této příležitosti vyhlášen třídní státní smutek. Na jeho památku bylo přejmenováno Letiště Ruzyně na Letiště Václava Havla, jeho busta byla umístěna mj. také v Kongresu USA (toto ocenění se dostalo pouze čtyřem zástupcům Evropy).

Především nepopulární, avšak nezbytné, reformy směřující k menšímu zadlužování, stály vedle politických afér u snižování oblíbenosti pravicové vlády. V dubnu 2012, krátce poté, co na svůj post ministra dopravy rezignoval Vít Bárta (VV), tehdy nepravomocně odsouzený za nabídky charakteru uplácení, z Věcí veřejných odešla Karolína Peake, která s několika bývalými spolustraníky založila novou stranu LIDEM (ta se tak bez zvolení dostala přímo do poslanecké sněmovny). Ta společně s ODS a TOP-09 založila novou koalici, která vládu držela až do jejího pádu v červnu 2013.

Miloš Zeman se stal vítězem přímé volby prezidenta r. 2013

První **přímá volba prezidenta**, jehož druhý mandát skončil začátkem března 2013, se odehrála v lednu 2013. Z původních devíti kandidátů byli čtyři s výraznějšími volebními preferencemi – Jiří Dienstbier (ČSSD), Jan Fischer, Karel Schwarzenberg (TOP09)

a Miloš Zeman. Do druhého kola postoupili s jistou dávkou překvapení Karel Schwarzenberg a očekávaný Miloš Zeman. Třetím prezidentem České republiky byl 25.–26. ledna většinou 54,8% zvolen čestný předseda strany SPOZ, levicový politik „s populistickým akcentem[1]“, **Miloš Zeman**. Ačkoliv zahraničí upřednostňovalo Karla Schwarzenberga, evropští politici přivítali zvolení i Miloše Zemana, u něhož doufají, že nepovede protievropské tažení s takovou razancí, jako Václav Klaus.

Jak krajské volby 2012, tak prezidentské volby 2013 ukázaly slabost pravicových stran (viz totální propad kandidáta ODS Přemysla Sobotky) a sílu levice, především rostoucí vliv **komunistické strany**. Ta, i přes veřejný odpor některých skupin především z jihočeského a karlovarského kraje, obsadila pozice v krajských zastupitelstvech a radách a mimo jiné také místo ústeckého primátora.

Povodně

V nedlouhé historii České republiky proběhlo již několik povodní, především ovšem povodně na **Moravě v červenci 1997**, jejímž symbolem se stala zdevastovaná obec Troubky. Povodeň zasáhla téměř třetinu území České republiky, bylo zničeno více než 2000 domů, strženo 26 mostů, zahynulo 49 osob. Celkové škody byly odhadnuty na 63 miliard korun.

V návaznosti na tuto povodeň se začaly vytvářet dříve chybějící protipovodňové plány, ke zlepšení organizačních opatření, přísnějšímu dodržování bezpečnostních předpisů a ke zlepšení údržby koryt řek.

Druhá velká povodeň zasáhla tentokrát **Čechy v srpnu 2002**, a to ve dvou vlnách. První vlnu zachytila vodní díla na vltavské kaskádě, která škody minimalizovala, ovšem na druhou vlnu už nestačila. Vltava v Praze měla průtok ca. 5300 m³/s, což je ještě více než ničivá povodeň v roce 1845. Zaplaveno bylo i pražské metro, které mělo podle původních plánů sloužit jako útočiště před katastrofami. Díky přijatým opatřením po povodních na Moravě v roce 1997 byly již oběti na životech nižší – zahynulo 17 osob. Celkové škody byly odhadnuty na 73 miliard korun.

Po povodních 2002 se začalo s protipovodňovými plány a realizací protipovodňových opatření také v Čechách. Byl přijat zákon o výjimečném stavu a integrovaném záchranném systému.

[1] Le Monde, 26.1.2013

PROHLÁŠENÍ CHARTY 77

Autor: Charta 77, 1977

Dne 13.10.1976 byly ve Sbírce zákonů ČSSR (č. 120) zveřejněny „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech“ a „Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech“, které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23. 3. 1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit.

Svobody a práva, jež tyto pakty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových lidí, a jejichž uzákonění může významně pomoci humánnímu rozvoji naší společnosti. Vítáme proto, že ČSSR k těmto paktům přistoupila.

Jejich zveřejnění nám ale s novou naléhavostí připomíná, kolik základních občanských práv platí v naší zemi zatím – bohužel – jen na papíře.

Zcela iluzorní je např. právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu.

Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbavení jakékoli možnosti bránit se, stávají se prakticky obětí apartheidu.

Statisícům dalších občanů je odpírána „svoboda od strachu“ (preambule prvního aktu), protože jsou nuceni žít v trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti.

V rozporu s článkem 13 druhého paktu, zajišťujícím všem právo na vzdělání, je nesčetným mladým lidem bráněno ve studiu jen pro jejich názory nebo dokonce pro názory jejich rodičů. Bezpočet občanů musí žít ve strachu, že kdyby se projevíli v souladu se svým přesvědčením, mohli by být buď sami nebo jejich děti zbaveni práva na vzdělání.

Uplatnění práva „vyhledávat, přijímat, rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem“ i „prostřednictvím umní“ (bod 2 čl. 19 prvního paktu) je stíháno nejen mimosoudně, ale i soudně, často pod rouškou kriminálního obvinění (jak o tom svědčí mimo jiné práv probíhající procesy s mladými hudebníky).

Svoboda veřejného projevu je potlačena centrálním řízením všech sdělovacích prostředků i publikačních a kulturních zařízení. Žádný politický, filozofický i vědecký názor nebo umělecký projev jen trochu se vymykající úzkému rámci oficiální ideologie či estetiky nemůže být zveřejněn; je znemožněna veřejná kritika krizových společenských jevů; je vyloučena možnost veřejné obrany proti nepravdivým a urážlivým nařčením oficiální propagandy (zákonná ochrana proti „útokům na čest a pověst“, jednoznačně zaručovaná článkem 17 prvního paktu, v praxi neexistuje); lživá obvinění nelze vyvrátit

a marný je každý pokus dosáhnout nápravy nebo opravy soudní cestou; v oblasti duchovní a kulturní tvorby je vyloučena otevřená diskuse. Mnoho vědeckých a kulturních pracovníků i jiných občanů je diskriminováno jen proto, že před lety legálně zveřejňovali či otevřeně vyslovovali názory, které současná politická moc odsuzuje.

Svoboda náboženského vyznání, důrazně zajišťovaná článkem 18 prvního paktu, je systematicky omezována mocenskou svévolí; oklešťováním činnosti duchovních, nad nimiž trvale visí hrozba odeprání nebo ztráty státního souhlasu s výkonem jejich funkce; existenčním i jiným postihem osob, které své náboženské vyznání slovem i skutkem projevují; potlačováním výuky náboženství apod.

Nástrojem omezení a často i úplného potlačení řady občanských práv je systém faktického podřízení všech institucí a organizací ve státě politickým direktivám aparátu vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jednotlivců. Ústava ČSSR a ostatní zákony a právní normy neupravují ani obsah a formu, ani tvorbu a aplikaci takových rozhodnutí: jsou převážně zákulisní, často jen ústní, občanům vesměs neznámá a jimi nekontrolovatelná; jejich původci nezodpovídají nikomu než sami sobě a své vlastní hierarchii, přitom však rozhodujícím způsobem ovlivňují činnost zákonodárných i výkonných orgánů státní správy, justice, odborových, zájmových i všech ostatních společenských organizací, jiných politických stran, podniků, závodů, ústavů, úřadů, škol a dalších zařízení, přičemž jejich příkazy mají přednost i před zákonem. Dostanou-li se organizace nebo občané při výkladu svých práv a povinností do rozporu s direktivou, nemohou se obrátit k nestranné instituci, protože žádná neexistuje. Tím vším jsou vážně omezena práva vyplývající z článků 22 a 21 prvního paktu (právo sdružovat se a zákaz jakéhokoli omezení jeho výkonu) i článku 25 (rovnost práva podílet se na vedení veřejných věcí a článku 26 (vyloučení diskriminace před zákonem). Tento stav také brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakéhokoliv omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávku (bod 1 čl. 8 druhého paktu).

Další občanská práva, včetně výslovného zákazu „svévolného zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence“ (čl. 17 prvního paktu), jsou povážlivě narušována také tím, že ministerstvo vnitra nejrůznějšími způsoby kontroluje život občanů, například odposlechem telefonů a bytů, kontrolou pošty, osobním sledováním, domovními prohlídkami, budováním sítě informátorů z řad obyvatelstva (získávaných často nepřipustnými hrozbami nebo naopak sliby). Často přitom zasahuje do rozhodování zaměstnavatelů, inspiruje diskriminační akce úřadů a organizací, ovlivňuje justiční orgány a řídí i propagandistické kampaně sdělovacích prostředků. Tato činnost není regulována zákony, je tajná a občan se proti ní nemůže nijak bránit.

V případech politicky motivovaného trestního stíhání porušují vyšetřovací a justiční orgány práva obviněných a jejich obhajoby, zaručovaná článkem 14 prvního paktu i čs. zákony. Ve věznicích se s takto odsouzenými lidmi zachází způsobem, který porušuje lidskou důstojnost vězňů, ohrožuje jejich zdraví a snaží se je morálně zlomit.

Obecně je porušován i bod 2 článku 12 prvního paktu, zaručující občanům právo svobodně opustit svou zemi; pod záminkou „ochrany národní bezpečnosti“ (bod 3) je

toto právo vázáno na různé nepřipustné podmínky. Svévolně se postupuje i při udělování vstupních víz cizím státním příslušníkům, z nichž mnozí nemohou navštívit ČSSR například jen proto, že se pracovně i přátelsky stýkali s osobami u nás diskriminovanými.

Někteří občané – ať soukromně, na pracovišti nebo veřejně (což je prakticky možné jen v zahraničních sdělovacích prostředcích) – na soustavné porušování lidských práv a demokratických svobod upozorňují a dožadují se v konkrétních případech nápravy; jejich hlasy však zůstávají většinou bez odezvy, anebo se stávají předmětem vyšetřování.

Odpovědnost za dodržování občanských práv v zemi padá samozřejmě především na politickou a státní moc. Ale nejen na ni. Každý nese svůj díl odpovědnosti za obecné poměry, a tedy i za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vlády, ale i všechny občany.

Pocit této spoluodpovědnosti, víra ve smysl občanské angažovanosti a vůle k ní, i společná potřeba hledat její nový a účinnější výraz přivedly nás k myšlence vytvořit CHARTU 77, jejíž vznik dnes veřejně oznamujeme.

CHARTA 77 je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě. Těch práv, která člověku přiznávají oba uzákoněné mezinárodní pakty, Závěrečný akt helsinské konference, četné další mezinárodní dokumenty proti válkám, násilí a sociálnímu i duchovnímu útisku, a která souhrnně vyjadřuje Všeobecná deklarace lidských práv OSN.

CHARTA 77 vyrůstá ze zázemí solidarity a přátelství lidí, kteří sdílejí starost o osud ideálů, s nimiž spojili a spojují svůj život a práci.

CHARTA 77 není organizací, nemá stanovy, stále orgány a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.

CHARTA 77 není základnou k opoziční politické činnosti. Chce sloužit k obecnému zájmu jako mnohé podobné občanské iniciativy v různých zemích na Západ i na Východ. Nechce tedy vytýčovat vlastní program politických i společenských reforem či změn, ale vést v oblasti svého působení konstruktivní dialog s politickou a státní mocí, zejména tím, že bude upozorňovat na různé konkrétní případy porušování lidských a občanských práv, připravovat jejich dokumentaci, navrhopvat řešení, předkládat různé obecnější návrhy směřující k prohlubování těchto práv a jejich záruk, působit jako prostředník v případných konfliktních situacích, které může bezpráví vyvolat, apod.

Svým symbolickým jménem zdůrazňuje CHARTA 77, že vzniká na prahu roku, který byl prohlášen rokem práv politických vězňů a v němž má bělehradská konference zkoumat plnění závazků z Helsink. Jako signatáři tohoto prohlášení pověřujeme prof. dr. Jana Patočku. Dr. Sc., dr. h. c., Václava Havla a prof. dr. Jiřího Hájka Dr. Sc., úlohou mluvčích CHARTY 77. Tito mluvčí ji plnomocně zastupují jak před státními a jinými organizacemi, tak i před naší a světovou veřejností a svými podpisy zaručují autenticitu jejich dokumentů. V nás i v našich občanech, kteří se připojí, budou mít své spolupracovníky, kteří se s nimi zúčastní potřebných jednání, ujmou se dílčích úkolů a budou s nimi sdílet veškerou odpovědnost.

Věříme, že CHARTA 77 přispěje k tomu, aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé.

NOVOROČNÍ PROJEV PREZIDENTA VÁCLAVA HAVLA

Autor: Václav Havel, 1. 1. 1990

Milí spoluobčané,

čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších miliónů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastní, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.

Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal.

Naše země nevzkvétá. Velký tvůrčí a duchovní potenciál našich národů není smysluplně využit. Celá odvětví průmyslu vyrábějí věci, o které není zájem, zatímco toho, co potřebujeme, se nám nedostává. Stát, který se nazývá státem dělníků, dělníky ponižuje a vykořisťuje. Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo. Země, která mohla být kdysi hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo, že je dnes na dvaasedmdesátém místě na světě. Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali, a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě. Dospělí lidé u nás umírají dříve, než ve většině evropských zemí.

Dovolte mi malý osobní zážitek: když jsem nedávno letěl do Bratislavy, našel jsem při různých jednáních čas k tomu, abych pohlédl z okna. Viděl jsem komplex Slovnaftu a hned za ním velkoměsto Petržalku. Ten pohled mi stačil k tomu, abych pochopil, že naši státníci a političtí činitelé se po desetiletí nedívali nebo nechtěli dívat ani z oken svých letadel. Žádná četba statistik, které mám k dispozici, by mi neumožnila rychleji a snadněji pochopit stav, do něhož jsme se dostali.

Ale to všechno není stále ještě to hlavní. Nejhorší je, že žijeme ve zkaženém mravním prostředí. Morálně jsme onemocněli, protože jsme si zvykli něco jiného říkat a něco jiného si myslet. Naučili jsme se v nic nevěřit, nevšímát si jeden druhého, starat se jen o sebe. Pojmy jako láska, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku a rozměr a pro mnohé z nás znamenají jen jakési psychologické zvláštnosti, anebo se jeví jako zatoulané pozdravy z dávných časů, poněkud směšné v éře počítačů a kosmických raket. Jen málokterí z nás dokázali nahlas zvolat, že mocní by neměli být všemocní a že zvláštní farmy, které pro ně pěstují ekologicky čisté a kvalitní potraviny, by měly své produkty posílat do škol, dětských internátů a nemocnic, když už je naše zemědělství nemůže zatím nabízet všem. Dosavadní režim – vyzbrojen svou pyšnou a nesnášenlivou ideologií – ponížil člověka na výrobní sílu a přírodu na výrobní nástroj. Zaútočil tím na samu jejich podstatu i na jejich vzájemný vztah. Z nadaných a svěprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi, udělal šroubky jakéhosi obludně velkého, rachotícího

a páchnoucího stroje, o němž nikdo neví, jaký má vlastně smysl. Nedokáže nic víc, než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.

Mluvím-li o zkaženém mravním ovzduší, nemluvím tím pouze o pánech, kteří jedí ekologicky čistou zeleninu a nedívají se z oken letadel. Mluvím o nás všech. Všichni jsme si totiž na totalitní systém zvykli a přijali ho za nezměnitelný fakt a tím ho vlastně udržovali. Jinými slovy: všichni jsme – byť pochopitelně každý v jiné míře – za chod totalitní mašinérie odpovědni, nikdo nejsme jen její obětí, ale všichni jsme zároveň jejími spolutvůrci.

Proč o tom mluvím: bylo by velmi nerozumné chápat smutné dědictví posledních čtyřiceti let jako cosi cizího, co nám odkázal vzdálený příbuzný. Musíme toto dědictví naopak přijmout jako něco, čeho jsme se my sami na sobě dopustili. Přijmeme-li to tak, pochopíme, že jen na nás všech je, abychom s tím něco udělali. Svádět všechno na předchozí vládcе nemůžeme nejen proto, že by to neodpovídalo pravdě, ale i proto, že by to mohlo oslabit povinnost, která dnes stojí před každým z nás, totiž povinnost samostatně, svobodně, rozumně a rychle jednat. Nemylme se: sebelepší vláda, sebelepší parlament i sebelepší prezident toho sami mnoho nemohou. A bylo by i hluboce nesprávné čekat obecnou nápravu jen od nich. Svoboda a demokracie znamená přece spoluúčast a tudíž spoluodpovědnost všech.

UVědomíme-li si to, pak se nám okamžitě všechny hrůzy, které nová československá demokracie zdědila, přestanou jevit tak hrůzné. UVědomíme-li si to, vrátí se do našich srdcí naděje.

V nápravě věcí obecných se máme oč opřít. Poslední doba – a zvláště posledních šest týdnů naší pokojné revoluce – ukázala, jak velký obecně lidský, mravní a duchovní náboj a jak velká občanská kultura dřímaly v naší společnosti pod vnucenou maskou apatie. Kdykoli mi někdo o nás kategoricky tvrdil, že jsme tací nebo onací, vždycky jsem namítal, že společnost je velmi tajemné stvoření a že nikdy není dobré věřit pouze té její tváři, kterou právě ukazuje. Jsem šťasten, že jsem se nemýlil. Všude ve světě se lidé diví, kde se v těch poddajných, ponížených, skeptických a zdánlivě už v nic nevěřících občanech Československa vzala náhle ta úžasná síla za několik týdnů zcela slušným a mírumilovným způsobem setrást ze svých beder totalitní systém. My sami se tomu divíme. A ptáme se: odkud vlastně mladí lidé, kteří nikdy jiný systém nepoznali, čerpají svou touhu po pravdě, svou svobodomyšlnost, svou politickou fantazii, svou občanskou odvahu i občanský rozmysl? Jak to, že i jejich rodiče – tedy přesně ta generace, která byla považována za ztracenou – se k nim přidali? Jak je vůbec možné, že tolik lidí okamžitě pochopilo, co dělat, a nikdo z nich k tomu nepotřebuje žádné rady a instrukce?

Myslím, že tato nadějeplná tvář naší dnešní situace má dvě hlavní příčiny: člověk především nikdy není jen produktem vnějšího světa, ale vždycky je také schopen vztahovat se k něčemu vyššímu, byť by tuto schopnost v něm vnější svět jakkoli systematicky hubil; za druhé to je tím, že humanistické a demokratické tradice, o nichž se tak často planě hovořilo, přeci jen kdesi v nevědomí našich národů a národních menšin dřímaly a nenápadně se přenášely z generace na generaci, aby je v pravou chvíli každý z nás v sobě objevil a proměnil je ve skutek.

Za svou dnešní svobodu jsme ovšem museli i my zaplatit. Mnoho našich občanů zahynulo v padesátých letech ve věznicích, mnozí byli popraveni, tisíce lidských životů bylo zničeno, statisíce talentovaných lidí bylo vypuzeno do zahraničí. Pronásledováni byli ti, kteří za války zachraňovali čest našich národů, ti, kteří se vzepřeli totalitní vládě, i ti, kteří dokázali prostě být sami sebou a myslet svobodně. Na nikoho, kdo za naši dnešní svobodu tak či onak zaplatil, by nemělo být zapomenuto. Nezávislé soudy by měly spravedlivě zvážit případnou vinu těch, kdo jsou za to odpovědni, aby vyšla plná pravda o naší nedávné minulosti najevo.

Zapomenout ovšem nesmíme ani na to, že jiné národy zaplatily za svou dnešní svobodu ještě tvrději a že tím platily nepřímě i za nás. Potoky krve, které protekly v Maďarsku, Polsku, Německu a nedávno tak otřásajícím způsobem v Rumunsku, jakož i moře krve, které prolily národy Sovětského svazu, nesmí být zapomenuty především proto, že každé lidské utrpení se týká každé lidské bytosti. Ale nejen to: nesmí být zapomenuty i proto, že právě tyto velké oběti jsou tragickým pozadím dnešní svobody či postupného osvobození národů sovětského bloku, tedy pozadím i naší čerstvě nabyté svobody. Bez změn v Sovětském svazu, Polsku, Maďarsku a Německé demokratické republice by se asi u nás těžko stalo to, co se stalo, a pokud by se to stalo, rozhodně by to nemělo tak krásně pokojný charakter.

Že jsme měli příznivé mezinárodní podmínky, neznamená ovšem, že nám v těchto týdnech někdo bezprostředně pomáhal. Po staletích se vlastně oba naše národy napřímily samy, neopřeny o žádnou pomoc mocnějších států či velmocí. Zdá se mi, že v tom je velký mravní vklad této chvíle: skrývá v sobě naději, že napříště už nebudeme trpět komplexem těch, kteří musí trvale někomu za něco děkovat. Teď záleží jen na nás, zda se tato naděje naplní a zda se historicky docela novým způsobem probudí naše občanské, národní i politické sebevědomí.

Sebevědomí není pýcha.

Právě naopak: jedině člověk nebo národ v tom nejlepším slova smyslu sebevědomý je schopen naslouchat hlasu druhých, přijímat je jako sobě rovné, odpouštět svým nepřítelům a litovat vlastních vin. Pokusme se takto chápané sebevědomí vnést jako lidé do života naší pospolitosti a jako národy do našeho chování na mezinárodním jevišti. Jedině tak získáme opět úctu k sobě samým, k sobě navzájem i úctu jiných národů.

Náš stát by už nikdy neměl být přívazkem či chudým příbuzným kohokoli jiného. Musíme sice od jiných mnoho brát a mnohému se učit, ale musíme to po dlouhé době dělat zase jako jejich rovnoprávní partneři, kteří mají také co nabídnout.

Náš první prezident napsal: Ježíš, nikoli Caesar. Navazoval tím na Chelčického i Komenského. Dnes tato idea v nás opět ožila. Troufám si říct, že snad dokonce máme možnost šířit ji dál a vnést tak do evropské i světové politiky nový prvek. Z naší země, budeme-li chtít, může už natrvalo vyzařovat láska, touha po porozumění, síla ducha a myšlenky. Toto záření může být přesně tím, co můžeme nabídnout jako náš osobitý příspěvek světové politice.

Masaryk zakládal politiku na mravnosti. Zkusme v nové době novým způsobem obnovit toto pojetí politiky. Učme sami sebe i druhé, že politika by měla být výrazem

touhy přispět ke štěstí obce, a nikoli potřeby obec podvést nebo ji znásilnit. Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného, zvláště pokud se tím myslí umění spekulací, kalkulací, intrik, tajných dohod a pragmatického manévrování, ale že může být i uměním nemožného, totiž uměním udělat lepšími sebe i svět.

Jsmo malá země, ale přesto jsme byli kdysi duchovní křižovatkou Evropy. Proč bychom se jí opět nemohli stát? Nebyl by to další vklad, jímž bychom mohli oplácet jiným pomoc, kterou budeme od nich potřebovat?

Domácí mafie těch, kteří se nedívají z oken svých letadel a jedí speciálně vykrmená prasata, sice ještě žije a občas kalí vody, ale není už naším hlavním nepřítelem. Tím méně je jím jakákoli mafie mezinárodní. Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti. Lhostejnost k věcem obecným, ješitnost, ctižádost, sobectví, osobní ambice a rivalita. Na tomto poli nás čeká teprve hlavní zápas.

Máme před sebou svobodné volby a tudíž i předvolební boj. Nedopust'me, aby tento boj zašpinil dosud čistou tvář naší vládné revoluce. Zabraňme tomu, abychom sympatie světa, které jsme tak rychle získali, stejně rychle ztratili tím, že se zapleteme do houštiny mocenských šarvátek. Nedopust'me, aby pod vznešeným hávem touhy sloužit věcem obecným rozkvetla opět jen touha posloužit každý sám sobě. Teď už opravdu nejde o to, která strana, klub či skupina zvítězí ve volbách. Teď jde o to, aby v nich zvítězili – bez ohledu na své legitimace – ti mravně, občansky, politicky i odborně nejlepší z nás. Budoucí politika i prestiž našeho státu bude záviset na tom, jaké osobnosti si vybereme a posléze zvolíme do svých zastupitelských sborů.

Milí spoluobčané!

Před třemi dny jsem se stal z vaší vůle, tlumočené poslanci Federálního shromáždění, prezidentem této republiky. Očekáváte tedy právem, že se zmíním o úkolech, které před sebou jako váš prezident vidím.

Prvním z nich je využít všech svých pravomocí i svého vlivu k tomu, abychom brzy a důstojně předstoupili všichni před volební urny ve svobodných volbách a aby naše cesta k tomuto historickému mezníku byla slušná a pokojná.

Mým druhým úkolem je bdít nad tím, abychom k těmto volbám přistoupili jako dva skutečně svéprávné národy, které navzájem ctí své zájmy, národní svébytnost, náboženské tradice i své symboly. Jako Čech v prezidentském úřadu, který složil slib do rukou významného a sobě blízkého Slováka, cítím po různých trpkých zkušenostech, které měli Slováci v minulosti, zvláštní povinnost bdít nad tím, aby byly respektovány všechny zájmy slovenského národa a aby mu nebyl v budoucnosti uzavřen přístup k žádné státní funkci, včetně té nejvyšší.

Za svůj třetí úkol považuji podporu všeho, co povede k lepšímu postavení dětí, starých lidí, žen, nemocných, těžce pracujících, příslušníků národních menšin a vůbec všech občanů, kteří jsou na tom z jakýchkoli důvodů hůře, než ostatní. Žádné lepší potraviny či nemocnice už nesmí být výsadou mocných, ale musí být nabídnuty těm, kteří je nejvíce potřebují.

Jako vrchní velitel branných sil chci být zárukou, že obranyschopnost našeho státu nebude nikomu už záminkou k tomu, aby mařil odvážné mírové iniciativy, včetně zkracování vojenské služby, zřizování náhradní vojenské služby a celkové humanizace vojenského života.

V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili a jsou za to potrestáni, kteří však museli projít – navzdory dobré vůli některých vyšetřovatelů, soudců a především advokátů – pokleslou justicí, jež zkracovala jejich práva, a musí žít ve věznicích, které se nesnaží probouzet to lepší, co je v každém člověku, ale naopak lidi ponižují a fyzicky i duševně ničí. S ohledem na tuto skutečnost jsem se rozhodl vyhlásit poměrně širokou amnestii. Vězně zároveň vyzývám, aby pochopili, že čtyřicet let špatného vyšetřování, souzení a věznění nelze odstranit ze dne na den, a aby chápali, že všechny urychleně chystané proměny si přeci jen vyžádají určitý čas. Vzpourami nepomohou ani této společnosti, ani sobě. Veřejnost pak žádám, aby se propuštěných vězňů nebála, neztrpčovala jim život a pomáhala jim v křesťanském duchu po jejich návratu mezi nás nalézat v sobě to, co v nich nedokázaly nalézt věznice: schopnost pokání a touhu řádně žít.

Mým čestným úkolem je posílit autoritu naší země ve světě. Rád bych, aby si nás jiné státy vážily za to, že prokážeme porozumění, toleranci a lásku k míru. Byl bych šťasten, kdyby ještě před volbami navštívili naši zemi – byť na jeden jediný den – papež Jan Pavel II. a tibetský dalajlama. Byl bych šťasten, kdyby se posílily naše přátelské vztahy se všemi národy. Byl bych šťasten, kdyby se nám podařilo ještě před volbami navázat diplomatické styky s Vatikánem a Izraelem. K míru chci přispět i svou zítřejší krátkou návštěvou našich dvou navzájem spřízněných sousedů, totiž Německé demokratické republiky a Spolkové republiky Německa. Nezapomenu ani na naše další sousedy – bratrské Polsko a stále nám bližší Maďarsko a Rakousko.

Na závěr bych rád řekl, že chci být prezidentem, který bude méně mluvit, ale víc pracovat. Prezidentem, který se bude nejen dobře dívat z oken svého letadla, ale který – a to hlavně – bude trvale přítomen mezi svými spoluobčany a dobře jim naslouchat.

Možná se ptáte, o jaké republice sním. Odpovím vám: o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku a proto má naději, že i člověk poslouží jí. O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů. Lidských, ekonomických, ekologických, sociálních i politických.

Můj nejvýznačnější předchůdce zahájil svůj první projev citátem z Komenského. Dovolte mi, abych já svůj první projev ukončil vlastní parafrází téhož výroku:

Tvá vláda, lide, se k tobě navrátila!